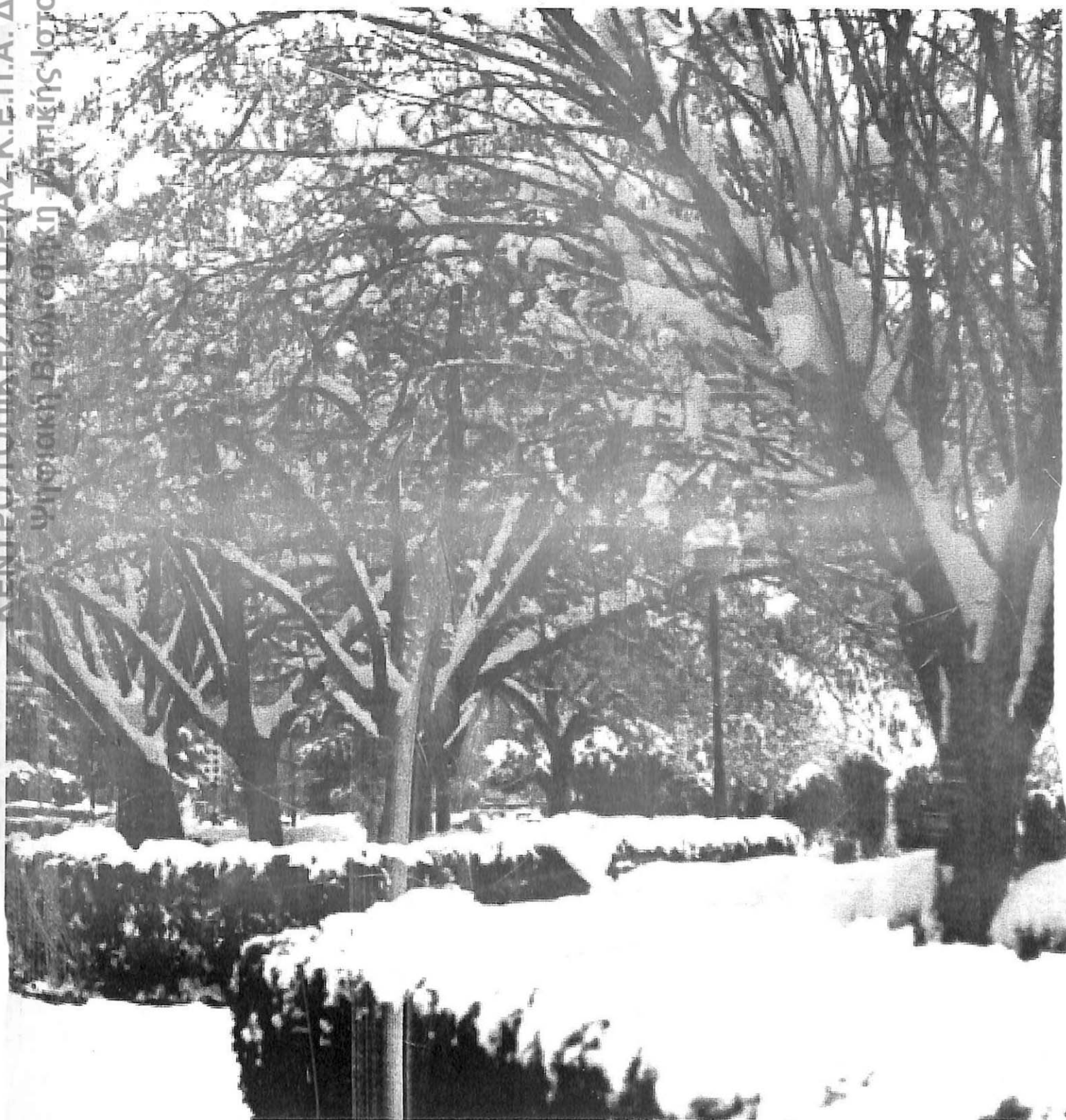


πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 8



νοέμβριος - δεκέμβριος '94

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕ.ΤΟ.ΠΟ.ΚΑ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΔΕ.ΤΟ.ΠΟ.ΚΑ.

Ποτουρίδης Μενέλαος, Πρόεδρος
Ουσουλτζόγλου - Γεωργιάδου Χαρούλα, Αντιπρόεδρος
Βασιάδης Αναστάσιος, Μέλος
Ζυγουλιάνος Στέργιος, Μέλος
Καμπίσιου Άννα, Μέλος
Μπαμπανέλος Μιχάλης, Μέλος
Παναγιωτίδης Ευστάθιος, Μέλος
Στάντζος Αθανάσιος, Μέλος

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Καμπούρης Γιάννης, Διευθυντής
Ταρατσίδης Δημήτρης, Λογιστήριο
Στάντζος Αθανάσιος, Γραμματέας
Νικολόπουλος Νίκος, Τεχνική Υποστήριξη
Βέρρος Δημήτρης, Γενικών Καθηκόντων
Μηνάς Κοντολέων, Γενικών Καθηκόντων
Κότσαλου Βούλα, Βιβλιοθηκονόμος
Στεργιόπουλος Δημήτρης, Μαθητικό Κέντρο

Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού Δήμου Βέροιας

- Διεύθυνση - Γραμματεία
Εάνθης 5, 59 100 ΒΕΡΟΙΑ, τηλ. (0331) 22.967 - 62.548, FAX (0331) 27.914
- Αντωνιάδεις Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, Εάνθης 5, τηλ. 62.548
- Δημοτική Βιβλιοθήκη "Θ. Ζωγιοπούλου", Θ. Ζωγιοπούλου 3, τηλ. 24.879
- Κέντρο Νεολαίας, Αντ. Καμάρα 9, τηλ. 28.277
- Μαθητικό Κέντρο, Κωτουνίου 16, τηλ. 66.380

Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Βέροιας

- Διεύθυνση - Γραμματεία
Εάνθης 5, 59 100 ΒΕΡΟΙΑ, τηλ. (0331) 29.295, FAX (0331) 27.914

Ετήσια συνδρομή (4 τεύχη): 3.000 δρχ. Νομικά πρόσωπα, Οργανισμοί
: 1.500 δρχ. Φυσικά πρόσωπα
Τιμή τεύχους: 500 δρχ.

πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 8



νοέμβριος - δεκέμβριος '94

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕΤΟΠΟΚΑ

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Βέροια, οδός Ανοίξεως. Χειμώνας.

πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 8

νοέμβριος - δεκέμβριος '94

Υπεύθυνες Σύνταξης:

Τυφοξύλου Ευθαλία

Λάμπρη Χαρά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΧΟΛΙΑ.....	σελ. .5-6
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	
Γ. Μύρης: Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός και η κίνηση ιδεών στη Βέροια και τη Νάουσα (1758-1839). Συνδρομητές και κοινωνικές - ιδεολογικές ζυμώσεις. Μέρος Β'.....	7-18
Α. Πέtkος: Αρχαιότητες Σφηκιάς Ημαθίας.....	19-21
Λ. Χριστοφορίδου: Το μετάξι και τα υφαντά προϊόντα του κατά τους Βυζαντινούς χρόνους.....	22-23
Κ. Ζώκος: Μπορεί να σταματήσει η πτώση; (Απο το Λύκειο στις γενικές εξετάσεις).....	24-26
Γ. Χ. Χιονίδης: Το φυσικό ιστορικό και πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής Ημαθίας και ιδιαίτερα της Βέροιας στα Αρχαία χρόνια.....	27-29
Α. Σταυρίδης: Ο χορός στην Μυκηναϊκή εποχή.....	30-33
Γ. Καραχισαρίδης: Το κουκλόσπιτο του Ίψεν.....	34
Μπ. Παντή: Η ζωή και το έργο του Ερρίκου Ίψεν.....	34-36
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ.....	37
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ	
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ.....	38-40

* Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα.

* Το περιοδικό δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα

Μα εσείς, που είσαστε σύμφωνοι με των πραγμάτων τη ροή
Δεν πρέπει να βουλιάξετε πίσω στο τίποτα.
Μη διαλυθείτε σαν αλάτι στο νερό, αντίθετα
Πεθαίνοντας
Μέσα στο θάνατό σας υψωθείτε καθώς
Έχετε κάνει τη δουλιά σας
Ανατρέποντας μια ανατροπή.
Πεθαίνοντας λοιπόν στραφέιτε
Όχι στο θάνατο
Μα παραλάβετε από μας την εντολή
Ξανά το αεροπλάνο μας να φτιάξετε.
Μηρος ξεκινήστε!
Στον τόπο που σας χρειαζόμαστε
Και στον καιρό που αυτό είναι αναγκαίο. Γιατί
Από σας
Ζητάμε να πορευτείτε στο πλευρό μας και μαζί μας
Ν' αλλάξετε όχι
Ένα νόμο μοναχά της γης, αλλά
Τον κύριο νόμο:
Συμφωνώντας πως όλα θα τ' αλλάξουμε
Τον κόσμο και την ανθρωπότητα
Και πριν απ' όλα την αταξία
Των ανθρώπινων τάξεων, που δυο λογίων άνθρωποι κάνει να υπάρχουν
Την εκμετάλλευση, μα και την άγνοια.

η συγκατάθεση

das einverständnis

Μπέρτολ Μπρέχτ

Από τη Συντακτική Επιτροπή

Οι εκλογές βέβαια τελείωσαν και, αφού για δυο σχεδόν μήνες μας απασχόλησαν, μας ταλαιπώρησαν, κάλυψαν το μεγαλύτερο μέρος απ' τον πολύτιμο ή τον ελεύθερο χρόνο μας, πήραν τη θέση τους οριστικά στο χώρο των αναμνήσεων.

Αυτές οι εκλογές είχαν ακριβώς τους ρυθμούς που έχουν όλες. Εδοσαν την ευκαιρία να εκφραστούν πολλές απόψεις, να καταναλωθεί πολύ χαρτί, και μελάνι, πολύς τηλεοπτικός χρόνος. Γενικώς τα έκαναν όλα εκτός από ένα: να προβληματίσουν. Όλοι μας δηλαδή αντιμετωπίσαμε το φαινόμενο "σαν έτοιμοι από καιρό, σα θαρραλέοι, σαν που αξιωθήκαμε μια τέτοια τύχη" και μέσα στον καταιγισμό των πληροφοριών δε βρήκαμε ούτε ένα λεπτό να αναρρωτηθούμε όχι μόνο το **ΠΩΣ** αλλά και το **ΓΙΑΤΙ** γίνονται όλα αυτά.

Και πάλι το παιχνίδι των media κέρδισε το μεγάλο αγώνα. Σε κάθε εκλογική αναμέτρηση όλο και πιο οργανωμένο, όλο και πιο τέλειο. Κι εμείς να το αποδεχόμαστε ως φυσικό και συνακόλουθο των εκλογών. Εν μια νυκτί να κατακρημνίζονται πρόσωπα και να φτιάχνονται άλλα. Σαν μέσα από κομπιούτερ. Γιατί αυτό ήταν το μεγάλο "ατού" ή το "κρυφό χαρτί" αυτών των εκλογών. Το παιχνίδι παίχτηκε στα πρόσωπα. Τα πρόσωπα ταυτίστηκαν με τα κόμματα. Οι εξασθενημένες πια ιδεολογίες ανάμεσα σε πρόσωπα, κόμματα και διανθισμένες απ' το dixie και τη stirella. Οι εμφανίσεις των πολιτικών εκπροσώπων σπονσαρισμένες απ' το λικέρ "γιατί οι γυναίκες ξέρουν".

Κι εμείς οι θεατές της αρένας με την απόλυτη σιγουριά ότι συμμετέχουμε ικανοποιούμαστε, αγωνιούσαμε και θυμώνουμε κιάλας. Γιατί κι αυτό ήταν μέσα στο παιχνίδι. Να θυμώνουμε. Για να απορρίπτουμε τον ένα πολιτικό και να δεχόμαστε κάποιον άλλον. Αυτών που ήθελαν να προβάλλουν οι σύγχρονοι image - makers (η στήλη όσο και να το επιθυμεί, δεν έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει ελληνικούς όρους για κάποια πράγματα. Οχι γιατί δεν το θέλει ή γιατί δεν υπάρχουν αντίστοιχοι ελληνικοί. Ο λόγος είναι πως θέλει να γίνεται κατανοητή. Χρησιμοποιεί λοιπόν ξένους όρους για να γίνεται κατανοητή από Έλληνες πολίτες!!!).

Το πιο σημαντικό όμως δεν είναι πως απορρίπτουμε ή αποδεχόμαστε πρόσωπα. Το σημαντικότερο και το τραγικό είναι ότι μέσα στην αντίδρασή μας αρχίζουμε να αμφισβητούμε τους θεσμούς. Και θέλοντας να δείξουμε πως ξέρουμε αρχίζουμε να μιλάμε για κρίση των θεσμών. Το ερώτημα της στήλης έρχεται εύλογο. Περνάν κρίση οι δημοκρατικές διαδικασίες; Περνάν κρίση ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης; Τα ερωτήματα δεν είναι ρητορικά. Έχουν απάντηση. Απάντηση που πρέπει να μας προβληματίσει όλους. Δεν είναι οι θεσμοί αυτοί που περνούν κρίση. Οι θεσμοί αυτοί στον Ελληνικό χώρο επιβίωσαν για αιώνες. Κάπου αλλού λοιπόν θα έπρεπε να ψάξουμε την αιτία της κρίσης. Ίσως σε μας τους ίδιους που με μεγάλη ευκολία αποδεχόμαστε, απορρίπτουμε, υιοθετούμε, ο,τιδήποτε παρουσιάζεται σαν καινούργιο και πολλά υποσχόμενο. Δέσμιοι όλοι μας μιας "μα-

ζικής κουλτούρας" μιας κουλτούρας δηλαδή που επιβάλλεται από κέντρα άγνωστα σε μας και μας μαθαίνει **ΤΙ** θέλουμε **ΠΟΙΕΣ** ακριβώς ανάγκες έχουμε. Δέσμιοι της κουλτούρας εκείνης που τείνει να εξαφανίσει ό,τι αυθεντικό υπάρχει μέσα μας, που τείνει να αλλοιώσει το κύτταρό μας. Αυτό το Ελληνικό πανάρχαιο κύτταρο που κατάφερε να νικήσει κατακτητές, και καταστροφικούς πολέμους. Που κατάφερε να νικήσει το χρόνο και τη φθορά του.

Μπήκαμε λοιπόν σ' ένα καινούργιο παιχνίδι που το παίζουμε χωρίς να ξέρουμε τους όρους του, χωρίς να υποψιαζόμαστε ποιο θα είναι το αποτέλεσμα του. Και αντιδράσαμε σπασμωδικά και βίαια. Μεγάλος νικητής των εκλογών - όπως τόνισαν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας - η αποχή. Γιατί αλήθεια τόσο μεγάλη αποχή; Και μάλιστα όταν ο νόμος της χώρας μας επιβάλλει να είναι υποχρεωτικό το δικαίωμα της ψήφου μας; Χτυπήθηκε απόλυτα ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης με την αποχή. Ας μη γελιόμαστε. Μη προσερχόμενοι στις κάλπες δεν "εκδικούμαστε" τα πρόσωπα. Τραυματίζουμε θανάσιμα τους θεσμούς. Γιατί δίνουμε το δικαίωμα στους λίγους ν' αποφασίζουν για μας. Και μάλιστα στο όνομα της Δημοκρατίας. Ναι το δικαίωμα της ψήφου **ΠΡΕΠΕΙ** να είναι υποχρεωτικό. Όσο κι αν αυτό φαίνεται αυταρχικό, είναι αναγκαίο. Γιατί δεν έχουμε ακόμη τον απαραίτητο βαθμό συνειδητοποίησης ο οποίος θα μας οδηγούσε να αποφασίζουμε για τις τύχες μας χωρίς κάποιος νόμος να στέκεται απειλητικά πάνω μας.

Παρ' όλα αυτά αδιαφορούμε ανησυχητικά για τη σωστή λειτουργία των θεσμών, ενώ πολύ εύκολα και απλά μπαίνουμε σε ξενόφερτα παιχνίδια του είδους "δειγματοληπτική ψηφοφορία" που θα βοηθήσει τα κανάλια να ξέρουν πριν κλείσουν οι κάλπες τα αποτελέσματα των εκλογών εξεφετιλίζοντας έτσι το αδιάβλητο της ψήφου μας, αφού τα περισσότερα, απ' τα κανάλια ανακοίνωναν τ' αποτελέσματα των "δικών τους εκλογών" πριν ολοκληρωθούν οι επίσημες.

Κι εμείς όχι μόνο τα ανεχόμαστε όλα αυτά αλλά ικανοποιούμαστε και ιδιαίτερα με την πρόοδο της τεχνολογίας που τίμησε και τη χώρα μας. Ο προβληματισμός μας ανύπαρκτος. Όλα γίνονται τεχνολογικώς σωστά. Αρα αν κάτι δεν πάει καλά, αυτό είναι οι θεσμοί. Πώς θα μας φαινόταν άραγε αν οι θεσμοί αυτοί καταργούνταν; Και μάλιστα - όπως μας μαθαίνουν να σκεφτόμαστε - με τις δικές μας ευλογίες.

Πώς θα μας φαινόταν αν στις επόμενες εκλογές περιοριζόταν η επιλογή των ηγητόρων μας στις δειγματοληπτικές ψηφοφορίες των τηλεοπτικών καναλιών; Η ψευδαίσθηση της δημοκρατίας θα υπήρχε αφού οι στατιστικές - όπως απέδειξαν - ξέρουν πριν από μας για, μας, παίζουν το παιχνίδι για μας χωρίς εμάς.

Πόσο σκεφτόμαστε σήμερα αυτό που έγινε, αυτό που κάναμε στις τελευταίες εκλογές; Ποσο κρίνουμε όχι τις πράξεις των πολιτικών ή των κομμάτων αλλά τις δικές μας. Τις πράξεις αυτές που θα καθορίσουν

σχόλια

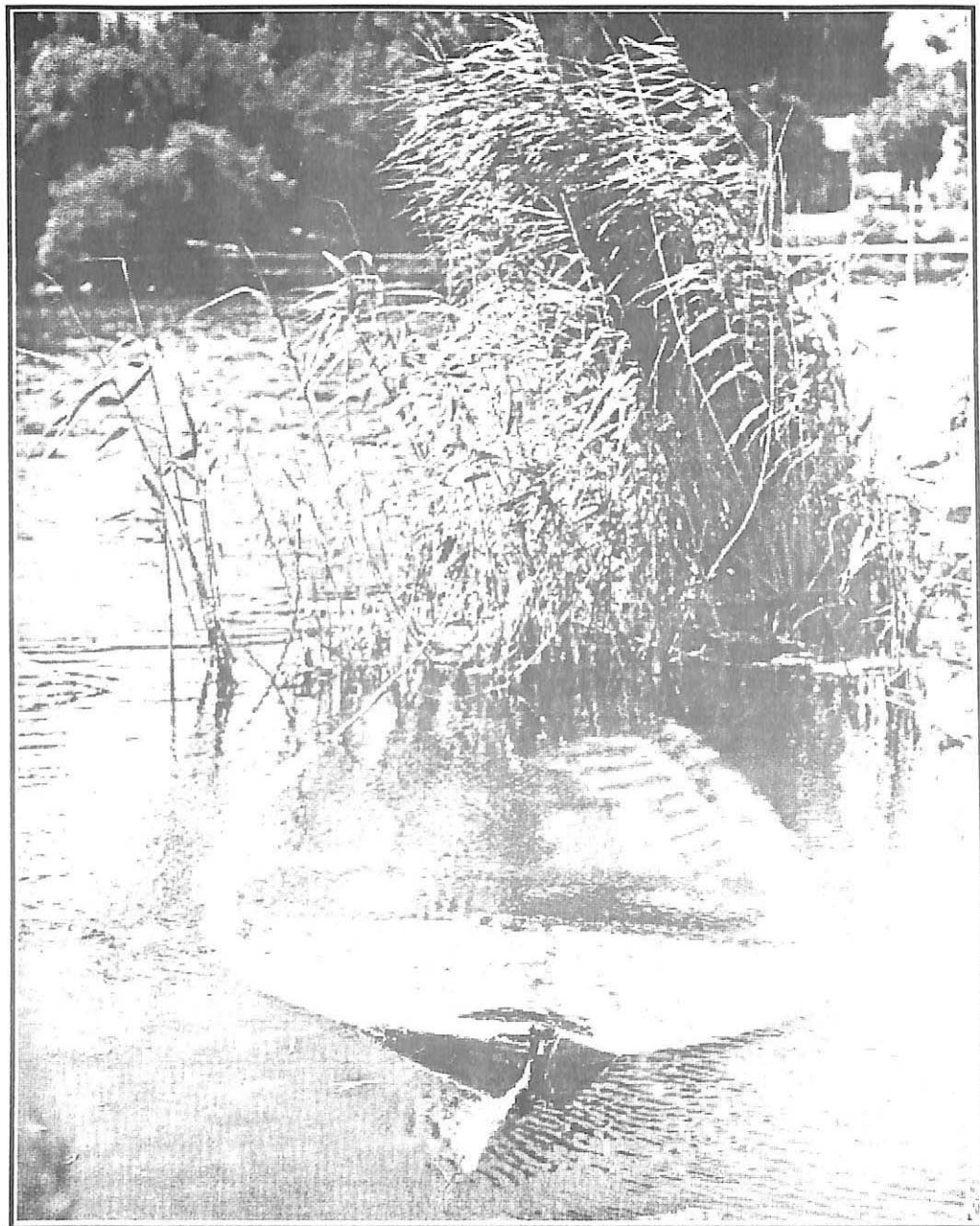
και τη σωστή λειτουργία των θεσμών αλλά και τα πρόσωπα που θα μας κυβερνήσουν.

Κι ας πάψουμε να κατηγορούμε όλους τους πολιτικούς ως ανάξιους. Ο,τι και νάναι είναι η εικόνα μας. Αν εμείς γίνουμε καλύτεροι δε θα μπορεί κανείς να μας κυβερνήσει ανάξια.

Η στήλη των σχολίων διακατέχεται απο μια πίκρα. Μια πίκρα που βγαίνει απ' το αδιέξοδο μιας πορείας. Τι γίνεται και τι πρόκειται να γίνει στο μέλλον. Θα πνιγούμε στο τέλος απ' την υπερβολική έμφαση που δίνουμε στο ζήτημα "εξέλιξη της τεχνολογίας;" Θα

αφήσουμε μια "τεχνητή και βιομηχανική κουλτούρα" να εξαφανίσει ό,τι αυθεντικό μας έχει απομείνει; Θα ξυπνήσουμε μια μέρα για να διαπιστώσουμε "πως είναι κι όλες όλα γύρω μας ωραία ερείπια";

Δεν στοχεύουμε να δώσουμε απάντηση σ' όλα αυτά τα ερωτήματα. Ας σκεφθεί ο καθένας μόνος του κι ας αναλάβει τις ευθύνες του. Κι ας πάψουμε ν' αρκούμαστε "στα λίγα γραμμάρια της ευτυχίας" που διαθέτει ο καθένας μας. Θέλει "αρετήν και τόλμην". Το σίχο τον ξέρουμε. Τον έχουμε όμως μετατρέψει σε "τόλμη και γοητεία".



Ο ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΚΙΝΗΣΗ ΙΔΕΩΝ

ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΝΑΟΥΣΑ (1758-1839).

Μέρος Β'. Συνδρομητές και κοινωνικές - ιδεολογικές ζυμώσεις.

Μύαρης Κ. Γιώργος. Φιλολόγος

Ορισμένες επισημάνσεις καθίστανται αναγκαίες για ερευνητικούς λόγους. Η πρώτη αφορά στη στόχευση αυτής της μελέτης και στους περιορισμούς που τίθενται στην ανάλυση σοβαρών θεμάτων, τα οποία απλώς θίγονται: εδώ μας ενδιαφέρει η εξακρίβωση των στοιχείων και όχι η εμβάθυνση στην ιστορία των κοινωνικών και φιλοσοφικών ιδεών στην Ημαθία κατά την περίοδο της νεοελληνικής Αναγέννησης. Δεν ικανοποιεί, βεβαίως, μόνο η παράθεση των ονομάτων των συνδρομητών που σχετίζονται με την περιοχή της Βέροιας και της Νάουσας, αφού αυτό συνιστά προσωπογραφική καταγραφή. Ούτε, ωστόσο, αδικαιολόγητα επικαλούμαστε τις δυσκολίες και τη σχετικότητα που διέπει τα ερευνητικά πορίσματα: πρόκειται για συμβολή σε μια προσπάθεια, στην οποία η ευρύτητα μπορεί να εξασφαλίσει επιτυχή αποτελέσματα.

Η χρονική απόσταση αιώνων, η διαφορετικότητα των κοινωνικών συνθηκών, η αντιφατικότητα των στάσεων που τηρούν οι προσωπικότητες, η ρευστότητα των νοοτροπιών των κοινωνικών ομάδων και των ατόμων - δηλαδή το διαρκές πέρασμα από το παραδοσιακό στο νεότερικό και αντίθετα - δεν επιτρέπουν ερμηνευτικές απολυτότητες σε μας. Ετσι, η διαπίστωση ότι η κοινωνική συνείδηση στα χρόνια που φθίνει ο 18ος αιώνας και αρχίζει ο 19ος, διαμορφώνεται με ισχυρή επίδραση των ιδεών του Διαφωτισμού και των δομών της αναπτυσσόμενης εμπορευματικής οικονομίας, δεν παραπέμπει αυτόματως σε αποκλειστικά "φωτισμένους" εμπόρους, συνειδητούς μαχητές του νέου πνεύματος στο σύνολό τους ή σε συλλήβδην "σκοταδιστές" άρχοντες και κληρικούς, πολέμιους των διαφωτιστικών ιδεών.

Η έλλειψη στοιχείων καθιστά ατελή μια οριστική και άκαμπτη αξιολόγηση των όποιων αντιδράσεων και προτεραιοτήτων, λόγου χάρη, του καταγόμενου από τη Βέροια απόδημου στην Πέστη Ουγγαρίας εμπόρου Νικόλαου Μπικέλλα (Βικέλα) ή ανώτερων ιερωμένων της Βέροιας, όπως οι μητροπολίτες Χρύσανθος και Ζαχαρίας. Ενδιαφέρει, όμως, να την επιχειρήσουμε. Ωστόσο, από τα ισχύοντα στοιχεία διαφαίνεται ότι, εκτός από το ειδικός βάρος της καθημιάς προσωπικότητας, αναντίρρητα τις όποιες επιλογές επηρεάζουν το - παραδοσιακό ή μη - κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν, το μορφωτικό επίπεδο, οι πνευματικοί προσανατολισμοί, ο κοινωνικός ρόλος που διαφέρει. Γι' αυτό δεν είναι ορθό να εκτιμήσουμε ότι παρεμβαίνουν συνειδητά όλοι οι Έλληνες έμποροι των παροικιών στην ενίσχυση των

νεοτερικών κοινωνικών και πνευματικών διεργασιών. Από την άλλη πλευρά, οι μορφές της κοινωνικής δράσης του Νικόλαου Μπικέλλα - όσες γνωρίζουμε - συναντιούνται με ανάλογες ενέργειες σοβαρού αριθμού εμπόρων: Συμμετέχει στις προσπάθειες οργάνωσης των Ελλήνων της Πέστης γύρω στα 1792. Υπογράφει ως συνιδρυτής το έγγραφο σύστασης ελληνικής κοινότητας "των εν Πέστη Γραικών τε και Βλάχων Μακεδονιτών" (9 Νοεμβρίου 1802) και ορίζεται επίτροπος της εκκλησίας της (9), έχοντας πολιτογραφηθεί υπήκοος της Αυστροουγγαρίας στις 7 Ιουλίου 1794 με το όνομα BIKELLAS NIKOLAUS και τόπο καταγωγής THESSALONICAΕ (10). Για την προσφορά του στο "κοινόν συμφέρον και όφελος" με την ιδιότητά του ως "εφόρου της εν Πέστη Ελληνικής Σχολής" ο εκδότης Εμμανουήλ Αντωνιάδης του αφιερώνει την έκδοση του έργου *Πράξεις κατά συντομίαν εις τας Ρητορικές Ερμηνείας του Βικεντίου Δαμωδού* (Πέστη 1815). (11). Στο έργο αυτό ο Ν. Μπικέλλας προεγγράφεται ως συνδρομητής για 100 σώματα. Συνδρομητές είναι επίσης ο Μητάκος Μπικέλλας και ο Αντώνιος Μπικέλλας, ο οποίος φέρεται στον κατάλογο πολιτογραφηθέντων Ελλήνων ως έμπορος καπνού από VORIA IN MACEDONIA/VERRIA/ πολιτογραφημένος 13 Μαρτίου 1826 (12).

Τον ίδιο χρόνο καταβάλλει τα έξοδα για την έκδοση της *Μεθόδου Αστρογνωσίας* του Γεωργίου Μαρότου (GYORGY MAROTHI) που μετάφρασε ο Γεώργιος Ζαβίρας από τα λατινικά (Πέστη 1815). (13). Το ενδιαφέρον του για τα μορφωτικά πράγματα στοιχειοθετείται εκτός των άλλων από την καταγραφή τεσσάρων ακόμη συνδρομών: Κωνστ. Καραϊωάννη *Θησαυρός Γραμματικής* (Βούδα 1797), Κωνστ. Κούμα *Σειρά Στοιχειώδης Μαθηματικών* (Βιέννη 1807), Αδ. Κοραή *Τα εις διαφόρους συγγραφείς Προλεγόμενα* (Βιέννη 1815)- στις εκδόσεις του 1807 και 1815 η εγγραφή γίνεται στη Βιέννη στα πλαίσια ίσως των σχέσεών του με τον εμπορικό κόσμο της πόλης αυτής -, Σοαυίου μετάφραση Γρηγ. Κωνσταντά *Στοιχεία της Λογικής, Ηθικής* (Βενετία 1804). Επιπλέον, ίσως είχε συμπεριληφθεί ο Ν. Μπικέλλας στην ομαδική εγγραφή για 20 αντίτυπα, που έκαναν "Οι εις Πέστιαν εντιμότετοι πραγματευταί" στου Θωμά Δημητρίου τη *Σκριτούρα Δόππια* (Βιέννη 1794).

Τα βεβαιωμένα αυτά ψήγματα των δραστηριοτήτων του Ν. Μπικέλλα στο κεντροευρωπαϊκό έδαφος αξίζει να συσχετισθούν με ανάλογα στοιχεία γύρω από την ενεργό συμμετοχή του φωτισμένου μητροπολίτη της Βέροιας Χρύσανθου (1799 -1811) σε όσα δια-

παρουσιάσεις

δραματίζονται στους κόλπους του τουρκοκρατούμενου Ελληνισμού στα τέλη του 18ου αι. και στις αρχές του 19ου. Ο Χρυσάνθος μεριμνά για τα εκκλησιαστικά του καθήκοντα, αλλά και για τις μορφωτικές εκδηλώσεις με ανησυχίες και ενδιαφέροντα πολυποίκιλα: ίσως η λειτουργία σχολείου στη γενέτειρά του, το χωριό Γραμματικό (τώρα Ν. Πέλλας), στις αρχές του 19ου αι. οφείλεται και σ' αυτόν. (14). Ως μέλος της Πατριαρχικής Συνόδου, του σημαντικότερου διοικητικού και πνευματικού θεσμού του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, συναποφασίζει στα 1805 την ίδρυση της Σχολής Καπλάνη στα Γιάννινα, με βάση τη δωρεά του εμπόρου. (15) Με επιστασία του κυκλοφορεί σε νέα έκδοση η *Ακολουθία οσίου Αντωνίου του Νέου* στα 1806 από το Πατριαρχικό Τυπογραφείο. Συνδράμει την έκδοση πέντε βιβλίων στα 1804-1808, όντας μητροπολίτης της Βέροιας, και οκτώ άλλων μεταξύ των ετών 1813-1820 από τη θέση του μητροπολίτη Σερρών. Το περιεχόμενο αυτών των έργων ήταν φιλολογικό, επιστημονικό και φιλοσοφικό. Εξάλλου, στις Σέρρες ανέπτυξε κορυφαία εθνική δράση ως μέλος της Φιλικής εταιρείας σε συνεργασία με τον Εμμανουήλ Παπά. Αργότερα, δώρισε την πλούσια βιβλιοθήκη του, όπως και ένα μεγάλο χρηματικό ποσό, στην Ελληνική Σχολή Βέροιας (16) διατηρώντας μέχρι το θάνατό του το έμπρακτο ενδιαφέρον του γι' αυτήν την πόλη. Γι' αυτό και τον συμπεριλαμβάνουμε στους Βεροιώτες συνδρομητές λογίους. Όλα αυτά συνθέτουν μια στάση που ως προς την αντιμετώπιση της διαφωτιστικής πνευματικής κίνησης διαφέρει από αυτήν του διαδόχου του μητροπολίτη Βέροιας Ζαχαρία (1811-1823), ο οποίος φέρεται ως συνδρομητής μόνο στο εκκλησιαστικό έργο *Συναξαριστής* (Βενετία 1819). Επίσης ενδιαφέρει το ότι υπογράφει ως μέλος της πατριαρχικής Συνόδου τον Μάρτιο του 1819 την πατριαρχική εγκύκλιο "Περί της σημερινής καταστάσεως των κοινών του γένους μας Ελληνομουσείων", η οποία αναδημοσιεύτηκε στα περιοδικά *Καλλιόπη* της Βιέννης (Τόμος Α', 1819, σσ. 217-221) και *Μέλισσα* του Παρισιού (Τετράδιον Β', 1820, σσ. 218-229). Οι ερευνητές κατατάσσουν την εγκύκλιο στις τακτικές κινήσεις της εκκλησιαστικής ιεραρχίας, που αναπόφευκτα συγκρούστηκε με τη νεοτεριστική πρόκληση του νεοελληνικού διαφωτιστικού κινήματος στα 1819-1821. (17). Το περιεχόμενό της στόχευε αφενός στην κατάδίκη των ευρωπαϊζόντων λογίων και της διδασκαλίας των μαθημάτων νεοτερικού επιστημονικού και φιλοσοφικού περιεχομένου. Αφετέρου, επέμενε στην ανάγκη να ενισχυθούν τα παραδοσιακά σχολεία και η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας σε συνδυασμό με τον επαναπροσανατολισμό των σχολικών προγραμμάτων προς την πνευματική παράδοση και την απαγόρευση της αρχαιοελληνικής ονομασίας στα Ελληνόπουλα (18). Επακόλουθα αυτής της παρέμβασης υπήρξαν οι διαμάχες και τα φαινόμενα διάλυσης σχολείων. Συνέχεια της αποδοκιμασίας ήταν η απαγόρευση των νεοτερικών μαθημάτων με απόφαση της Συνόδου, γύρω στις 27 Μαρτίου 1821, "περί καθαιρέσεως των φιλοσοφικών μαθημάτων".

Παραμένει άγνωστη η στάση του μητροπολίτη Ζαχαρία ως προς αυτήν. Λίγο πριν όμως είχε υπογράψει την απόφαση της Συνόδου για τον αφορισμό του Αλ. Υψηλάντη και του Μιχ. Σούτσου (19).

Οι τριβές αυτές, που διαπιστώσαμε, είναι συγκρίσιμες με ορισμένες τάσεις του πνευματικού κλίματος των πρώτων δεκαετιών του 18ου αιώνα γύρω από



Σελίδα τίτλου της *Απολογίας*.

την υποδοχή των νέων ιδεών. Πρόσωπα και γεγονότα που σχετίζονται με τη Βέροια και την τότε πνευματική κίνηση εντοπίζονται στις ιστορικοφιλοσοφικές μαρτυρίες της δραματικής σύγκρουσης των φορέων της νεοτερικής σκέψης με τους παραδοσιακούς μηχανισμούς: ο Μιεθόδιος Ανθρακίτης (1660 - π. 1749, Ηπειρώτης), ο πρώτος που δίδαξε συστηματικά στη σχολή Κυρίτζη της Καστοριάς (1710-1721) ανώτερα μαθηματικά, φυσική και νεότερη ευρωπαϊκή φιλοσοφία, αμφισβήτησε τον κυρίαρχο στη φιλοσοφία και την εκπαίδευση νεοαριστοτελισμό. Γι' αυτό καταγγελλόταν - αρχικά στον επίσκοπο και στους πνευματικούς κύκλους της Βέροιας, και αργότερα στην Πατριαρχική Σύνοδο - από τον μαθητή του ιερομόναχο Ιερόθεο τον Ιβηρίτη ότι δίδασκε "φιλοσοφικά και θεολογικά μεστά

παρουσιάσεις

ασεβείας". (20). Ακολούθησε "Ομολογία ορθοδόξου πίστεως" του Μεθ. Ανθρακίτη στην τοπική Σύνοδο αρχιερέων με παρουσία άλλων κληρικών και αρχόντων στην Καστοριά υπό τον Αρχιεπίσκοπο Αχριδών Ιωάσαφ. Στη συνέχεια έλαβε χώρα η δίδωξη του Μ. Ανθρακίτη στα Γιάννινα, η καθαίρεσή του από το ιερατικό και διδασκαλικό αξίωμα, η καύση των χειρογράφων του στην Κων/πολη σύμφωνα με την απόφαση της Πατριαρχικής Συνόδου τον Αύγουστο του 1723, η "αποκατάσταση" του Μ.Ανθρακίτη και η "απαγόρευση" διδασκαλίας από "τα κατάπτυστα εκείνα και κατεγνωσμένα τετράδια" (νέα απόφαση Συνόδου, Ιούνιος 1725). Ως προς τα σχετικά με τη Βέροια είναι αναγκαία μια επανόρθωση στη δημοσίευση της "Ομολογίας" από τον Δημ. Γ. Χατζή: δεν την υπογράφει μεταξύ άλλων ο μητροπολίτης "της Βεριοιούπολεως Καλλίνικος" αλλά ο "Τιβεριούπολεως", όπως είχε υποδείξει ήδη από το 1930 ο Μανούηλ Γεδεών (21).

Οι μεταβολές που επισυνέβησαν στη ροή του 18ου αιώνα, βεβαίως, δεν αφορούν μόνο τη στάση εκκλησιαστικών ηγετών που προσέφεραν "υπηρεσίες στη γενική προαγωγή του ποιμνίου" τους, ούτε περιορίζονται στην έκδοση ορισμένων εντύπων. Πρωτίστως σχετίζονται με την υποδοχή της δυτικοευρωπαϊκής παιδείας και των λοιπών υλικών πλαισίων της ευρωπαϊκής ζωής από τις ηγετικές και τις ανερχόμενες κοινωνικές ομάδες των Ελλήνων στις παροικίες και στον τουρκοκρατούμενο χώρο. Ο Ιώσηπος Μοισιόδακας επισημαίνει σχετικά με τη συνδρομή των εκδόσεων στην Απολογία (Βιέννη 1780): "Η δυσχέρεια, ήτις παρακολουθεί τη εμπορία των ημετέρων την σήμερον, τα βάρη τα υπέρογκα, άτινα δοκιμάζουν οι αυτοί ημέτεροι εν τη Ελλάδι, η άγνοια των περισσώτερων υποθέσεων των περιεχομένων εν τω βιβλίω, ουδέν απέτρεψε την φιλομάθειαν των όντων φιλογενών, και πάντες, όσοι επιθυμούσι την επίδοσιν των σχολείων ημών, έκρινον να συνδράμωσι, και συνέδραμον μετά προθυμίας. Αυτοί οι άνδρες, πεπληροφορημένοι υπο πείρας εμπράκτου εν ταύτη τη αλλοδαπή, πόσον αναγκαία είναι ημίν η πολυμαθεια, και έτι, πόση σπάνις της αυτής πολυμαθείας κυριεύει την σήμερον εν ημίν, έκρινον ότι συντρέχοντες ταις τυπώσεσι βιβλίων, συντρέχουσι και τη προόδω των καθ' ημάς σχολείων, και ότι η τοιουτοτρόπως συνδρομή είναι μία από των κυριωτέρων συνδρομών, την οποίαν πας φιλογενής αληθινός οφείλει να συνεισφέρει τη επιδόσει του Γένους εαυτού". (22).

Όσον αφορά στο συγκεκριμένο αγωγό προσέγγισης της Ευρώπης, δηλαδή την έκδοση βιβλίων ο Κ.Θ. Δημαράς υπογραμμίζει ότι "το κλίμα είναι γενικά προοδευτικό", έστω κι αν άλλοι έμποροι είναι χορηγοί σε εκδόσεις "βιβλίων συντηρητικών". Ο ιδιώτης που "καταβάλλει χρήματα για μια έκδοση, χωρίς να περιμένει απο αυτήν οικονομικά ανταλλάγματα, εκφράζει τα ενδιαφέροντα του κύκλου μέσα στον οποίο ζει ή ο κύκλος αυτός είναι γύρω σε έναν πυρήνα πλουσίων προοδευτικών εμπόρων, ή αποτελείται απο λογίους κοντά στους οποίους ζει ο πλούσιος, δεχόμενος επιδράσεις" (23). Σαράντα χρόνια, όμως,

μετά τον Μοισιόδακα ο Αδαμάντιος Κοραής συνειδητοποιώντας τις αυξημένες κοινωνικές και μορφωτικές ανάγκες προκρίνει στα 1820 να συσταθεί "κοινόν του γένους ταμείον" απο τους δωρητές για την ενίσχυση των σχολείων, τη χορήγηση σπουδαστικών υποτροφιών για την Ευρώπη, τη χρηματοδότηση εκδόσεων. Κρίνει ότι ο τρόπος έκδοσης "δια συνδρομής μερικών, υπογραμμένων (...) μας επροξένησε τινά χρήσιμα βιβλία, κ' ήθελε προξενήσιν πλείοτερα, αν έλειπεν η κατάχρησις, τόσον πλεον εύκολος, όσον πολλοί απο τους υπογράφοντας ούτε την αξίαν του βιβλίου, ούτε του γράψαντος ή μεταφράσαντος την ικανότητα, δύνανται να κρίνωσιν. Η βοήθεια του ταμείου ημπορεί να παύση την τοιαύτην κατάχρησιν..." (24).

Η διαπίστωση του Κοραή για την "κατάχρησιν" του τρόπου έκδοσης βιβλίων με συνδρομή αν και γενικευτική δεν πρέπει να αγνοηθεί, εφόσον προέρχεται από μάρτυρα αυτόπτη και μάλιστα του αναστήματος του Κοραή. Είναι, βεβαίως, σχεδόν αδύνατο να εξακριβωθεί η ισχύς της στην περίπτωση των Βεριοιωτών και Ναουσαίων συνδρομητών, κυρίως των εμπόρων. Λείπουν συνήθως στοιχεία για το μορφωτικό τους επίπεδο, που ίσως να μη διέφερε πολύ από αυτό ορισμένων προυχόντων, ιερωμένων ή και διδασκόντων της εποχής εκείνης. Από την άλλη πλευρά, η πρόταση του Κοραή για τη συγκρότηση "ταμείου", παρόλο που δεν απέκλειε τις μεμονωμένες ή συλλογικές τοπικές πρωτοβουλίες, δεν υλοποιήθηκε για πολλούς λόγους. Εκτός των άλλων, και στο κάπως δευτερεύον θέμα εκδόσεων με συνδρομές θα υπήρχαν σοβαρές αντιρρήσεις: κίνητρα για τη χρηματοδότηση μιας έκδοσης δεν ήταν μόνο η υπόληψη, το γόητρο, η τιμή, η υστεροφημία. Παρακινούσαν, επίσης τους συνδρομητές η διάθεση για ενίσχυση της μάθησης, η συμβολή στην εθνική συνειδητοποίηση ή στην ενίσχυση της συλλογικής μνήμης σε ιστορικά, θρησκευτικά ή τοπικά θέματα. Εξάλλου, σε πολλές εκδόσεις καταγράφηκαν ανώνυμοι συνδρομητές, ενώ τυπώθηκαν έργα που στον τίτλο τους δηλώνεται η συνδρομή ιδιωτών στα έξοδα χωρίς να δημοσιοποιούνται τα ονόματά τους: "Δια αναλωμάτων των ευσεβών και ορθοδόξων χριστιανών, ων τα ονόματα γράψον κύριε, εν βίβλω ζωής, μνησθείς πάντων αυτών εν τη βασιλεία σου" αναγράφεται στον τίτλο του έργου Βιβλίων καλούμενον Ραντισμού Σηηλίτευσις (π. Κων/πολη 1756). Αναλόγως και στις εκδόσεις: Ευστρατίου Αργέντη *Σύνταγμα κατά Αζύμων* (Λειψία 1760), *Θεοδώρου Γραμματικής Εισαγωγής Υπόμνημα* (Βουκουρέστι 1768), *Νέον Εκλόγιον* (Βενετία 1803).

Την απουσία καταλόγων συνδρομητών, παρά τις δημοσιευμένες εκκλήσεις για προεγγραφή συνδρομητών, έχει επισημάνει σε δέκα εκδόσεις των χρόνων 1811-1820 ο Φίλιππος Ηλιού (25). Φυσικά η ανεύρεση στο μέλλον αδημοσίευτων καταλόγων θα πλούτιζε την προσωπογραφία και την ιστορία γενικά του νεοελληνικού Διαφωτισμού, όπως και την έρευνα για τους Βεριοίτες και Ναουσαίους συνδρομητές. Αυτό συνέβη και με την ανεύρεση συμπληρωματικών καταλόγων σε διαφορετικά αντίτυπα μιας έκδοσης, ό-

παρουσιάσεις

πως στο έργο Π. Αδήτου/Κ. Κούμα *Χημείας Επιτομή* (Βιέννη 1808). Ο Φ. Ηλιού πρόσφατα παρουσίασε από χειρόγραφα τους συνδρομητές στην έκδοση της *Κιβωτού της Ελληνικής Γλώσσας*, που διακόπηκε μετά τον πρώτο τόμο (Κων/πολη 1819) και, έτσι, η δημοσίευση των ονομάτων των συνδρομητών ματαιώθηκε. (26). Σήμερα γνωρίζουμε, από τα χειρόγραφα κατάλοιπα του αρχείου του Αθανασίου Ψαλίδα, τους συνδρομητές που ανταποκρίθηκαν στην έκκληση για την έκδοση πεντάτομου έργου με το φιλοσοφικό και επιστημονικό τους σύστημα, καθώς η έκδοση δεν πραγματοποιήθηκε. (27). Από χειρόγραφη πηγή γνωρίζουμε την ανέκδοτη μετάφραση του έργου *Νουθεσίαι πατρός προς υιόν* του Γάλλου DUPUY LA CHAPELLE από τον Κωνστ. Οικονόμο και την ανταπόκριση των συνδρομητών. (28). Εκτός αυτών, δεν έχει διακριβωθεί η τύχη ορισμένων τυπωμένων αγγελιών για εγγραφή συνδρομητών, όπως αυτή του Νικόλαου Καζακλή Κοριτζά για την έκδοση μαθηματικών του S.-F. LACROIX στο Λόγιο Ερμή (Βιέννη 1 Ιουλίου 1819).

Σε πολλές περιπτώσεις τους συγγραφείς έργων ενίσχυσαν στην έκδοση κύκλοι συμπατριωτών τους. Όμως τα έντυπα κείμενα της εξεταζόμενης περιόδου, των οποίων θέματα ή πρόσωπα σχετίζονται με την ευρύτερη περιοχή της Βέροιας και της Νάουσας, δεν εκδίδονται με αυτό τον τρόπο, στερώντας μας απο πολύτιμες πληροφορίες αντίθετα με συχνές πρωτοβουλίες αυτού του είδους σε άλλες περιοχές και πόλεις. Εξαιρέση αποτελεί η *Προδιοίκησις εις τον Ερμήλον* του Μιχαήλ Περδικάρη (Βιέννη 1817), όπου οι ομάδες συνδρομητών της Βέροιας και της Νάουσας μαζί με τους απόδημους απο αυτές φθάνουν τους 27. Δυστυχώς, ούτε ορισμένα πρόσωπα που μνημονεύονται στα έργα αυτά, παρουσιάζονται σε πίνακες συνδρομητών. Εξαιρέσεις αποτελούν ο Νικ. Μπεκέλλας, ο Θεόφιλος επίσκοπος Καμπανίας και ο Ναουσαίος δάσκαλος Αναστάσιος Καμπίτης. Ετσι ο Αθανάσιος Εμμανουήλ Βεροιαίος είναι ο συνθέτης επιγράμματος στην έκδοση *Βιβλίον Καλούμενον Φωσφόρος του Αναστασίου Πώπα* (Βιέννη 1756). Όμως, δεν διασταυρώνεται η παρουσία του σε άλλη εκδοτική προσπάθεια, αν και συγκεντρώνει κάποιες πιθανότητες συσχέτισης με τον ανώνυμο συνδρομητή "εκ Βεροίας της Θετταλίας" στο βιβλίο που κυκλοφορεί στη Βιέννη στα 1758, την *Ευαγγελική Σάλπιγγα*, μόνο εξαιτίας της σύνδεσής του με τη Βιέννη.

Χωρίς να καταγράφεται ως συνδρομητής έχει εντούτοις πνευματική δράση ο Σταμάτιος Μπεκελλίδης: είναι ο ποιητής επιγράμματος στα 1773 για τον Γιαννιώτη Θεόφιλο επίσκοπο Καμπανίας, που τυπώθηκε στο έργο *Ταμείο Ορθοδοξίας* (Βενετία 1780). (29). Το περιεχόμενο του επιγράμματος βεβαιώνει τη στενή σύνδεση του Θεόφιλου με τον πνευματικό κύκλο της Βέροιας, παρόλο που η επισκοπή του διοικητικά υπαγόταν στην μητρόπολη Θεσ/νίκης. Ωστόσο, για ευνόητους λόγους δεν συμπεριλήφθηκαν οι συνδρομές του σ' αυτές των όσων σχετίζονται με τη Βέροια: Μεθ. Ανθρακίτη και Μπαλάνου Βασιλόπου-

λου εδός *Μαθηματικής* τομ. Γ', Βενετία 1749, Κωνστ. Καραϊωάννη *Θησαυρός Γραμματικής* τομ. Β', Βούδα 1797. Επίγραμμα του "ελλογιμωτάτου Σταματίου Μπακέλλα" περιέχεται επίσης στο έργο *Αποφθέγματα, Υποθήκαι και Προγυμνάσματα* (Κοσμοπόλη=Βιέννη 1785) του Αναστασίου Περδικάρη, ιατρού *Βερροιαίου*. Μπεκελλίδης και Μπακέλλας Στ. πρέπει να είναι το ίδιο πρόσωπο. Ο Αναστάσιος αφιερώνει το σύγγραμμα στον "μουσικολογιώτατο" ανηψιό του

Ο ΔΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ
Η ΤΟΜΟΣ

Σαρδ βαδμυδύ προίσα, περλεκτικῇ τῇ κατ' εἶδος κυριωτέρῃ τῆς
μαθηματικῆς πραγματικῆς, οἰοῦ
τῶν σοφῶν τῶν Εὐκλείδου, Σφαιρικῶν κατὰ Θεόδωρον, Γεωμετρικῶν Διαρρηκτικῶν καὶ
πρακτικῶν, Τετραγωνικῶν, Τῶν περὶ Κελευσῆος σφαίρας κατὰ Πρόβλητον.
Τῶν περὶ Χρήστων σφαίρας, Ἀστρονομικῶν, Γαλιλαϊκῶν, καὶ Οὐπιατικῶν.
πρότερον μὲν παρὰ
ΤΟΥΤ' ΑἰΔΕΣΙΜΟΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΑΝΘΡΑΚΙΤΟΥ ΕΞ ἸΩΑΝΝΙΝΩΝ
Εκ τῆς Λατινικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεταφράσας τὴν φωνὴν καὶ ἰσχυρῶς διόρθων.
ὅπως μὴ ἐστὶν σφαλμάτων, καὶ ἀμυδρόν. ὅσοι δὲ παρὰ
ΤΟΥΤ' ΑἰΔΕΣΙΜΟΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΟΓΙΜΟΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ
ἸΩΑΝΝΙΝΩΝ, ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
Τῶν ἐκ τῆς ἐνὶ σημειώσεσιν ἐπὶ ταύτῃ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιστημῶν, Ἀρχιγραμματίου,
ΚΥΡΙΟΥ ΜΠΑΛΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ,
Ἀναπτυχθέντα καὶ καλῶς διόρθων τῇ τῶν ὁράων τῆς λήξεως καὶ τῆς σαφείας τῆς νο-
μάτων, ὡς καλῶς εἰσάγει, καὶ πλεονεξία τῇ προδοσί, καὶ ὁλίγων διαρρηκτικῶν
τῶν, καὶ προβλεπτικῶν, καὶ χημικῶν ὅπως ἀπεδοξισμάτων, καὶ μὴ νοητικῶν
καὶ διαφόρων ἐπιστημῶν Συγγραφεὶν παλαιότερων καὶ νεωτέρων, καὶ δὲ παρ' αὐτῶν
ἑρμηνεύων, καὶ ὅπως ἐκ κριτικῶν διαφωτιστικῶν, καὶ ἀναπληρωτικῶν χάριν τῇ
παρ' αὐτῶν μαθητικῶν, Προφωτιστικῶν μὲν
ΤΟΥΤ' ΕΚΔΑΜΠΡΟΤΑΤΟΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙΣ ΥΪΟΥΣ ΚΑΡΑ-
ἸΩΑΝΝΟΥ, ΚΑΙ ΜΑΡΟΥΤΤΗ, ΕΥΠΑΤΡΙΔΑΣ ἸΩΑΝΝΙΝΩΝ.
Τύποι δὲ τῶν πρώτων ἐκδόσεων, προέβη μὲν καὶ συνδρομῶν τῶν φιλομαθῶν
καὶ φιλολόγων, ἐπιμελῶν δὲ, καὶ εἰσέτι καὶ, καὶ διόρθωσιν
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΖΑΟΡΙΤΟΥ ΕΞ ἸΩΑΝΝΙΝΩΝ
διαιρέται δὲ εἰς τῶν τῶν προεξέμεν ἐπὶ τῶν τῶν
τῶν τῶν Ἀριθμητικῶν.
ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.



ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ ΕΤΕΙ ΤΩ, ΣΩΤΗΡΙΩ, αψμθ.
Εν τῇ Τυπογραφίᾳ Ἀντωνίου καὶ Βόρπλι.
CON LICENZA DE' SUPERIORI, E PRIVILEGIO;

Αντώνιο Χατζή Κριτόπολο *Βερροιαίο* που ζει στη Σουμπουτίτσα - πόλη που με το γερμανικό όνομα MARIE - THERESIOPEL ανήκε ως το 1921 στην Αυστροουγγαρία και μετά στη Νοτιοσλαβία. Ο Αντώνιος στη συνέχεια παραμένει αφανής. Ακόμη, ο Αν. Περδικάρης πληροφορεί ότι αφιέρωσε προηγουμένως ιατρικό βιβλίο του στον αδελφό του Ιωάννη και επιστολόγιο στον "Αναστάσιο άριστο διδάσκαλο Ναούσης" (Αποφθέγματα, σ.30).

Πρόκειται προφανώς για τον Αναστάσιο Καμπίτο' που τρία επιγράμματά του παρουσιάζονται στο *Ταμείο Ορθοδοξίας*. (30). Αυτός ως "διδάσκαλος Ναούσης" συνδράμει την έκδοση του Κωνστ. Καραϊωάννη *Θησαυρός Γραμματικής* (Βουδα 1797). Αργότερα, αφού εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη, δίδαξε στη Σχολή της. Τότε γράφηκε συνδρομητής στα έργα: Αθανάσιου Πάριου, *Επιτομή Δογμάτων*

παρουσιάσεις

(Λειψία 1806), Νεόφυτου Δούκα *Θουκυδίδου Περί Πελοποννησιακού Πολέμου* (Βιέννη 1806), Νεοφ. - Δούκα *Λόγοι Αττικών Ρητόρων* (Βιέννη 1813). Αλλά αν για τον Αν. Καμπίτη υπάρχουν επιπρόσθετες πληροφορίες στους καταλόγους συνδρομητών, δε συμβαίνει το ίδιο δυστυχώς για τη δράση τριών άλλων Βεροιωτών, που ανήκουν μάλιστα στην οικογένεια Μπικέλλα. Δεν προκύπτουν, λοιπόν, στοιχεία για τον Χατζή - Μανόλη Μπικέλλα, για τον οποίο εκφώνησε επικήδειο λόγο, πιθανόν στα 1762, ο ιεροκήρυκας Ιωάσαφ Κορνήλιος ο Ζακύνθιος και δημοσιεύτηκε στους *Λόγους Ηθικούς Πανηγυρικούς και Επιτάφιους* (τ.Β', Βενετία 1788). (31). Διατηρούνται αναπάντητα τα ερωτήματα για τις σχέσεις των Ιωάσαφ και Χατζή - Μανόλη. Ελλειψη πληροφοριών υπάρχει και για τη ζωή του αντιγραφέα ενός στιχηραρίου, το οποίο σώζεται στο Πανεπιστήμιο Θεσ/νικης, του "Ιωάννου, υιού του Δημητρίου Μπεκέλλα". Στο τέλος του χειρογράφου σημειώνει "1776, Αυγούστου 18, εν τη Βερροία πόλει". (32). Εξάλλου, χωρίς την ενίσχυση συνδρομητών κυκλοφόρησε ο γιος του Νικόλαου ο "Δημήτριος Μπέκελλας έλλην εκ Βερροίας της εν Μακεδονία" το δυσεύρετο έργο *Διατριβή Ιατρική Συνιστώσα Ιδέαν Γενικήν του Ανθρώπου Φυσιολογικώς και Παθολογικώς* (Βούδα 1826). (33).

Όσον αφορά τους ανθρώπους της εκκλησίας από τους καταλόγους συνδρομητών συνάγονται στοιχεία που επιβεβαιώνουν και συμπληρώνουν τις γνώσεις για την παρουσία τους. Εκτός από όσα αναφέραμε για τους μητροπολίτες Χρύσανθο και Ζαχαρία, συναντάμε την καταγραφή του μητροπολίτη Βέροιας Δανιήλ (1769-1799) σε έκδοση του 1797, χρονιά της εξέγερσης των Ελλήνων της Κεντροδυτικής Μακεδονίας, στην οποία μετείχε και ο Δανιήλ. (34). Καταγράφονται επίσης οι Βεροιώτες ιερωμένοι: Ιωακείμ ιεροδιάκονος (Βενετία 1792), που πρέπει να είναι ο μετέπειτα αρχιμανδρίτης Ιωακείμ (Τριέστι 1819, Βιέννη 1821), ο Θεόφιλος επίσκοπος Σερβίων και Κοζάνης (Βενετία 1804) (35), ο ιερομόναχος Καλλίνικος Γεωργιάδης που απαγχονίστηκε από τους Τούρκους το 1822 στην Κρήτη (Θεσ/νικη 1813, Βουκουρέστι 1820), ο ιεροδιάκονος Μελέτιος (1806, 1807, 1808, 1819), που ίσως δεν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον Μελέτιο, τον ιδρυτή του Παρθεναγωγίου - κατά τον Γ.Χ. Χιονίδη αυτός έζησε στα 1822 ως τα 1881. (36), ο διάκονος Ιωσήφ (Βουκουρέστι 1818), ο ιεροδιάκονος Αγάπιος (Κωνσταντινούπολη 1818, Σέρρες 1826), ο μοναχός Νικηφόρος (Κελλιά Καρρών 1819). Επίσης, εγγράφονται στα 1817 στην ομαδοποίηση της Βέροιας ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος, οι πρωτοσύγκελοι Γρηγόριος Πελοποννήσιος που πρωταγωνίστησε στα γεγονότα της επαναστατημένης Νάουσας στα 1822 και Ιωακείμ Κωνσταντινοπολίτης, ο ανώνυμος Σακελάριος Βερροίας. Επιπλέον, ο ιερομον. Παΐσιος (Σέρρες 1835) και ο ιερέας Παπά Μανουήλ Νικολάου (Βέρροια 1837). Ευρέθηκαν και τα ονόματα των Ναουσαίων ιερωμένων: μοναχού Ζαχαρία Ράπη (Αγιο Όρος 1819 σε 2 εκδόσεις) και ο Ππ (=Πρωτοπρεσβύτερος;) Διαμαντής (Σέρρες 1835).

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η παρουσία των απόδημων Βεροιωτών και Ναουσαίων συνδρομητών. Ανάμεσά τους υπερέχουν αισθητά οι έμποροι, παρά τα προβλήματα ταύτισης που υπάρχουν, αφού δεν δηλώνεται συχνά η ιδιότητα των συνδρομητών. Η εξακρίβωσή της επιχειρείται είτε με τη διασταύρωση άλλων πηγών είτε -παρακινδυνευμένα- μέσω του τίτλου που προηγείται του ονόματος. Πιστοποιούνται επαφές περίπου 30 Βεροιωτών και Ναουσαίων με τις εμπορευματικές δοσοληψίες και ως ένα βαθμό με τις μορφωτικές διαδικασίες των ελληνικών κοινοτήτων σε ευρωπαϊκό και σε τουρκοκρατούμενο έδαφος: Βιέννη, Πέστη, Βούδα, Ζέμονα (Σέμλιν), Κομοράνιο, περιοχή Βανάτου, Βελιγράδι, Βουκουρέστι, Κωνσταντινούπολη, Θεσσαλονίκη, Λάρισα, Λαμία, Αθήνα. Ο αριθμός οπωσδήποτε υπολείπεται του πραγματικού αριθμού εμπορευόμενων που κατάγονται από τη Βέροια και τη Νάουσα. Εκτός αυτών, απόδημοι άλλων ενασχολήσεων εντοπίζονται στις πόλεις: Τριέστι (Τεργέστη), Βενετία, Κυδωνίες, Ανδριανούπολη, Φιλιπούπολη. Καταγράφεται επίσης η μοναδική γυναίκα "η φιλομαθεστάτη κυρία Ελένη Ιωάννου Νάκου εκ Ναούσης" στην Παντζοβία Βανάτου (περιοχή Βοϊβοντίνας σήμερα) στα 1836. Σημαντική είναι και η συμμετοχή του Ναουσαίου γιατρού Κωνσταντίνου Φλέβα, του οποίου υπενθυμίζουμε τη σοβαρή χρηματική εισφορά στις Αρχές της επαναστατημένης Δυτικής Ελλάδας από το Βράσοβο Τρανσυλβανίας (διαθήκη 12 Μαΐου 1825). (37). Αυτός γράφεται από τη Βενετία σε 4 εκδόσεις - 1792, 1807, 1816, 1817 - και σε 1 από το Βουκουρέστι - 1817.

Ενδιαφέροντα στοιχεία αναδεικνύονται από τους καταλόγους και για την ιστορία της εκπαίδευσης στη Βέροια και τη Νάουσα. Εκτός όσων γνωρίζουμε για τη λειτουργία Ελληνικών Σχολών στις πόλεις αυτές στη δεκαετία του 1790 (38) και όσων αναφέραμε για τις συνδρομές του Αναστάσιου Καμπίτη, υπογραμμίζουμε την αναγραφή στον κατάλογο συνδρομητών της έκδοσης *Θουκυδίδου Πελοποννησιακός Πόλεμος* (Νεοφ. Δούκας, Βιέννη 1806) μιας συνδρομής της "Σχολής της Ναούσης" μέσω Θεσσαλονίκης, όπως και τη δωρεά μιας συνδρομής από τον - έμπορο προφανώς - Μιχαήλ Θεοδώρου Φασούλογλου που κατοικεί στην Κων/πολη, προς "την Σχολήν της Βερροίας" για το έργο Π. Αδήτου - μεταφρ. Κων. Κούμα, *Χημείας Επιτομή* (Βιέννη 1808). Στοιχεία που επιβεβαιώνουν τη συνέχιση της λειτουργίας των Σχολών Βέροιας και Νάουσας είναι και οι συνδρομές του "ελλογιμωτάτου διδασκάλου κυρ Αγγελάκη Ναουσαίου", που εμφανίζεται στα 1802 ως "διδάσκαλος της Ναούσης" (Γ. Γράνδη, *Σύνοψις Κωνικών Τομών*, Βιέννη) και στα 1817 (Μιχ. Περδικάρη, *Προδίοικησις εις Ερμήλον*, Βιέννη) ως "διδάσκαλος Βερροίας", ενώ τη θέση του στη Νάουσα έχει πάρει ο Κοζανίτης "σοφολογιώτατος διδάσκαλος κυρ Κ. Βαρλάντας". Επίσης, στα χρόνια που μας ενδιαφέρουν σύμφωνα με τους πίνακες Βεροιώτες και Ναουσαίοι φοίτησαν και σε σχολές εκτός των πόλεων τους: στη Σχολή του Γένους (Κων/πολη 1806), στη Σχολή των Κυδωνιών (1819), στη Σχολή των Σερρών (1826). Εξάλλου, ε-

ψηφιακή Βιβλιοθήκη Τοπικής Ιστορίας

παρουσιάσεις

ντοπίζονται ίχνη και της μουσικής παιδείας της περιοχής (Ταμείον Ανθολογίας, 1837).

Συνεπώς, λοιπόν, με νεότερα δεδομένα που οδηγούν σε μερική τροποποίηση των στοιχείων που περιέχονται στο Α' μέρος της μελέτης, συνολικά καταγράφονται: 55 διαφορετικά πρόσωπα που σχετίζονται με τη Βέροια και συνεισφέρουν σε 65 συνδρομές και αντίστοιχα από τη Νάουσα 32 πρόσωπα που συμμετέχουν με 42 συνδρομές. Απο κοινού Βεροιώτες και Ναουσαίοι ενισχύουν 48 εκδόσεις (από το 1758 ως το 1821 είναι 37 αυτές), ενώ υπάρχουν και 5 πρόσωπα αμφισβητούμενης ταυτότητας που καταγράφονται σε άλλες 7 εκδόσεις (σε 6 ως το 1821).

Ιδιαίτερη μνεία χρειάζεται να γίνει για τους αμφισβητούμενης καταγωγής Ιωάννη Ραχτιβάνη και Μιχαλάκη Κ. Ραχτιβάνη, επειδή δεν μπορεί να αποκλεισθεί η περίπτωση συγγένειας με τη βεροιώτικη οικογένεια εμπόρων Ραχτιβάν. Ο Ιωάννης εγγράφεται συνδρομητής από το Βουκουρέστι σε 4 εκδόσεις: Κων. Βαρδαλάχου, *Φυσική Πειραματική* (Βιέννη 1812), Μιχ. Παρτζούλα, *Γραμματική Γαλλική* (Βιέννη 1814), Δ. Φωτεινού, *Νέος Ερωτόκριτος* (Βιέννη 1818), Δ. Φωτεινού *Ιστορία της Πάλαι Δακίας* (Βιέννη 1819). Ο Μιχαλάκης συνδράμει από το Βουκουρέστι, επίσης, την έκδοση Π. Λαμπαδαρίου *Σύντομον Δοξαστάριον* (Βουκουρέστι 1820). Τέλος, τα αντίτυπα των ξεχωριστών εκδόσεων που χρηματοδοτούν οι Βεροιώτες και οι Ναουσαίοι αριθμούνται σε 266. Όμως επειδή ορισμένες εκδόσεις είναι πολύτομες, ο αριθμός των αντιτύπων των τόμων ανέρχεται σε 495.

Ακολουθούν οι εκδόσεις, τα στοιχεία συνδρομητών και ο αριθμός αντιτύπων με την ορθογραφία των εντύπων:

1. 1758 Λειψία. *Μακαρίου ιεροδιδασκάλου Ευαγγελική Σάλπιγξ*. Καταγραφή των 29 συνδρομητών κατά τόπο καταγωγής χωρίς τον αριθμό αντιτύπων και χωρίς τα ονόματα των 21 και του τόπου διαμονής. Μεταξύ αυτών "εκ Βεροίας της Θετταλείας εις".

2. 1792 Βενετία. *Νικήτα μητροπολ. Σειρά των Πατέρων εις Ιωβ*.

Αλφαβητική καταγραφή χωρίς τόπο διαμονής:

Ιωακείμ Ιεροδιάκονος εκ Βεροίας 1.

Κωνσταντίνος Φλέβας Ναουσαίος 3.

3. 1797 Βούδα. *Κωνστ. Καραϊωάννου Θησαυρός Γραμματικής*, τομ. Β'.

Αλφαβητική καταγραφή χωρίς τόπο διαμονής στους περισσότερους:

Αναστάσιος Διδάσκαλος Ναούσης 4.

Γρηγόριος Γραμματικός Καμπανίας 3.

Ο Πανιερολογιώτατος άγιος Βερροίας κ. Δανιήλ (1).

Κωνσταντίνος Πέτρου Ναουσαίος 2.

Μιχαήλ Μπετζιλής ο εκ Βερροίας 1.

Νικόλαος Μπικέλλα ο εκ Βερροίας 2.

4. 1802 Βιέννη. Γ. Γράνδη - μεταφρ. *Σπαρμιώτη - Ανθ. Γαζή Συνοψις Κωνικών Τομών*.

Καταγραφή χωρίς τόπο εγγραφής ή τάξη:

Ο ελλογιμώτατος διδάσκαλος της Ναούσης κυρ Αγγελάκης Ναουσαίος 4.

5. 1804 Βενετία. Φρ. Σοαίου - μεταφρ. Γρ. Κωνσταντά *Στοιχεία της Λογικής, Μεταφυσικής και Ηθικής*, τομ. Δ'.

Καταγραφή κατά πόλεις ή περιοχές:

Εν Λαρίσση, Τυρνάβω και Τζαριτζάνη:

Ο πανιερώτατος Μητροπολίτης Βερροίας κ. Χρυσάνθος 4.

Ο θεοφιλέστατος Επίσκοπος Σερβίων κ. Θεόφιλος 1.

Εν Πέστα Ουγγαρίας: Ο τιμώτατος Νικόλαος Μπικέλλας 1.

Ο αυτός δια το Σχολείον 1.

6. 1806α Λειψία. Αθανασίου Παρίου *Επιτομή Θείων Δογμάτων*.

Καταγραφή κατά τόπους διαμονής ή καταγωγής:

Οι εν Θεσσαλονίκη: Ο σοφολογιώτατος κυρ Αναστάσιος Καμπίτου 1.

7. 1806β Βιέννη Θουκυδίδου *Περί του Πελοποννησιακού Πολέμου*, εκδ. Νεοφ. Δούκα, τομ. Α' - Ι'.

Τομ. Ι' Λεξικόν των Φράσεων εις την Ιστορίαν Θουκυδίδου.

Καταγραφή κατά πόλεις εγγραφής:

Κωνσταντινούπολις: Μελέτιος βερροιαίος μαθητής της σχολής (=του Γένους) 1.

Χρυσάνθος μητροπολίτης Βερροίας 1.

Θεσσαλονίκη: Ο ελλογιμώτατος κυρ Αναστάσιος Καμπίτου 1.

Η σχολή της Ναούσης 1.

Ο εξοχώτατος κυρ Αναστάσιος Αναστασίου απο βερροίας 1.

8. 1807α Βενετία. Ανθ. Γαζή *Βιβλιοθήκης Ελληνικής Βιβλίας Δύο*, τομ. Β'.

Καταγραφή κατά πόλεις:

Εν Βενετία: Κωνσταντίνος Φλέβας 1.

9. 1807β Βιέννη. Γόλδσμιθ - μεταφρ. Δημ. Αλεξανδρίδου *Ιστορία της Ελλάδος*, τομ. Γ'.

Παράρτημα. Οι εν Κωνσταντινουπόλει συνδρομηταί:

Μελέτιος ιεροδ(ιάκονος) Βερροιαίος 1.

Μιχαήλ Θωμά Πλαρίδης Βερροιαίος 1.

10. 1807γ Βιέννη, Κωνστ. Μ. Κούμα *Σειρά Στοιχειώδους Μαθηματικών* τομ. Η'.

Καταγραφή κατά πόλεις εγγραφής:

Εν Βιέννη: Ο εν Πέστα χρησιμώτατος Νικόλαος Μπικέλλας 1.

Ο εν Ζεμπλίνω χρησιμώτατος Ιωάννης Χ. Θωμά 1.

Εν Κωνσταντινουπόλει: Ο Πανιερώτατος Μητροπολίτης Βερροίας Χρυσάνθος Γραμματικεύς 2.

11. 1808α Κωνσταντινούπολις. *Επιτομή Χρονολογική Ιστορίας μεταφρ. Λάμπρου Αντωνιάδη*.

παρουσιάσεις

Καταγραφή κατά κατηγορίες ιεραρχικές και σχολές:

(Ανώτεροι κληρικοί): Ο Πανιερώτατος Μητροπολίτης άγιος Βερροίας κυρ Χρύσανθος 2.

12. 1808β Βιέννη. Π.Α. Αδήτου - μεταφρ. Κ.Μ. Κούμα Χημείας *Επιτομή*, τομ. Β'.

Καταγραφή κατά πόλεις εγγραφής και διαμονής:

Εις Κωνσταντινούπολιν: Ο πανιερώτατος Μητροπολίτης Βερροίας Χρύσανθος 2.

Ο διδάσκαλος (της Ελληνικής Σχολής Νεοχωρίου) Μελέτιος Βερροιεύς 3.

Μανουήλ Θεοδώρου Φασούλογλου Βερροιεύς 1.

Ο αυτός δια την Σχολήν της Βερροίας 1.

13. 1808γ Πέστη. Γεωργίου Κ. Ρόζια *Εξετάσεις περι των Ρωμαίων και ...Βλάχων*.

Εν Βουδίμη: Ο λογιώτατος κύριος Δημήτριος Μπάντι 5.

14. 1813 Βιέννη. Νεοφ. Δούκα *Λόγοι Αττικών Ρητόρων*, τομ. Α'-Ι'.

Τομ. Θ': Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εκ των Σερρών: Ο πανιερώτατος άγιος Σερρών κύριος Χρύσανθος 2.

Εκ Θεσσαλονίκης: Ο ελλογιμώτατος διδάσκαλος κύριος Αναστάσιος Καμπίτου 1.

Ο λογιώτατος κύριος Καλλίνικος Γεωργιάδης ο Ιεροδιάκονος 1.

15. 1814 Βιέννη. Βελάνδου - μεταφρ. Κ.Μ. Κούμα *Αγάθων*, τομ. Α'-Γ'.

τ.Γ' Καταγραφή κατά πόλεις καταγωγής και διαμονής:

Οι εν Βιέννη: Ο αρχιεπί(σκοπος) Σερρών Χρύσανθος 1.

Νάνος Παναγιώτου Βερροιαίος 1.

Οι εν Σέρραις: Ο άγιος Σερρών κύριος Χρύσανθος 1.

16. 1815α Πέστη. Βικεντίου Δαμωδού *Πράξις εις τας Ρητορικής Ερμηνείας*.

Καταγραφή χωρίς πόλεις εγγραφής και διαμονής:

Ο φιλογενέστ(ατος) έφορ(ος) των εν Πέστη Ελλην(ικών) Σχολ(ών) κυρ Νικόλαος Μπεκέλλας 100.

Ο εντιμ(ότατος) κυρ Γεώργ(ιος) Π. Λαζάρου Βερροιαίος 2.

Ο εντιμ(ότατος) κυρ Αντώνιος Μπεκέλλας 2.

Ο εντιμ(ότατος) κυρ Ιωάννης Χ. Νικολάου Βερροιαίος 1.

Ο εντιμ(ότατος) κυρ Μητάκος Μπεκέλλα 1.

17. 1815β (Βιέννη). Αδ. Κοραή *Τα εις διαφόρους συγγραφείς Προλεγόμενα*.

Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και εγγραφής:

Εις Βιένναν: Νικόλαος Μπεκέλλας και Συντρ(οφία) 1.

18. 1816α Βενετία. Ανθ. Γαζή *Λεξικόν Ελληνικόν*, τ.Α'-Γ'.

τ.Γ' Καταγραφή κατά πόλεις καταγωγής και διαμονής:

Βενετία: Κωνσταντίνος Φλέβα Ιατρός εκ Ναούσης 1.

Σέρρας: Ο πανιερώτατος Μητροπολίτης Σερρών κύριος Χρύσανθος 2.

19. 1816β Βιέννη. Γεωργίου Ζαχαριάδου *Γραμματική Ελληνική*.

Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής:

Εν Ζέμονι: Ο κυρ Ιωάννης Θωμά εκ Βερροίας 1.

20. 1816γ Βιέννη. Α.Χ. Γασπάρεως - μεταφρ. Καπετανάκη *Εισαγωγή γενική της Γεωγραφίας*, τ.Α'-Β'.

τ.Β' Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Οι εν Βουκουρεστίω τιμιώτατοι κύριοι:

Ιωάννης Παππά Δημητρίου Βερροιεύς 1.

21. 1816δ Κωνσταντινούπολις. Γενναδίου Σχολαρίου *Διδασκαλία Ευσύνουπος*.

Καταγραφή σύμφωνα με ασχολίες:

Πραγματευταί: Ο κυρ Σταυρής Δημητρίου Βερροιαίος 1.

22. 1817α Τεργέστη. Δημητρίου Γουζέλη *Η Κρίσις του Πάριδος*.

Καταγραφή κατά πόλεις καταγωγής και διαμονής:

Οι εξ Ενετίας και πέριξ: Κωνσταντ. Φλέβας Ιατρός 1.

23. 1817β (Βιέννη). Μιχαήλου Περδικάρη *Προδιοίκησις εις τον Ερμήλον*.

Καταγραφή κατά πόλεις καταγωγής και διαμονής:

Εν Βουκουρεστίω

Οι εξοχώτατοι Ιατροί: Ο Κωνσταντ. Φλέβας Ναουσαίος 2.

Οι χρησιμώτατοι πραγματευταί κ.α.: Ιωάννης Χριστοδούλου Ναουσαίος 2.

Εν Βερροία: Ο του Αγίου Βερροίας Πρωτοσύγκελος κυρ Γρηγόριος Πελοπονήσιος 2.

Ο του Αγίου Τάφου εν Βερροία Πρωτοσύγκελος κυρ Ιωακείμ Κωνσταντινοπ. 1.

Ο πανοσ(ιότατος) Αρχιμ(ανδρίτης) κυρ Γρηγόριος 1.

Ο Σολοφιώτ. Διδάσκαλος Βερροίας κύριος Αγγελάκης Ναουσσαίος 1.

Ο Ελλογιμώτ. κυρ. Ιωάννης Βερροιαίος 1.

Ο Εξοχ(ώτατος) κύριος Μανουλάκης Αναστασίου 1.

Ο Εξοχ. κύριος Ιωάννης Βερροιαίος 1.

Ο Εξοχ. κύριος Αναστάσιος Ιωάννου 1.

Ο Λογιώτ(ατος) κύριος Ιωάννης Κωνσταντ. Πρωτοψάλτου 1.

Ο Πανοσ(ιότατος) Σακελάριος Βερροίας 1.

Εν Ναούση: Ο Σοφολ. Διδ. της Ναούσης κύριος Κ. Βαρλάντας 1.

Οι Τιμιώ(τατοι) Διαμ(αντής) Δραγατά και Αντ(ώνιος) Πλιαμπλίουμερ 1.

Ο Ευγ(ενεστατος) κύριος Θεόδωρος Γεωργίου 1.

Ο Εξοχ. κύριος Αναστάσιος Αντωνίου 1.

Ο Ευγενέστ. κύριος Κωνστ. Διαμάντου 1.

Οι Τιμ. κύριοι(;) Διαμ. Χ. Πωπ. Μηνά 1.

Ο Ευγ. κύριος Ζαφείρης Φιλίππου 1.

Ο Λογιώτ. Ζαφείρης Γεωργίου 1.

Εν Σέρραις: Ο Πανιερώτ. Αγ. Σερρών κύριος Χρύσανθος 2.

Εκ Πέστης: Ο Εντιμ(ότ(ατος) κύριος Ιωάννης Θωμά εκ Βερροίας 2.

παρουσιάσεις

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Τοπικής Ιστορίας

Ο Εντιμότ(ατος) κύριος Αντώνιος Τζεμπζιόγλου εκ Βερροίας 2.

Ο Εντιμότ(ατος) κύριος Γεώργ(ιος) Παπά Λαζάρου εκ Βερροίας 1.

Ο Εντιμότ(ατος) Δημήτρ. Κωνσταντίνου ο Λαλός εκ Βερροίας 1.

Ο Εντιμότ(ατος) κύριος Χριστόδουλ(ος) Στοΐλου εκ Ναούσης 1.

24. 1817γ Βιέννη. Σοφοκλέους Τραγωδία Αίαντος Μαστιγοφόρου, μτφρ. (Π. Ιωαννίδη).

Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγραφής:

Εν Βιέννη: Ο Σερρών Χρύσανθος αρχιεπίσκοπος δια του Αναστασίου Δημ. Δουδούμη 3.

25. 1818α Βιέννη (Θεόκλητου Φαρμακίδη) Στοιχεία Ελληνικής Γλώσσας, τ.Α'-Δ'.

τ.Δ'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Οι εν Βουκουρεστίοις: Ο κύριος Κωνσταντίνος Μανουηλίδης ο εκ Ναούσης 1.

Ο ιερολογιώτατος Διάκονος κύριος Ιωσήφ ο εκ Βερροίας 1.

26. 1818β Βενετία. Διονυσίου Πύρρου Γεωγραφία Μεθοδική.

Καταγραφή κατά πόλεις καταγωγής και διαμονής: Οι εν Κωνσταντινουπόλει: Ο του αγίου Θεσσαλονίκης Ιεροδιάκ. κυρ Αγάπιος Βερροιαίος 1.

27. 1818γ Βιέννη. Κ.Μ. Κούμα Σύνταγμα Φιλοσοφίας, τ.Α'-Β'.

τ.Β'. Καταγραφή κατά πόλεις καταγωγής και διαμονής:

Βιέννης: Δι' αυτού (=Αναστ. Δ. Δουδούμη) ο άγιος Σερρών κύριος Χρύσανθος 1.

28. 1819α Βιέννη. Ριχέρου Μεγάλα Συμβεβηκότα, μτφρ. Ζήση Δαούτη, τ.Α'-Β'.

τ.Β'. Καταγραφή κατά περιοχές - πόλεις καταγωγής και διαμονής:

Εν Βιέννη: Ο εντιμώτατος κύριος Εμμανουήλ Γεωργουσόπουλος εκ Βερροίας 1.

29. 1819β Βιέννη. Ομήρου Ιλιάς, παράφραση Γεωργίου Ρουσιάδη, τ.Α'-ΙΓ'.

τ.ΙΓ'. Καταγραφή κατά ιεραρχία και επαγγέλματα:

(Μητροπολίτες και Επίσκοποι): Ο Σερρών κ. Χρύσανθος 1.

30. 1819γ Βενετία. Μαυρικού Συναξαριστής μτφρ. Νικοδήμου Αγιορείτου, τ.Α'-Γ'.

τ.Γ'. Καταγραφή κατά ιεραρχία αξιωμάτων, μοναστήρια, πόλεις διαμονής:

Οι Πατριάρχαι και οι απο διαφόρων Επαρχιών:

Ο Πανιερώτ. Μητροπολίτης άγιος Βερροίας Κύριος Ζαχαρίας 1.

Οι εν τη Σχολή των Κυδωνιών:

Ο Τιμιώτατος κύρ Θεοδόσιος Κωνσταντινίδης εκ Ναούσης 1.

Οι εν τη πόλει Τριεστίω: Ο πανοσιολογιώτ. Αρχιμανδρίτης κυρ Ιωακείμ εκ Βερροίας 1.

31. 1819δ Βενετία. Αποστόλου Παύλου Αι ΙΔ' Επιστολαί μτφρ. Νικοδήμου Αγιορείτου, τ.Α'-Γ'.

τ.Γ'. Καταγραφή κατά ιεραρχία αξιωμάτων, μοναστήρια, πόλεις διαμονής:

Οι περιξ των Καρρεαίς Κελλείων: Ο πανοσιώτ. κυρ Ζαχαρίας Ράπτης ο Ναουσαίος 3.

Ο οσιώτ(ατος) κυρ Νικηφόρος Βερροιαίος 3.

Οι εν τη πόλει Τριεστίω: Ο πανοσιολογιώτ. Αρχιμανδρ. κύριος Ιωακείμ εκ Βερροίας 1.

32. 1819ε Βενετία. Νικοδήμου Αγιορείτου Κήπος Χαρίτων.

Καταγραφή κατά ιεραρχία αξιωμάτων, μοναστήρια, πόλεις διαμονής:

Μοναστήριον Σίμωνος Πέτρας: Ο πανοσιώτ. κυρ Ζαχαρίας Ράπτης από Κελλίων του αυτού Μοναστηρίου (1).

Οι εν Πόλει Τριεστίω: Ο πανοσιολογ. Αρχιμ. κυρ Ιωακείμ εκ Βερροίας 1.

33. 1819στ Βιέννη. Ιστορία της Παλαιάς Γραφής μτφρ. Γρ. Καλαγάνη, τ.Α'.

τ.Α'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εκ Βιέννης: Ο εντ(ιμώτατος) Αναστάσιος Καζάσης εκ Ναούσης 1.

Εκ Φιλιππουπόλεως: Ο καθηγούμενος της ιεράς μονής της υπεραγίας Θεοτόκου κυρ Μελέτιος Βερροιώτης 1.

34. 1820α Βιέννη. Κ.Μ. Κούμα Σύνταγμα Φιλοσοφίας, τ.Γ'-Δ'.

τ.Δ'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εκ Βιέννης: Δι' αυτού (=Αναστ. Δ. Δουδούμη) ο Πανιερώτατος άγιος Σερρών Χρύσανθος 1.

35. 1820β Βιέννη. Αθανασίου Σταγειρίτου Ωγυγία ή Αρχαιολογία τ.Α'-Ε'.

τ.Ε'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εν Βουκουρεστίω: Ο οσιολογιώτατος ιεροδιάκονος κύριος Καλλίνικος Γεωργιάδης Βερροιαίος 1.

36. 1820γ Βιέννη. Κωνστ. Μ. Δούκα Πρακτική Αριθμητική, τ.Α'-Β'.

τ.Β'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εις Σέρρας: ο λογιώτατος κύριος Ιωάννης Χ. Αντωνίου εκ Βερροίας 1.

37. 1821 Βιέννη. Ιστορία της Νέας Γραφής μτφρ. Γρ. Καλαγάνη, τ.Β'-Γ'.

τ.Β'. Καταγραφή κατά περιοχές - πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εκ Βιέννης: Ο πανοσσ. Αρχιμανδρίτης κύριος Ιωακείμ 2.

38. 1826 Πέστη. Γεωργίου Δ. Κληδούς Επιτομή Φυσικής Ιστορίας.

Καταγραφί, κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εν Ζέμονι: Ιωάννης Ναύτου εκ Βερροίας 2.

Οι φιλομαθείς της των Σερρών σχολής μαθηταί:

Ο ελλογιμώτατος Κωνσταντίνος Μιλίδης Ναουσσαίος 2.

Ο λογιώτατος Ιεροδιάκονος Αγάπιος Βερροιαίος 1.

39. 1830 Βιέννη (Οδηγός εις τον ευδαίμονα βίον). (ακέφαλο αντίτυπο Βιβλιοθήκης Βέροιας)

Καταγραφή μόνο Βιέννης:

παρουσιάσεις

Οι εν Βιέννη κύριοι: Αναστάσιος Καζάσης 1.

40. 1832 Βουκουρέστι. *I.M.A. Σερβάν-μπφρ Γ. Απ. Σκαλιστήρα Περί Εγκληματικού Δικαστηρίου Λόγος.*

Κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής: Οι εν Βελιγραδίω: Ο ελλόγιμος κ. Κωνσταντίνος Μανουλίδης εκ Ναούσσης 1.

Ο εντιμώτατος Κωνσταντίνος Κυριάκου εκ Βερροίας 1.

Ο εντιμώτατος Αναστάσιος Παπά Θεοχάρη ωσαύτως 1.

41. 1833 Βιέννη. *Φρ. Σοαυίου - μπφρ. Εμμ. Φωτιάδη Συζητήσεις περι Φυσικής Γλώσσης.*

Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Των εκ Βελιγραδίου: Αλέξης Πατηλιάου εκ Ναούσσης 1.

Αναστάσιος Αγγέλου εκ Ναούσσης 1.

Των εκ Σερρών: τιμώτατος κ. Αντώνιος Μιχαήλ Βερροιαίος 1.

Ο λογιώτατος κ. Αναστ. Αγγέλου Ναουσαίος 1.

42. 1835 Κωνσταντινούπολις. *Πλάτωνος μητροπολίτου Ορθόδοξος Διδασκαλία.*

Καταγραφή κατά πόλεις καταγωγής - διαμονής:

Οι εν Αδριανουπόλει: Ο Γραμ(ματεύς;) κ. Ιωάννης Παναγιώτου Ναουσσαίος 1.

Οι εν Σέρραις: Ο Ππ. Διαμαντής Ναουσσαίος 1.

Ο Παΐσιος ιερομόναχος Βαιρριαίος 1.

43. 1836α Πέστη. *Ιωάννου Αν. Λεονάρδου Νεωτάτη Θεσσαλίας Χωρογραφία.*

Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εν Ζέμονι: Ο τιμ. κ. Ιωάννης Θεοχάρη εκ Βερροίας ο ειλικρινής 2.

Εν Παντζιοβία Βανάτου: Ο τιμ. κ. Ιωάννης Δημητρίου ο Ναουσσαίος 1.

Η φιλομαθεστάτη κυρία Ελένη Ιωάννου Νάκου εκ Ναούσσης 1.

Εν Πέστη: Ο φιλομαθής Παναγιώτης Δημητριάδης εκ Ναούσσης 1.

44. 1836β Βιέννη. *Ανθ. Γαζή Λεξικόν Ελληνικής Γλώσσης, τ.Α'-Γ'.*

τ.Γ'. Καταγραφή κατά πόλεις και ιεραρχία αξιωμάτων:

Εν Κωνσταντινουπόλει: Ο κυρ Γεώργιος Κυριακίδης Βερροιαίος 1.

Εν Λαρίση: Ο κυρ Λάζαρος Π. εκ Βερροίας 1.

45. 1836γ Βενετία. *Νικοδήμου Εορτοδρόμιον ήτοι Ερμηνεία.*

Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εν Βιέννη: Ο κύριος Αναστάσιος Κ. Καζάκης Ναουσσαίος 1.

46. 1837 Κωνσταντινούπολις. *Θεοδ. Ππ. Φωκέως Ταμείον Ανθολογίας Γρηγορίου, τ.Α'-Β'.*

τ.Β'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής - καταγωγής, ασχολίες:

Οι εν Κωνστ-πολει/ Οι Μουσικολογιώτατοι κύριοι:

Ιωάννης Αντωνίου Καζαμπάκας Βερροιαίος 1.

Οι εν Θεσσαλονίκη: Ο Μουσικός κ. Ιωάννης Αντωνίου Βερροιεύς 1.

Βέρροια: Ο Αιδεσιμολογιώτατος άγιος Σκευοφύλαξ Παπά Μανουήλ Νικολάου 1.

Ο Μουσικολογ. κυρ Μερκούριος Ιωαννίδης Καμπίτογλου 1.

Ο Μουσικολογ. Αναστάσιος Αντωνίου Τζούπελη 1.

47. 1839α Αθήναι. *Γόλδσμιθ-Δ. Αλεξανδρίδου Ιστορία της Ελλάδος, Γ' έκδοση, τ.Α'-Γ'.*

τ.Γ'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Οι εν Λαμία κύριοι: Λάζαρος Παναγιώτου Βερροιεύς 1.

48. 1839β Βιέννη. *Νικολάου Λωρέντη Νεωτάτη Διδακτική Γεωγραφία, τ.Α'-Γ'.*

τ.Γ'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εν Αθήναις: Τ. Κυριακίδης Βερροιαίος 1.

Κωνσταντίνος Γ. Ντίγκας εκ Ναούσσης της Μακεδονίας 1.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

9. Γεώργιος Χ. Χιονίδης, "Η εκ Βεροίας καταγομένη οικογένεια Βικέλα", *Μακεδονικά* 7/1966-67, σσ. 210-217, ιδίως σ. 213. Του ίδιου, Ο Δημήτριος Βικέλας και ο δεσμός με την Βέροια, 150 χρόνια απο τη γέννησή του, *Θεσ/νικη* 1986, σ.12. Επίσης ΟΔΟΝ FUVES, "GRUNDUNGSURKUNDE DER GRIECHISCHEN GEMEINDE IN PEST AUS DEM JAHRE 1802", *Μακεδονικά* 11/1971, σσ. 335-341.

10. ΟΔΟΝ FUVES, "Οι κατάλογοι των πολιτογραφηθέντων Ελλήνων παροίκων της Πέστης και της Βούδας στην περίοδο 1687-1848", *Μακεδονικά* 6/1964-65, σσ. 106-119, ιδίως σ. 108.

11. Ο Τρύφων Ευαγγελίδης αξιοποιεί την αφιέρωση αλλά με λαθεμένο επώνυμο (Ν. Μπερκελλής) στα περί του σχολείου της Πέστης, βλ. Η παιδεία..., ο.π., τ.Β', σ. 440 σημ. 1. Η έκδοση καταγράφεται απο τους Δ. Γκίνη-Βαλ. Μέξα, *Ελληνική Βιβλιογραφία* 1800-1863, τ.Α' Αθήνα 1939 αρ. 840.

12. Ο FUVES, "Οι κατάλογοι..." ο.π., σ. 108 βλ. επίσης για τους Αντώνιο και Μητάκο, χωρίς όμως αξιοποίηση της πληροφορίας για συνδρομή, στου Γ.Χ. Χιονίδη, "Η εκ Βεροίας...", ο.π., σ.214-215.

13. Δ. Γκίνη - Βαλ. Μέξα, ο.π., αρ. 862.

14. Ο Τρ. Ευαγγελίδης δε συσχετίζει τη λειτουργία του σχολείου με τη δράση του Χρύσανθου. Αναφέρει μόνο το δάσκαλο ιερομόναχο Διονύσιο. Βλ. Η παιδεία..., ο.π., τ.Α', σ.110. Το όνομα του Διονύσιου καταχωρείται στον κατάλογο εγγραφών των συνδρομητών στην Κων/πολη για την έκδοση του 'Ανθιμου Γαζή *Ελληνικής Βιβλιοθήκης Βιβλία Δύο* (1807). Δεν συμπεριλάβαμε το συνδρομητή αυτό σ' εκείνους της ευρύτερης περιοχής της Βέροιας, αντίθετα απο τον Χρύσανθο. Για τις σπουδές και τη δράση του Χρύσανθου βλ. Γεωργίου Α. Στογιόγλου, *Ιστορία Επισκόπων Μακεδονίας. Θεόφιλος Παπαφίλης επίσκοπος Καμπανίας*, Θεσ/νικη 1992, σ. 192 κ.ε. Ο συγγραφέας αναφέρει μόνο τους συνδρομητές του έργου *Επιτομή Θείων Δογμάτων* του Αθανάσιου Πάριου, στο εξαιρετικά τεκμηριωμένο υλικό της μελέτης.

15. Βλ. την έκδοση *Συστατικά Γράμματα της εν Ιωαννίνους Πατριαρχικής Σχολής εκδοθέντα δι' εξόδων των εν Κωνσταντινουπόλει εμπορευομένων συνεπαρχιωτών*, Βιέννη 1806. Για την εκπαιδευτική κίνηση και την Καπλάνειο Σχολή βλ. και στου Γ.Κ. Μύαρη, "Για τη νεότερη φιλοσοφική μαθητεία στα τουρκοκρατούμενα Γιάννινα" εφ. *Ημερήσια* (Βέροιας), 13 Φεβρουαρίου 1994, σ.8.

παρουσιάσεις

16. Βλ. Γ.Χ. Χιονίδη, *Σύντομη Ιστορία του Χριστιανισμού στην περιοχή της Βέροιας*, Βέροια 1961, σ. 27. Τουϊδίου, "Τα σχολεία...", ο.π. σ. 3. Για μια άλλη δωρεά του Χρύσανθου β. Θωμά Γαβριηλίδη, "Η κρίση του μητροπολίτη Χρύσανθου στη μονή Κουτλουμουσίου του 'Αθωνα", *Νιάουστα* τ.χ. 68, Ιουλ.-Σεπτ. 1994, σσ. 135-136.

17. Κωνστ. Θ. Δημαρά, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα 1985, σσ. 261 και 366-368. Φίλιππος Ηλιού, *Τύφλωσον Κύριε τον λαόν σου. Οι προεπαναστατικές κρίσεις και ο Νικόλαος Πίκκολος*, Αθήνα 1988, σσ. 46-47.

18. Ανάλυση των επιπτώσεων και βιβλιογραφία του θέματος βλ. στου Γ.Κ. Μύρη, "Ο Ευγένιος Βούλγαρης και η συμβολή του στο νεοελληνικό Διαφωτισμό", *Νέα Εποχή* (Λευκωσία), τ.χ. 2 (225) 1994, σσ. 20-27.

19. Κώστας Λάμπας, "Πατριαρχική Σύνοδος "περι καθαιρέσεων των φιλοσοφικών μαθημάτων" τον Μάρτιο του 1821. Μια μαρτυρία του Κων. Οικονόμου", *Μνήμων* 11/1987, σσ. 123-153. Η συνοδική απόφαση αφορισμού των Υψηλάντη - Σούτσου αναδημοσιεύεται στον Γιάννη Κ. Κορδάτου, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*. Τομ. Β', Αθήνα 1957, σσ. 148-152.

20. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου (Ευστρατιάδου), "Ιερό-θεος Πελοποννήσιος ο Ιβηρήτης και Μεθόδιος Ανθρακίτης ο εξ Ιωαννίνων", *"Ρωμανός ο Μελωδός"* (Παρίσι) 1/1993, σσ. 257-315, ιδίως σ. 281. Νίκου Κ. Ψημμένου, Η ελληνική φιλοσοφία από το 1453 ως το 1821, τομ. Β', Αθήνα 1989, σ. 422 κ' 429. Επίσης Δημητρίου Γ. Χατζή, "Το κείμενο της ομολογίας του Μεθοδίου Ανθρακίτη", *Ελληνικά* 17/1962, σσ. 296-306. Για τη σημασία της φιλοσοφικής διδασκαλίας του Ανθρακίτη στα πνευματικά κέντρα της Μακεδονίας βλ. Νίκου Κ. Ψημμένου, "Η φιλοσοφία (στη Μακεδονία) των χρόνων της τουρκοκρατίας (1453-1821)", στο συλλογικό έργο *Μακεδονία. Αρχαιολογία - Πολιτισμός*, Αθήνα 1993, τ.Β', σσ. 285-301. Επίσης, Πασχάλη Μ. Κίτρομηλίδη, "Επίτιμος του Διαφωτισμού στη Μακεδονία", *"Νέα Εστία"*, τχ. 1571, Χριστούγεννα 1992, σσ. 53-59.

21. Μανουήλ Ι. Γεδεών, "Λυκαυγές Πνευματικής Κινήσεως παρ' ημίν, 1700 - 1730", *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 5/1930, σσ. 49-57, περιέχεται στον τόμο *Η πνευματική κίνηση του Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα*, επιμ. Αλκή Αγγέλου - Φ. Ηλιού Αθήνα 1976, σ. 264.

22. Ιωσήπου του Μοισιόδακος, *Απολογία. Μέρος πρώτον*, Βιέννη 1780, επανέκδοση - επιμ. Αλκή Αγγέλου, Αθήνα 1976, σ. 8/9.

23. Κ.Θ. Δημαράς, ο.π., σ.33.

24. Επιστολή Αδ. Κοραή δημοσιευμένη με τ' αρχικά Ι.Κ. στο περ. *Λόγιος Ερμής* 1820, σσ. 644-654, ιδίως σ. 652 Βλ. τώρα Αδ. Κοραή, *Αλληλογραφία*, τομ. Δ' 1817-1822, Ο.Μ.Ε.Δ. Αθήνα 1982, σσ. 252-261, ιδίως σ. 259.

25. Φ. Ηλιού, "Βιβλία με συνδρομητές...", 1976, σ. 187/188.

26. Φ. Ηλιού, "Συνδρομητές για την έκδοση της "Κιβωτού", *Ο Ερανιστής* 19/1993, σσ. 336-343.

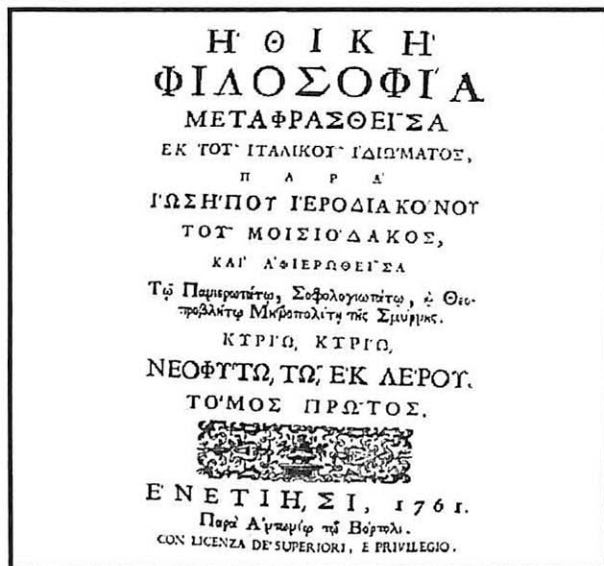
27. Βλ. Κωνστ. Αθ. Διαμάντη, "Ο Αθανάσιος Ψαλίδας και το αρχείο του. Β'", *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος*, 16/1962, σσ. 273-369, ιδίως σσ. 305-307. Έκδοση των χειρογράφων επιμελείται τώρα ο Δρ. Φιλοσοφίας Κώστας Πέτσιος.

28. Βλ. Κώστα Λάμπα "Νουθεσία πατρός προς υιόν". Μια ανέκδοτη μετάφραση του Κων. Οικονόμου", *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 2/1986, σσ. 305-340.

29. Για το έργο του Θεόφιλου και τη σχέση με τον Στ. Μπεκελλίδη, βλ. Γ.Α. Στογιόγλου, ο.π., ιδίως σσ. 235-241 κ' 95. Επίσης, Θωμά Γαβριηλίδη "Ενα επίγραμμα του Σταματίου Μπεκελλίδη για τον Καμπανίας Θεόφιλο", εφ. *Ημερήσια* (Βέροιας) 23 Μαΐου 1993, σ. 8. Κυρίως βλ. Γιώργου Χ. Χιονίδη, "Η σχέση του Θεόφιλου Καμπανίας με τη Βέροια", στα υπό έκδοση *Πρακτικά της επιστημονικής ημερίδας "Η ζωή και το έργο του επισκόπου Καμπανίας Θεόφιλου (1749-1795)"* (Αλεξάνδρεια Ημαθίας, 14 Μαΐου 1994).

30. Βλ. διάσπαρτα Γ.Α. Στογιόγλου, ο.π., για τις σχέσεις Θεόφιλου - Ανασ. Καμπίτη, όπως και για την διδακτική του δράση στη Νάουσα και Θεσ/νική. Επίσης, Θωμά Γαβριηλίδη "Αναστάσιος Καμπίτου ο Ναουσαίος διδάσκαλος του 18ου αιώνα", *Νιάουστα* τ.χ. 63, Απρ.-Ιουν. 1993, σσ. 57-58.

31. Βλ. Κωνστ. Σάθα, *Νεοελληνική Φιλολογία*, Αθήνα 1887, σ. 528 και Γ.Χ. Χιονίδη, "Η εκ Βεροίας...", ο.π., σσ. 211-212.



32. Βλ. Γ.Χ. Χιονίδη, "Η εκ Βεροίας...", ο.π., σ.214 και Λίνου Πολιτη, *Κατάλογος χειρογράφων του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*. Επιμ. Π. Σωτηρούδη, Α. Σακελλαρίδου - Σωτηρούδη, Α.Π.Θ., Θεσ/νική 1991, σ.5.

33. Δ. Γκίνη - Βαλ. Μέξα, ο.π., αρ. 3241.

34. Βλ. Γ.Χ. Χιονίδη, *Σύντομη Ιστορία...*, ο.π., σ.34.

35. Βλ. Γ.Χ. Χιονίδη, *Σύντομη Ιστορία...*, ο.π., σ.39.

36. Βλ. Γ.Χ. Χιονίδη, *Σύντομη Ιστορία...*, ο.π., σσ. 39/40. Για την επαναστατική δράση του Πρωτοσύγκελου Γρηγόριου Πελοποννήσιου στη Νάουσα βλ. Γ.Χ. Χιονίδη, Η έναρξη της επανάστασης στη Νάουσα το 1822 και τα σχετικά ζητήματα, ανάπτυπο από τα Πρακτικά ΙΔ' πανελληνίου ιστορικού συνεδρίου, Θεσ/νική 1994, σσ. 337-361, ιδίως σσ. 358-361.

37. Βλ. Τρ. Ευαγγελίδη, *Η παιδεία...*, ο.π., τ.Α', σ.136.

38. Βλ. εδώ σημειώσεις 2 και 3. Επίσης, Γ.Α. Στογιόγλου, ο.π., σε διάσπαρτα σημεία για τον Τριαντάφυλλο, δάσκαλο Βέροιας, τον Ανασ. Καμπίτη, τη Σχολή Νάουσας.

* Οφείλω τις ευχαριστίες μου στο προσωπικό των δημοσίων βιβλιοθηκών Ζωσιμαίας Ιωαννίνων, Βέροιας, Κέρκυρας, της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης, της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Α.Π.Θ. και της Γενναδείου, για την πρόθυμη εξυπηρέτησή μου στη διάρκεια της έρευνας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Κείμενα της εποχής του Διαφωτισμού

1. Εκκλησιαστική ιστορία Μελετίου, μητροπολίτου Αθηνών, Μετενεχθείσα εκ της Ελληνικής εις... απλοελληνικὴν φράσιν... παρά Γεωργίου Βενδότη... δι' επιστάσιος... Πολυζώη Λαμπανιζιώτη... Τόμος Α' Βιέννη 1783, παρά Ι Βαου-
μεϊστέρω - 4ο, σ.μ. +456 (LEGRAND - PETI - PERNOT, BIBL. HELL XVIII em S. Β'αρ. 1099).

(σ.κδ'-κε') Ἀωνύμου τινος Ἐπίγραμμα Ἡρωελεγειακόν εἰς τοὺς συνδρομητάς:

Τίποτε τόσους δε χρόνους ἔσπευσας βάσκανε μοῖρα,
Κευθεμένην εἶργειν Βίβλον ἀριπρεπώς,

Κυδαλίμου Μελετίου Θέσκελου Ἱστορίην σύ;

Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἰδ' ἄλλοτρίων *

Ἀλλά μάτην φάος ἔσπευσας κρύψαι ἀδίκως ἦ,

Βίβλον ἀρίστην, ἣτις σελαγεῖ σοφίῃ *

Οἱ γὰρ ὀτρηροὶ Εὐσεβίης προμάχοι λάτραι, ἥνι

Πόσσοι ἠγερέθοντο προφρόνως, νύχeos

Ἐκ βαράθρων ἐς φῶς ἀγαγεῖν τήν Βίβλον ἀρίστην.

Λυχνεῖας τ' ἐπὶ θεῖναι, ὅ κ' ἀτρεκέως

Ἔδρασαν ὥς ἐν θαυμασίως οἱ Εὐσεβολάτραι *

Οὓς Θεὸς ὑψιμέδων, αἶθ' ὄφελον σάοσαι

Πρὶν εὐδαίμονας, ἦδ' ὑγιεῖς, λυκάβαντας ἐς ἀσπέτους,

Πρὸς καύχησιν τῶν Εὐσεβέων λατρίων.

Μια πρώτη προσπάθεια απόδοσης του νοήματος του επιγράμματος αυτού επιμελήθηκε ο φιλόλογος - ερευνητής κ. Θωμάς Γαβριηλίδης, μετά απο παράκλησή μου:

Γιατί, τέλος πάντων, ω ζηλόφθονη μοίρα,
τόσα χρόνια εφρόντισες να φυλακίσεις κρυμμένο
το βιβλίο της Ιστορίας της Ανατολικής Εκκλησίας
και των άλλων Εκκλησιών, του ξακουστού
και διαπρεπή, ευγενικού και θαυμάσιου Μελετίου;
Αλλά, του κάκου, βιάστηκες, άδικα πράγματι, να κρύψεις
το φως, το βιβλίο το άριστο που με σοφία φωτίζει
γιατί οι δραστήριοι πρόμαχοι της Ευσεβείας λάτρες
- κοίτα πόσοι - μαζεύτηκαν, στο φως για να φέρουν
απ' της νύχτας τα βάραθρα το βιβλίο το άριστο
και σε λυχνοστάτη να το βάλλουν επάνω,
πράγμα που με ακρίβεια έκαναν, όσο γινόταν
πιο θαυμάσια οι Ευσεβολάτρες.
Αυτούς είθε ο Θεός που απο ψηλά κυβερνάει
να τους είχε γλυτώσει πιο πριν ώστε να 'ναι καλότυχοι
και υγιείς σε αμέτρητα χρόνια,
για να 'ναι το καύχημα των ευσεβών θεραπόντων.

2. Αθανασίου Ψαλίδα έκκληση εγγραφής συνδρομητών
(Γιάννινα 25 Οκτωβρίου 1799) για την έκδοση του "φιλοσο-
φικού συστήματός" του: Λογική, Μεταφυσική, Πρακτική,
Φιλοσοφία, Μαθηματική, Πειραματική Φυσική. Το έργο δεν
εκδόθηκε.

Αναδημοσίευση απο τη μελέτη του Κωνστ. Αθ. Διαμαντή,
"Ο Αθανάσιος Ψαλίδας και το αρχεῖον του", μέρος Β' Δελ-

τίο Ιστορική Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος, τομ. 16/1992,
σσ. 273-306. Η έκκληση στις σσ. 305-306.

Πάσι τοις απανταχού φιλομούσοις των Ελλήνων.

Αι επιστήμαι, ὅσον αι θεωρητικάι, τόσοσιν και αι πρακτικάι,
ὅτι εἶναι η βᾶσις και το θεμέλιον παντός πολιτικού συ-
στήματος, η ευτυχία των λαών και η υπεράσπισις της θείας
και ιερᾶς ημῶν πίστεως, τούτο εἶναι ομολογούμενον παρά
πάντων. Επειδὴ με αὐτάς οι πολιτικοὶ νόμοι ὄχι μοναχά
εξηγούνται και αναπτύσσονται, ἀλλὰ και συγράφονται και
εμπεδούνται, με αὐτάς φυλάττεται η ευνομία εις τον λαόν,
και ακολουθῶς η ευτυχία αὐτοῦ, με αὐτάς τέλος πάντων
στερεώνεται και εξηγείται και η ευαγής και ἄμωμος ημῶν
πίστις και δια να πληροφορηθῇ τούτο τινὰς καλύτερα, ας
αναπολήσῃ με τον νουν του ὅλα εκείνα τα ἔθνη, οπού κατά
νόμους ἐδιοικούντο και διοικούνται, εις τα οποιᾶ εὐρίσκο-
νται και εὐρίσκοντο ἄνδρες ἐπιστήμονες ὡσαύτως και τους
αἰῶνας ἐκεῖνους, εις τους οποιούς ἤκμαζον ἐκεῖνοι οι ἐπι-
στημονικώτατοι πατέρες της ἐκκλησίας μας, Βασίλειοι,
Γρηγόριοι, Κλήμεντες, Χρυσόστομοι, Φώτιοι, και ἄλλοι α-
ναρίθμητοι, οι οποιῶ με τας ἐπιστήμας και τα δόγματα της
πίστεώς μας ἐστερέωσαν και τα των αἰρετικῶν και ἀθέων
ὡς σαθρά και κακόδοξα ἀναίρεσαν και πᾶσι πανταχού την
ορθόδοξον ημῶν πίστιν ηλίου τηλαυγεστέραν ἀπεκατέστη-
σαν. Αὐτάς λοιπός τας ἐπιστήμας, ω φιλόμουσον και ευγε-
νές γένος των Ελλήνων, δια να τους συνάξω εις ένα και να
καταστήσω ένα φιλοσοφικόν σύστημα ἐντελές, δια να χρη-
σιμεύσῃ εις παράδοσιν και ἀνάπτυσιν εις ὅλα τα σχολεία
της ταλαίνης Ελλάδος, δεν ἀψύχησα οὔτε κόπον, οὔτε και-
ρόν, οὔτε ἀγρυπνίαν, και τέλος παντων το ἔφερα εις την
ἐπιθυμητήν του ἑκβασιν. Τούτου δε του συστήματος τα
μέρη εἶναι τα ακόλουθα: η Λογική, ης και η ἐμπειρική Ψυ-
χολογία προτέτακται, και αι Κατηγορίαι του περιφήμου
Γερμανοῦ Καντίου προσετέθησαν η Μεταφυσική, ης μέρη
τέσσερα, Οντολογία, Κοσμολογία, Ψυχολογία και Φυσική
Θεολογία, κατά τον Λεϊβνίτιον τον ἑξοχον των φιλοσόφων.
Η πρακτική Φιλοσοφία, ἡγουν η Ἠθική, ης μέρη τα ἐπόμε-
να: το Φυσικόν Δικαίωμα, το Ἠθικόν, το Πολιτικόν και Οἰκο-
νομικόν. Η Μαθηματική, ης μέρη η Αριθμητική, η Ἀλγεβρα
και η Γεωμετρία. Και τέλος πάντων η Πειραματική Φυσική,
ης τα πλείστα μέρη πραγματεύονται κατά το κλεινόν Λα-
βοῦιέρ, και μάλιστα η ἀνάλυσις του ὕδατος εις αέρα και
ἀνάπαλιν θέλοντας ὁμως οπού αὐτό το ἐπωφελές σύστημα
να μη μείνῃ ἐν παραβύστω που κείμενον, ἀλλὰ να ἰδῇ το
φως δια τύπων, δια να γένῃ ὠφέλιμον τοις πᾶσι, και μη
ἠμπορώντας ἰδίους μου ἀναλώμασι τούτο να ἐκτελέσω, ὡ-
σάν οπού θέλουν γένει πέντε τόμοι ἀνά τεσσαράκοντα κόλ-
λας και ἐπέκεινα, προστρέχω εις υμᾶς, φιλόμουσοι και
ευγενεῖς Ἕλληνες, δια να με συνδράμητε ἕκαστος το κατά
δύναμιν, υπογράφοντας το ὄνομά του και τον ἀριθμόν των
σωμάτων, οπού βούλεται, και πληρώνοντας μοναχά τώρα
διά τον πρώτον τόμον, οπού περιέχει την Λογικὴν και Με-
ταφυσικὴν, ἀνά ἑκατόν παράδες, εις τον οποιόν πρώτον
τόμον θελουν τυπωθῇ και τα ὀνόματα των συνδρομητῶν, ο
οποῖος ἐλπίζω εις τον Θεόν, ὅτι εως τον ἐρχόμενον Ἰούλιον
θέλει τελειώσῃ, και τούτον λαβόντες θέλετε πληρώσῃ και
διά τον δεύτερον τόμον, και πάλιν τον δεύτερον λαβόντες
θέλετε πληρώσῃ διά τον τρίτον, και οὔτε καθεξῆς, ἡ ἐμοὶ
ἀμέσως, ἡ τῷ πανοσιωτάτῳ κυρίῳ Διονυσίῳ, τῷ την ἐπι-
στολήν μου ταύτην ἐγχειρίζοντι ὑμῖν, ἰδία μου χειρὶ υπογε-
γραμμένην. Εἰρωσθε.

Αθανάσιος Ψαλίδας

1799: Οκτωβρίου 25: Ιωάννινα

παρουσιάσεις

3. ΟΔΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ. Μεθ. Ανθρακίτου - Μπαλάνου Βασιλοπούλου, Τομ. Α', Βενετία 1749

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΥΠΟΓΡΑΨΑΝΤΩΝ ΧΑΡΙΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΙΝΟΣ

Και βοηθείας, εις ανακουφισμόν του Εκδότου δια το δαπανηρόν περί την έκδοσιν των Μαθηματικών τούτων πραγματειών.

ΕΞ οὗ δηλοῦται ὁ ἔνθεος αὐτῶν ζήλος περὶ τὰ κρείττω των ἐν τῷ βίῳ, ἡ διάπυρος ἔφεσις τοῦ ἀνακαινισμού τῆς παλαιωθείσης τοῦ γένους δόξης, τὸ ἐλευθέριον τῆς εὐποικητικῆς προαιρέσεως, τὸ φιλογενές, τὸ περὶ τὰς μαθήσεις φιλότιμον, τὸ πρόθυμον καὶ γενναῖον φρόνημα εἰς ἐπίτευξιν, ὧν οὐδὲν ἔστιν ἀντάλλαγμα των ἐν τῷ βίῳ λαμπρῶν & τιμίων, θεῖον γὰρ κτήμα ἔστι ἡ Μάθησις, αὐτάρκες τε καὶ ἀναφαίρετον διό καὶ εὐνοικῆς ἀποδοχῆς & φιλοστοργίας παρ' αὐτοῖς ἡξίωται, ὅτε μάλιστα λιτὰ & εὐτελῆ ὑπάρχει τὰ των αὐτῆς ἐραστῶν. Ἐπαγγέλεται δὲ ὑμῖν τοῖς αἰτίοις γεγονόσι τοῦ τὴν νεότητά ἐνασχολήσαι περὶ τὰς ἐπιστήμας, καὶ ἐπιδεικνέει διὰ τῆς χερσὶν ἐργασίας περὶ τῆς αὐτῆς ἀνακαινίσιν, δῆλα καταστήσαι τὰ χαρηστήρια παρὰ τῷ αὐτῆς πατρί Διὶ & παρὰ πόσιν, ἐπευχομένην πᾶσαν εὐδαίμονιαν παντὸς ἀγαθοῦ πλεονεκτήματος καθ' ἑκάτερον τὸν ἄνθρωπος, ὑμῶν φημι, ὧν τὰ ὀνόματα προσοίσει τῷ ἰδίῳ πατρί, & ἐγχαράξει εἰς τὴν παρ' αὐτῷ βίβλον τῆς ἀντιμισθίας, λᾶγουσα αὐτῷ λαμπρά τὴ φωνή, παρ' οἷς ἔτυχον εὐνοίας, δεξιώσεως, ἀποδοχῆς τε καὶ φιλοφροσύνης, τούτων ἀμέλει τὰ ὀνόματα εἰς ταῦτα βαθμηδὸν προϊόντα.

4. ΠΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ. Αντωνίου Μουρατόρι - Ιωσήπου Μοισιόδακος, Τόμ. Α', Βενετία 1761.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

Τῶν σεβασμίῳν καὶ ἐντίμων Ὁγομάτων, ὅπῃ μὴ
ἐβόηθησαν εἰς τὴν παύσαν Μετάρρατον.

Ο Πατριάρχης πρὸς Μιχαὴλ τοῦ Σουφρόνιοι,
 Χιος.
 Ο Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκίου· Ο ἴδιος, Συμωναῖος.
 Ο Πρῶτος Πρωτοσύγγιλος Σύμωρος· Δανιὴλ, Κε-
 ριτινός.
 Ο Μεθόδιος Γερομέαχος· Οὐμπήκης, Ἀζωγιῆς.
 Ο Μιλάτος Γερομέαχος· Κυθαριμισιανός, Κε-
 ριτι-
 χος.
 Ο Παράσιος Γερομέαχος ὁ Δημιῦλας, Ἀργυνός.
 Ο Γεώργιος Κωστασιῆς Σιατιστινός.
 Ο Δημήτριος Σάββας Γωαίτης.
 Ο Νικόλαος Κάκαβος Λαρισαῖος.
 Ο Γεώργιος Σλαβός Σκοπιλῆς.
 Ο Σπύριδς Κάτω Λιπνίτης.
 Ο Ἀγγέλος Πιλαδοπούλης Πιλοπονήσιος.
 Ο Γωάννης Καλοβόβανης, Μελιτικιώτης.
 Ο Ἀΐσιανός· Γενιῶτης Τ' αρχιμωτός.
 Ο Γωάννης Παζάνος Σιδηρῶτης.
 Ο Λίταρος Ἀγγιλάκης,
 Ο Δημήτριος Κορώνης, } Οἰθαλογοιῆς.
 Ο Νικόλαος, πρὸ Χρῆτος
 Γωάννης, Ἀντιόχοι. }
 Ο Γωάννης Παπὰ Πόλως, } Ἀμαρῖται.

ας.
 Ο Θεόδωρος Πιράτες, } Αγιομαυρίται.
 Ο Γεώργιος Μ...ιας,
 Ο Ελδεδέρος Παπαγιάνης Γιωργός,
 Ο Θεόδωρος Χατζής Μ...ω,
 Ο Κωνσταντίνος Στάδης, } Σιρβιώται,
 Ο Εμμανουήλ τῷ Χ. Νικολάου,
 Ο Γεώργιος Γωσιώτα Μπίρης,
 Ο Γωσιώτης Χρήστος, } Κοζωίται,
 Ο Δημήτριος Μασέλα, & Μανδουκας,
 Ο Δημήτριος Μπίσης Χαλμπα,
 Ο Κωνσταντίνος Ζήμπης,
 Ο Κωνσταντίνος Οικοπέμης,
 Ο Νικόλαος Τύρας,
 Ο Πέτρος Ποποβίτσης,
 Ο Σπύρος Παπᾶ Κώστα,
 Ο Νάυμ Μωσκόπης, } Μοχοκόπται.
 Ο Δημήτριος Σπυρίδης,
 Ο Θεόδωρος Μπαλάν,
 Ο Κωνσταντίνος Τζάβας,
 Ο Γωσιώτης Χ. Αδάμης,
 Ο Νάυμ Χ. Νικόλα Τζαχάρης,
 Ο Γεώργιος, γγὶ Γωσιώτης Χ.
 Α. Σαδάν, ἀντιπλοῖος,
 Ο Ελδεδέρος Γωσιώτης,
 Ο Γωσιώτης Ευστάθιος, } Μαγαπυρβίται.
 Ο Α. Σαδάνιος Παρασάδης,
 Ο Πέτρος Πυκοβίτης,
 Ο Χειρόδουλος Κυττακίτης,
 Ο Ναρατζής Γωσιώτης,
 Ο Δόμος Χ. Κότσης,
 Ο Δημήτριος Αρσένιος,

Ο Χρῆτος Μαργαρίτης,
 Ο Εμμανὴλ Γωῶτης,
 Ο Κωνσταντὸς Τάμας,
 Ο Γεώργιος Χ. Πατζατζῆς,
 Ο Θωμᾶς Γιωργίου Μισοββί.
 Ο Θωμᾶς Γωῶτης Καραμπι-
 μπῆρης,
 Ο Ανδρέας Νικολάου Τίρκα,
 Ο Νικόλαος Γιωργίου Πρίμου.

Ἰδὼν τὰς ψυχὰς αὐ-
τῶν μὴ λαθροῦν.

Ὅλοι αὐτοὶ ἐσθλὰς συνδρομαίμ, ἀπὸ τῆς ὁ-
ρατῆς μέρους μ' αὐτοῦβαν εἰς τὴν Ὀυρανίαν, καὶ μέ-
ρους εἰς τὴν Βίαν. Ἐγὼ μπε ἱσθάνω, πὺς ἀλά-
λοι τὰ πὺς δ' ἄρεσένω. Ἡ προθυμία, ὅτῃ ἔχω
πρὸς τὸ καλὸν, καὶ ἡ ἀγάπη, ὅτῃ ἔβην πρὸς τὸ Γί-
νον, μὲ ἔλάνωσαν. Αὐτοὶ, καὶ πᾶσι τοῖς, καὶ μὲ
βίκασι τοῖς εἶναι, ὅτῃ μόνον τὰ ἀκούσῃ τὸ ὅρον
τὴν καλὴν, καὶ ὅτῃ ἡ ἀμα συνβ' ἔχω. Ἐπ' ἀλα-
θείας καὶ ἱερὰς μὲ ἐδὶ δίκων τὰ κερύττωται ὅσα
ποῖς διέρχεται ὅχι μόνον τῇ Μεταστροφῇ, τῇ Ἐκκλη-
σίῳ, τῇ Σχολίῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ εἰς τὸν ἐν Ἐλὰδ
δοῖ. Ἐγὼ μὲ ἵχωνται, πὺς ἀλλοθ' ὅπως τὰ ἀπα-
μῆται τὴν ἀγαθὴν προκρίσιν, ὅτῃ ἐδὶκα πρὸς ἐ-
μὲ καὶ πρὸς ὑποχρυσμένους τὰ τῆς διπλῆς κατὰ ἐμὲ
δ' ἰσθάνωμενος ἡθ' ἀδίκως, κατέρωσα αὐτοῖς τὰ ἀδίκη-
μα καὶ ἐπὶ τῇ Ὀρίματι, καὶ ἔγω πρὸς πεμμένον τῆς
δ' ἄρεσιν γνώμῃ.

ΠΙ'-

Των σεβασμίων και εντίμων Ονομάτων, οπού μ' εβοήθησαν εις την παρούσαν Μετάφρασιν, (βλ. προηγούμενο κατάλογο).

(σ.λζ') Όλοι αυτοί εστάθησαν συνδρομηταί μου, απο τους οποίους μέρος μ' εσύντρεξαν εις την Ουγγαρίαν, κ' μέρος εις την Βιένναν. Εγώ μήτε ιξεύρω, πως κάλλιον να τους ευχαριστήσω. Η προθυμία, οπού έχουν προς το καλόν, κ' η αγάπη, οπού τρέφουν προς το Γένος, με εξέστησαν. Αυτοί, καν πλούσιοι, καν μετριοκατάστατοι είναι, φθάνει μόνον να ακούσουν το όνομα του κοινού καλού, κ' εν τω άμα συντρέχουν. Επ' αληθείας κ' έπρεπε με κάθε δίκαιον να κηρύττωνται ωσάν τόσοι ευεργέται όχι μόνον των Μοναστηρίων, των Εκκλησιών, των Σχολείων, αλλά σχεδόν σ' όλης της Ελλάδος. Εγώ μην έχοντας, πως αλλεοτρόπως να ανταμείψω την αγαθήν προαίρεσιν, οπού έδειξαν προ εμέ, και υποχρεωμένος να τους δείξω κανένα σημείον ευγνώμονος διαθέσεως, κατέστρωσα ανωτέρω τα αιδέσιμα κ' έντιμα Ονόματά των, κ' έστω προς τεκμήριον της ευχαρίστου μου γνώμης.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΣΦΗΚΙΑΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

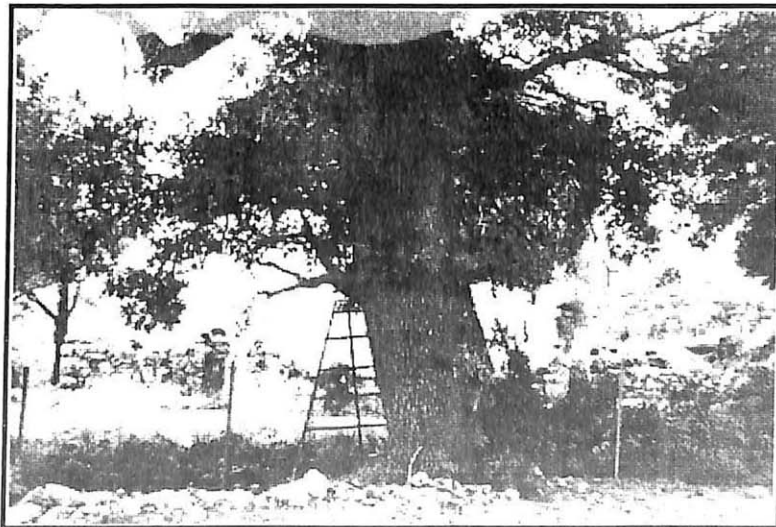
Πέτρος Σ. Αντώνιος, Αρχαιολόγος 11η Ε.Β.Α.-Βέροια

Οι περιοχές που εκτείνονται στις ΒΔ κλιτείες της οροσειράς των Πιερίων (περιοχές των σύγχρονων κοινοτήτων Πολυδένδρου, Σφηκιάς κ.α.) εξαιτίας της έλλειψης πληροφοριών, της απουσίας ανασκαφικής έρευνας και της ανεπάρκειας των αρχαιολογικών ευρημάτων είναι ουσιαστικά άγνωστες και οι γνώσεις μας μέχρι σήμερα περιορίζονται στο ελάχιστο επιγραφικό υλικό του 2ου και 3ου μ.χ. αι., κυρίως, που βρέθηκε στις περιοχές των κοινοτήτων Μετοχίου, Πολυδένδρου και Σφηκιάς και σε μια σύντομη σχετική αναφορά για τα ερείπια της παλαιοχριστιανικής βασιλικής επί της οποίας ανοικοδομήθηκε ο σημερινός μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Δημητρίου, 3 χλμ. ΝΔ της Σφηκιάς.

Ανασκαφική έρευνα, που πραγματοποιείται από το έτος 1991 στα ερείπια της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Δημητρίου, υπήρξε η αφορμή να διεξαχθεί μια ευρύτερη έρευνα στην περιοχή με αποτέλεσμα να εντοπισθούν δυο ακόμη παλαιοχριστιανικές βασιλικές, η πρώτη σε απόσταση 70 μ., περίπου, ανατολικά της βασιλικής του Αγίου Δημητρίου και η δεύτερη σε απόσταση 500 μ. περίπου ΒΑ της κοινότητας Σφηκιάς. Από τις δύο τελευταίες βασιλικές ερευνάται από το έτος 1992 μόνον η πρώτη.

Α. Παλαιοχριστιανική Βασιλική Αγίου Δημητρίου

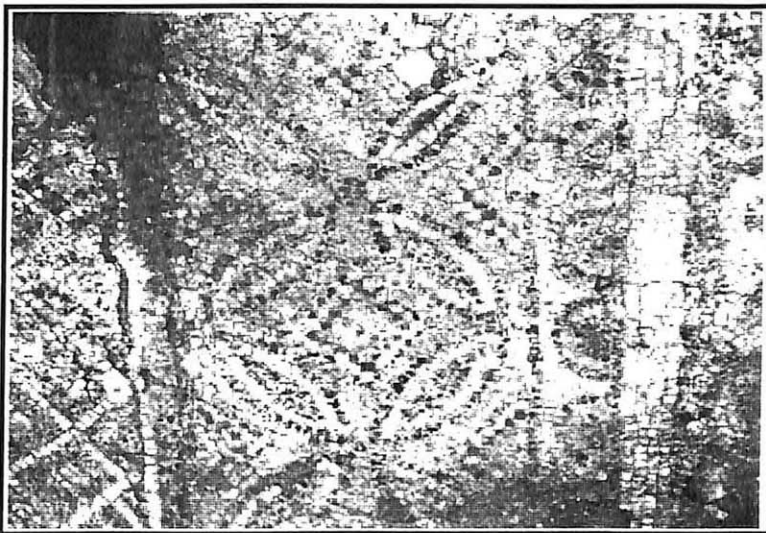
Της παλαιοχριστιανικής βασιλικής (εικ. 1) που ως σημειωθεί ότι η ανασκαφή δεν έχει ακόμη ολοκληρω-



εικ. 1. Η παλαιοχριστιανική βασιλική του Αγίου Δημητρίου από ανατολικά.

θεί, αποκαλύφθηκαν το εξωτερικό περίγραμμα της

κόγχης, το νότιο και το βόρειο κλίτος και τμήματα του νάρθηκα και του εξωνάρθηκα. Ολόκληρο το κεντρικό κλίτος της βασιλικής όπως και το κεντρικό τμήμα του νάρθηκα καλύπτονται από το σημερινό κατάγραφο



εικ. 2. Παλαιοχριστιανική βασιλική Αγίου Δημητρίου. Λεπτομέρεια ψηφιδωτού δαπέδου.

μεταβυζαντινό ναό του Αγίου Δημητρίου, ο οποίος διαδέχθηκε προηγούμενο μεσοβυζαντινό ναό (από την περίοδο αυτή διασώθηκε στο εσωτερικό του ναού η κτητορική σύνθεση στο νότιο τοίχο του Ιερού - ανδρική και γυναικεία μορφή δεόμενες σε έenthronη θεοτόκο - και η μορφή του Προδρόμου στο βόρειο τοίχο).

Ο άξονας του παλαιοχριστιανικού ναού έχει κατεύθυνση από δυτικά προς τα ανατολικά: η ημικυκλική - εξωτερικά και εσωτερικά - αψίδα είναι στραμμένη προς την ανατολή και η πρόσοψη προς τη δύση. Η κάτοψη και το σχέδιό του είναι απλά. Ο ναός υποδιαιρείται σε σαφώς σχεδιασμένες και διαχωρισμένες μεταξύ τους ενότητες. Στο μεσαίο κλίτος αναπτύσσεται από την είσοδο έως την αψίδα του Ιερού ένας επιμήκης χώρος (διαστ. 12,90x6.00 μ.) που πλαισιώνεται από τις συναφείς ενότητες του βόρειου και του νότιου κλίτους (πλ. 2,50 μ.). Δυτικά εκτείνονται: α) ένας επιμήκης νάρθηκας (πλ. 3,30 μ.) του οποίου οι απολήξεις προεκτείνονται με ορθογώνια δωμάτια (διαστ. 3,30x2,50 μ.) και β) ένας επίσης, επιμήκης εξωνάρθηκας.

Τα πλάγια κλίτη και ο νάρθηκας είναι διακοσμημένα με ψηφιδωτά δάπεδα των οποίων τόσο η εικονογραφία όσο και η διάταξη των θεμάτων συνηγορούν για τη χρονολόγηση τους στον 5ο αι. (εικ. 2).

Το νεκροταφείο το οποίο δημιουργήθηκε επάνω στα ερείπια του ναού, σε χρόνους όχι πρωιμότε-

παρουσιάσεις

ρους των αρχών του 7ου αι., σημαίνει την εγκατάλειψή του. Πρόκειται για ένα εκτεταμένο νεκροταφείο από ασύλητους καμαροσκεπείς, κυρίως, τάφους με κτιστή κλίμακα καθόδου, που οδηγεί στο εσωτερικό τους.

Β. Παλαιοχριστιανική βασιλική Α (ανατολικά της βασιλικής του Αγίου Δημητρίου)*

Παρ' όλη τη μερική καταστροφή και την αφαίρεση επίχωσης, τα θεμέλια της βασιλικής διασώθηκαν σε αρκετά καλή κατάσταση, ώστε να παρουσιάζεται μια ολοκληρωμένη και διαφωτιστική εικόνα της κάτοψης (εικ. 3). Πρόκειται για μια μικρή επιμελημένη μονόκλιτη βασιλική με ανατολικό προσανατολισμό. Ο κυρίως ναός αντιπροσωπεύεται από ορθογώνιο χώρο, εσωτερικών διαστάσεων 10,20x7,00 μ. Δυτικά αναπτύσσεται ο νάρθηκας, πλ.3,50 μ. Προς Α προεξέχει ορθογώνια - εσωτερικά και εξωτερικά - κόγχη εσωτερικών διαστάσεων 4,15x4,10 μ. η οποία έχει φέρει στο εσωτερικό της ορθογωνικό κτιστό σύνθρονο, ύψους 0,57 μ. με κλίμακα μιας βαθμίδας πλ. 0,30 μ. για την άνοδο. Στο δυτικό άκρο του ορθογώνιου χώρου, που σχηματίζεται από το σύνθρονο, βρέθηκε η μαρμάρινη πλάκα της βάσης της Αγίας Τράπεζας, διαστ. 0,80x0,35 μ. στο κέντρο της οποίας δημιουργείται στρογγυλή αβαθής κοιλότητα για την προσαρμογή του στηρίγματος της άνω πλάκας.

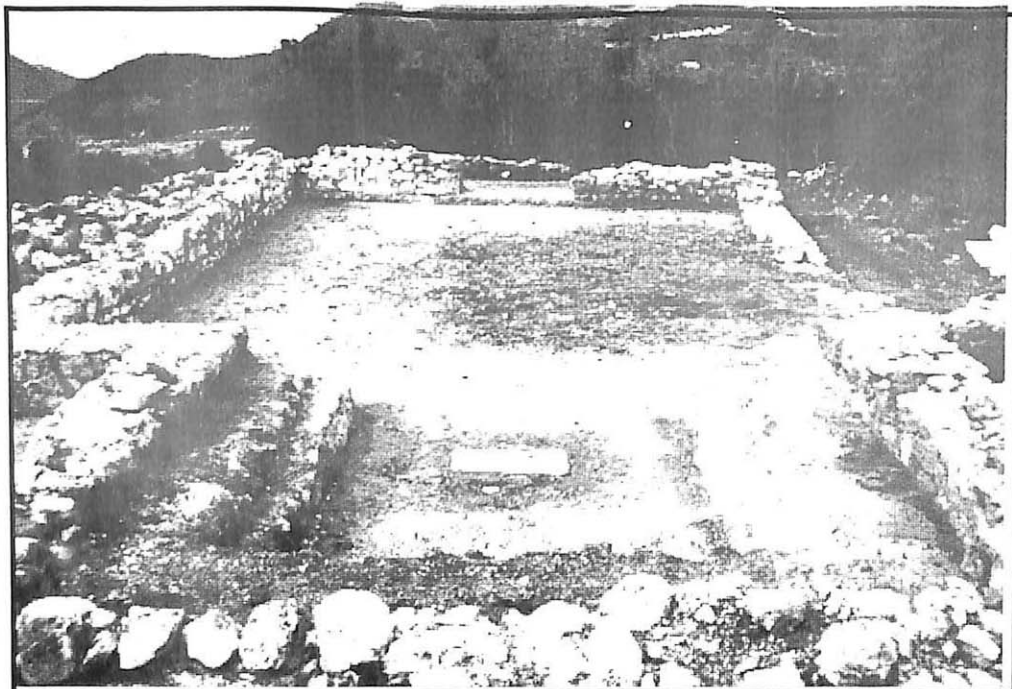
Με μια, κατά προσέγγιση, χρονολόγηση μπορεί γενικά να αναφερθεί ότι όπως συνάγεται από την αρχιτεκτονική διάταξη, τα μορφολογικά και τεχνικά χαρακτηριστικά του ναού και τέλος από την κεραμική της επίχωσης (μόνη κατηγορία κινητών ευρημάτων της ανασκαφής) ο ναός πρέπει να ανήκει στα τέλη του 4ου ή τις αρχές του 5ου αι. Η χρήση περιορισμένης έκτασης νεκροταφείου (ένας κεραμοσκεπής ακτέριτος τάφος σε επαφή με το βόρειο τοίχο της κόγχης) σημαίνει την εγκατάλειψη της βασιλικής σε χρόνους όχι πρωιμότερους των αρχών του 7ου αι.

Η ορθογώνια κάτοψη της κόγχης της παλαιοχριστιανικής βασιλικής Α όπως επίσης και η διάταξη που παρουσιάζει το Ιερό της, την τοποθετούν σε μια ξεχωριστή ομάδα θρησκευτικών κτιρίων, τα οποία εκπροσωπούν ένα από τα πρωιμότερα στάδια της παλαιοχριστιανικής τέχνης. Τα χαρακτηριστικά αυτά, ταυτοχρόνως, δείχνουν ότι η συγκεκριμένη βασιλική αντιπροσωπεύει και ένα σπάνιο τύπο ναού στο σχέ-

διο του οποίου συγχωνεύονται στοιχεία οικειοποιημένα από την Ιταλία και άλλα κέντρα της ανατολής. Αυτή η διττή επιρροή από την ανατολή και τη δύση, όπως ήδη έχει παρατηρηθεί, είναι αισθητή και σε άλλα εκκλησιαστικά κτίρια της Ελλάδας στο τέλος του 4ου και τις αρχές του 5ου αι.

Τα στοιχεία των παλαιοχριστιανικών ναών, που έχουν εντοπισθεί στη Σφηκιά, θα αποτελέσουν αντικείμενο ειδικής μελέτης, που θα αντιμετωπισθεί σε ιδιαίτερη δημοσίευση. Ετσι, προς το παρόν η ανακοίνωση αυτή μπορεί να περιορισθεί σε ορισμένες βασικές μόνο παρατηρήσεις.

Είναι φανερό ότι η πυκνότητα των παλαιοχριστιανι-



εικ. 3. Η παλαιοχριστιανική βασιλική Α από ανατολικά.

κών ερειπίων στη Σφηκιά υποδεικνύει την ύπαρξη στην περιοχή μιας αξιόλογης εγκατάστασης των πρώιμων χριστιανικών χρόνων. Παρ' όλο που, από ότι φαίνεται, η ευρύτερη περιοχή κατοικήθηκε από τον 2ο αι., τουλάχιστον οι τρεις παλαιοχριστιανικές βασιλικές είναι τα μοναδικά γνωστά μνημεία στο χώρο. Εχει παρατηρηθεί ότι, από τους ρωμαϊκούς ήδη χρόνους, οικισμοί μεταφέρονται σε πεδινά και πιο προσιτά μέρη, δηλαδή δίπλα σε οδικές αρτηρίες, σε ποταμούς κ.λ.π. Δεν αποκλείεται έτσι τα ερείπια των παλαιοχριστιανικών βασιλικών, που έχουν ε' τοπισθεί, να σηματοδοτούν την αναβίωση ενός πρωιμότερου οικισμού σε νέα επίκαιρη θέση. Στην επιλογή της νέας θέσης ως κατάλληλης για οικισμό συνέβαλαν αποφασιστικά όχι μόνο οι γεωφυσικές ιδιομορφίες της περιοχής αλλά και η σχέση της ως προς το υφιστάμενο οδικό δίκτυο. Η ίδρυση του οικισμού, όπως φαίνεται από την κλίση του εδάφους από Α προς Δ και από Β προς Ν, έγινε στα χαμηλά πρηνή ενός υψώματος, σε μικρή απόσταση ανατολι-

παρουσιάσεις

κά: α) του ποταμού Αλιάκμονα, του οποίου τα ύδατα ελυναντο τροφοπαραγωγικό πρόβλημα και εξασφάλιζαν συνθήκες ανάπτυξης της γεωργίας και της κτηνοτροφίας και β) της οδικής αρτηρίας, που διέσχιζε την κοιλάδα του ομώνυμου ποταμού και είχε κατεύθυνση τη Βέροια, το σπουδαιότερο, δηλαδή, αστικό κέντρο της περιοχής και σημαντικό κόμβο του χερσαίου οδικού δικτύου. Βασικότατο πλεονέκτημα της οδού ήταν η παράκαμψη από Β της οροσειράς των Πιερίων. Τα όρη αυτά υψώνονται με κατεύθυνση Β-Ν σαν ένα τεράστιο τείχος με ελάχιστα δύσβατα περάσματα, που προϋποθέτουν την επιλογή μιας μακράς και δύσκολης πορείας και την αλλαγή της συνολικής απόστασης σύνδεσης με τη Βέροια, η οποία σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, φαίνεται ότι από τον 3ο αι., τουλάχιστον ήταν το μοναδικό αστικό κέντρο της περιοχής και κατά συνέπεια, η χώρα της πρέπει να νοηθεί ότι περιελάμβανε και τα εδάφη του οικισμού.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

* Τα στοιχεία της παλαιοχριστιανικής βασιλικής Α αποτελούν αντικείμενο ειδικής μελέτης, που πρόκειται να δημοσιευθεί σύντομα.

1. A. Grabar, *Martyrium I*, London 1973, 494, 549-550.

2. St. Gsell, *Monuments antiques de l'Algerie I*, Paris 1901, 302 κ.ε.

3. R. Krautheimer, Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή Αρχιτεκτονική, μτφρ. Φ. Μαλλούχου - Τουφανό, Αθήναι 1991, 52-55, 151, 179-180.

4. Α. Κωνσταντακοπούλου, Ιστορική Γεωγραφία της Μακεδονίας (4ος-6ος αι.) Γιάννενα 1984 (διδακτορική διατριβή) 74-75, 179 κ.ε.

5. P. Lemerle, *Invasions et Migrations dans les Balkans*, *Revue Historique* 211 (1954) 273-277.

6. Α. Ορλάνδου, Η Ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική της μεσογειακής λεκάνης, τομ. 1ος και 2ος, Αθήναι 1954, 154-155, 210-211, εικ. 168 αρ. 8 και 9, 439, 440, σημ. 8,441, σημ. 1.

7. Δ. Πάλλα, Σαλαμινιακά, ΑΕ 1950-1951, 176-180.

8. Σ. Πελεκανίδης, ΑΔ 16 (1960), 225-226.

9. Α. Πέτκου, Ψηφιδωτά δάπεδα Βεροίας και των περιοχών ελέγχου και επιρροής της (2ος-6ος μ.χ. αι.) Δυτικομακεδονικά Γράμματα, τ.Δ', Κοζάνη 1993, 30-31, 55 σημ. 39 και 40.

10. Γ. Σωτηρίου, Αι παλαιοχριστιανικά βασιλικά της Ελλάδος, ΑΕ 1929, 227 σημ. 2,230.

11. A. Tataki, *Ancient Beroea Prosopography and Society*, Athens 1988, 97, αρ. 102, 192, αρ. 696.

12. Μ. Χατζοπούλου, Χώρα και Κώμες της Βεροίας, Μνήμη Δ. Λαζαρίδη, Ελληνογαλλικές Ερευνες Ι, Θεσσαλονίκη 1960, 60, σημ. 27-29 και 31.

13. Γ.Φ. Χέρτσμπεργ, Ιστορία της Ελλάδος από της λήξεως του αρχαίου βίου μέχρι σήμερον, μτφρ Π. Καρολίδου, Αθήναι 1906, 41.

14. 11. Αικ. Χριστοφιλοπούλου, Βυζαντινή Μακεδονία, Βυζαντινά 12 (1983), 13 (και χάρτης στη σελ.64).

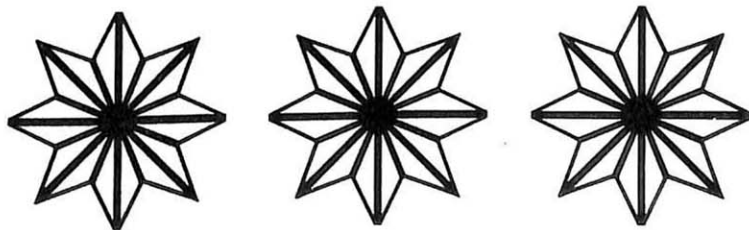
Des Recherches Basiliques Paleochretiennes

a Spfikia Hmathias

Des 1991 a Spfikia Hmathias on fait la recherche d'une Basilique paleochrtienne a la place ou se trouve aujourd'hui le temple de Saint Dimitrios. A l'est de cette Basilique en 1992, en ete, on a decouvert, encore une Basilique paleochretienne d'une espace qui avait un arc rectacle avance.

Ces basiliques, qui ont ete datees vers la fin du 4ieme siecle et au 5ieme siecle, appartiennent a un groupe de demeures rurals qui ont ete etablis a une courte distance a l'est de la riviere "Aliakmona" et de la route qui traversait la valee de cette riviere et amenait a Veria.

A. Petkos



παρουσιάσεις

ΤΟ ΜΕΤΑΞΙ ΚΑΙ ΤΑ ΥΦΑΝΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ
ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Χριστοφορίδου Λήδα. Συντηρήτρια 11η Ε.Β.Α. - Βέροια

Η ύφανση του μεταξιού ως ανεξάρτητη τέχνη διαμορφώθηκε και αναπτύχθηκε στην Κίνα και αργότερα, με την εμπορική διακίνηση του είδους, διαδόθηκε και σε άλλες περιοχές της ανατολής και της δύσης. Η παρουσία μιας σειράς ανώτερων χαρακτηριστικών, όπως η μηχανική αντοχή, η ελαστικότητα, η απαλότητα και η λάμψη της μεταξωτής ίνας, συνθέτουν την ιδιαιτερότητά της και τη διαχωρίζουν από τα υπόλοιπα υφάσματα. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων προχριστιανικών αιώνων το μετάξι και τα υφαντά προϊόντα του πορσέλκυσαν το ενδιαφέρον ανώνυμων Κινέζων καλλιτεχνών και πολύ αργότερα, όταν το μετάξι πέρασε στη Δύση, διάσημων Ιταλών και Γάλλων δημιουργών. Ετσι, ολόκληρη σχεδόν η εξέλιξη στη διακόσμηση του υφάσματος πραγματοποιήθηκε στην ύφανση του μεταξιού, και στη συνέχεια, οι κατακτήσεις αυτές μεταφέρθηκαν, ως κέντημα ή ως τύπωμα, σε ευτελέστε-



εικ. 1. Η Αγία Αγνή με φόρεμα
βυζαντινής αυτοκράτειρας

ρα υλικά. Για τη Βυζαντινή αυτοκρατορία η προμήθεια του μεταξιού ήταν εξαιρετικά δύσκολη και δαπανηρή και απορροφούσε τεράστια χρηματικά ποσά έξω από τη χώρα. Για να λύσει αυτό το πρόβλημα ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός (527-565 μ.Χ.) ανέλαβε μια σημαντική πρωτοβουλία. Σύμφωνα με τον ιστορικό Προκόπιο, ο αυτοκράτορας ανέθεσε σε δυο μοναχούς να μεταβούν στην Κίνα, και αφού διδαχθούν τη σηροκαλλιέργεια, να φέρουν στην πρωτεύουσα αυγά μεταξοσκώληκα. Πράγματι οι δυο μοναχοί κατάφεραν να εξαγάγουν λαθραία από την Κίνα αυγά και να τα μεταφέρουν με ασφάλεια στην Κωνσταντινούπολη. Θα πρέπει ωστόσο να μεσολάβησε κάποιο χρονικό διάστημα μέχρι να παραχθούν

σημαντικές ποσότητες προϊόντος μεταξιού στο Βυζάντιο, και για αρκετό ακόμη χρόνο οι υφαντές του μεταξιού στην Κωνσταντινούπολη παρέμειναν εξαρτημένοι από την κινέζικη πρώτη ύλη, που έφθανε στην πρωτεύουσα με ασφάλεια, διαμέσου μιας δευτερεύουσας οδικής αρτηρίας, που παρέκαμπε την Περσία.

Η νέα περίοδος συμπίπτει χρονολογικά με τη μείωση της εισαγωγής και την εμφάνιση υφαντών προϊόντων, που προέρχονται από την τοπική παραγωγή. Προκειμένου να εξασφαλίσει τον αποτελεσματικό έλεγχο ο Ιουστινιανός συγκέντρωσε τόσο την παραγωγή, όσο και το εμπόριο, στην πρωτεύουσα. Τα

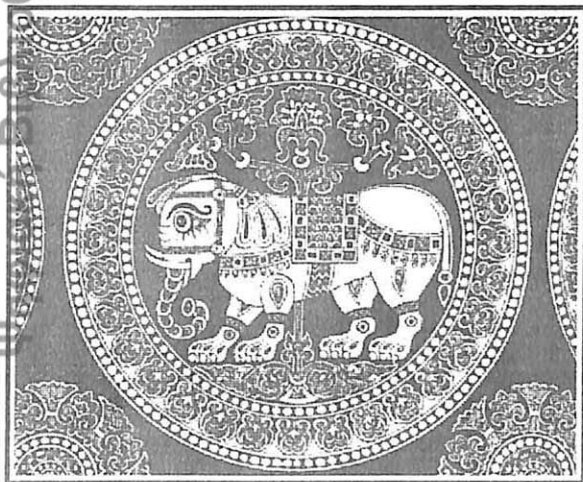


εικ. 2. Διακοσμητικές λεπτομέρειες αυτοκρατορικών ενδυμάτων (11ος αι.).

αυτοκρατορικά εργαστήρια που συστήθηκαν ήταν εξειδικευμένα (π.χ. εργαστήρια βαφής του πορφυρού,

παρουσιάσεις

υφαντές διαφόρων ειδών ύφανσης κ.λ.π.) και είχαν το μονοπώλιο του μεταξιοῦ. Δυστυχώς δεν έχουν σωθεί γραπτές μαρτυρίες για τους πρώτους τεχνίτες των αυτοκρατορικών εργαστηρίων. Είναι, ωστόσο σχεδόν βέβαιο ότι ο τόπος καταγωγής των πρώτων αυτοκρατορικών τεχνιτών ήταν η Συρία ή η Περσία. Τα μεταξωτά υφάσματα των αυτοκρατορικών εργαστηρίων χρησιμοποιούνταν από τους βυζαντινούς για τις βαρύτιμες στολές των αυτοκρατόρων (εικ. 1 και 2) και των αξιωματούχων, για άμφια και "βήλα" ή προσφερόταν ως δώρα σε ξένους ηγεμόνες, πρέσβεις και πάπες, των οποίων την εύνοια επιζητούσαν κατά καιρούς οι βυζαντινοί αυτοκράτορες. Σχετικά με την κατασκευή των βυζαντινών μεταξωτών υφασμάτων υπάρχουν αρκετά αξιόπιστα στοιχεία, είτε με τη μορφή



εικ. 3. Λεπτομέρεια αυτοκρατορικού ενδύματος

ραφές, που αναφέρουν ονόματα. Καθίσταται έτσι δυνατή η απόδοσή τους σε αυτοκρατορικά εργαστήρια, σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, με συγκεκριμένη ημερομηνία κατασκευής. Το πρωιμότερο έργο που έχει διασωθεί κοσμεύεται με γεωμετρικό θέμα και φέρει υφασμένο μονόγραμμα, που αναφέρεται στον αυτοκράτορα Ηράκλειο (610-641 μ.Χ.). Ο κύριος όγκος των αναγνωρίσιμων αυτοκρατορικών προϊόντων προέρχεται από την περίοδο 900-1050 μ.Χ. Ορισμένα από αυτά τα προϊόντα είναι με ακρίβεια χρονολογημένα και η θεματολογία τους είναι στενά δεμένη με σασανιδικά πρότυπα (εικ. 3). Η ακαταμάχητη γοητεία της ανατολής είναι ιδιαίτερα αισθητή κατά τη διάρκεια της Μακεδονικής Δυναστείας (867-1059 μ.Χ.). Η αντικλασική διάθεση στα έργα της περιόδου αυτής είναι έκδηλη και μαρτυρεί τη στενή συνάφεια που διατηρεί η διακύμανση των υφασμάτων με τις άλλες τέχνες της εποχής.

Υπάρχουν ορισμένα μεταξωτά υφάσματα, για τα οποία αναφέρουν οι γραπτές πηγές ότι έχουν κατασκευασθεί στην Κωνσταντινούπολη. Δύο από αυτά χαρακτηρίζονται από κατασκευαστική ακρίβεια και υψηλή τεχνική ποιότητα. Το πρώτο χρονολογείται στον 8ο αι. μ.Χ. και βρίσκεται σήμερα στη συλλογή του "Μουσείου των Υφασμάτων" στη Λυών. Είναι αρ-

χικού ύψους 0,90 μ. και κοσμεύεται με έναν έφιππο, εστεμμένο, βυζαντινό αυτοκράτορα, που κυνηγά λιοντάρι. Το δεύτερο είναι καλλιτεχνικά υποδεέστερο από το προηγούμενο και βρίσκεται στη Βατικανή Βιβλιοθήκη. Έχει θέμα τον Ευαγγελισμό και τη Γέννηση και κινείται στα πλαίσια της κλασικής παράδοσης. Στο έργο αυτό κάθε ομάδα προσώπων περιβάλλεται από ένα πλούσια διακοσμημένο πλαίσιο, ενώ το όλο θέμα είναι πολύχρωμο και προβάλλεται σε κόκκινο βάθος. Το αντικείμενο χρονολογήθηκε αρχικά στον 15ο-16ο αι. και υποστηρίχθηκε ότι προέρχεται από την Αλεξάνδρεια. Πρόσφατες, ωστόσο, μελέτες απέδειξαν ότι κατασκευάστηκε στην Κωνσταντινούπολη, στις αρχές του 9ου αι.

Στη Βατικανή Βιβλιοθήκη υπάρχουν, μεταξύ των άλλων, δυο ακόμη μεταξωτά υφάσματα, που προσφέρονται για συγκρίσεις, ως προς τον τρόπο κατασκευής. Και στις δυο περιπτώσεις το θέμα εμφανίζεται τυπικά Ιρανικό. Ωστόσο, το ένα από αυτά, που κοσμεύεται με έναν κόκκορα, είναι πολύ πιθανό να έχει κατασκευασθεί στην Κωνσταντινούπολη. Σ' αυτήν την περίπτωση θα πρέπει το έργο να τοποθετηθεί χρονολογικά πριν το 900 μ.Χ., όταν ακόμη τα εργαστήρια της Αυλής, μιμούμενα σασανιδικά πρότυπα, άρχισαν να παράγουν τα φημισμένα "πάλλια" με παραστάσεις μεγάλων εραλδικών ζώων.

Η αυτοκρατορική μεταξωτική υφαντική στην Κωνσταντινούπολη παρουσιάζει εμφανείς επιδράσεις και επιρροές από διάφορες περιοχές της ανατολής. Συνδυάζοντας τις επιρροές αυτές ανέπτυξε βαθμιαία τη δική της παραγωγή και έδωσε αξιόλογα δείγματα ιδιαίτερης έκφρασης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Geijer Agnes "A history of Textile Art", Stockholm 1979
2. Houston G. Mary, "Ancient Greek, Roman and Byzantine Costume and Decoration", London 1977.
3. Κουκουλέ Φαίδων, "Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός" τομ. Β II.
4. Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή τέχνη, υπουργείο Πολιτισμού - Βυζαντινό Μουσείο, Αθήνα 1985.
5. Οι Θησαυροί της Μονής Πάτμου, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1988.
6. Ζωγράφου - Κορρέ Κατερίνα, "Βυζαντινή Νεοελληνική Εκκλησιαστική Χρυσοκεκτητική", Αθήνα 1985.
7. Βέη - Χατζηδόκη Ευγενία, "Εκκλησιαστικά Κεντήματα", Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 1953.
8. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. Ζ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978.
9. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. Η' Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1979.

Silk and its woven products during Byzantine period

The oldest silk Byzantine specimen which has come down to us has a geometrical lattice pattern and displays a monogram referring to the Emperor Heraclius (610-641). The main group of identifiable Imperial products comes from the period between c.900 and 1050. There are some well-known silk fabrics which, have been referred to in the literature, as having been manufactured in Constantinople. One of the most important of these dating back to the 8th century, now belongs to the Musée des Tissus in Lyons. A second one attributed to the 9th century now belongs to the ancient papal collection in the Vatican.

L. Christoforidou

παρουσιάσεις

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΕΙ Η ΠΤΩΣΗ;

(ΑΠΟ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ ΣΤΙΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ)

Ζώκος Κώστας. Φυσικός

Ο κ. Μάζας κατέβασε με αργές κινήσεις, δείγμα ότι σκέπτονταν, τα γυαλιά από τα μάτια του. Τα άφησε να κρέμονται στο καφετί σχοινάκι που είχε περασμένο γύρω από το λαιμό του και άρχισε να τρίβει την περιοχή της μύτης του που τα στήριζε με τον αντίχειρα και το δείκτη του δεξιού του χεριού. Εκλείσε τα μάτια του, τα έσφιξε και τα κράτησε έτσι για αρκετή ώρα, τόση ώστε να αρχίσει να βλέπει εκείνες τις μικρές και παιχνιδιάρικες λάμψεις που εμφανίζονται σε τέτοιες περιπτώσεις. Λίγες στην αρχή που όμως γρήγορα πολλαπλασιάζονται και γεμίζουν το οπτικό σου πεδίο με τα περίεργα φωτεινά σχέδια που δημιουργεί ο χαοτικός χορός τους.

Μέσα στους νευρώνες του εγκεφάλου του οι πληροφορίες, που μόλις η όρασή του είχε επιτρέψει να μπουκωθούν ακολουθούσαν τη δική τους άπειρα γρήγορη πορεία. Μέσα από τους πολύπλοκους χημικούς μετασχηματισμούς άνοιγαν ακόμη ένα δρόμο για την αντίληψη της αντικειμενικής πραγματικότητας.

Φυσικά η αντίληψη μόνο δεν φθάνει. Πρέπει να ακολουθήσουν η προσοχή, η σκέψη, η μνήμη και η γλώσσα. Αυτά όμως σαν συνειδητές λειτουργίες ήταν κάτι άγνωστο για τον κ. Μάζα. Οποτε του δινόταν η ευκαιρία να τα προσεγγίσει, έπαιζε τον εαυτό του πως δε του χρειαζόνταν - δεν θα ήναι ψυχολόγος, έλεγε - και έκλεινε τα αυτιά του και τις άλλες του αισθήσεις στην πληροφορία.

Ο κ. ΜΑΖΑΣ ΣΥΛΛΟΓΙΖΕΤΑΙ

Το ίδιο και τώρα, άφησε το περιοδικό να πέσει στο πάτωμα από το αριστερό του χέρι και σκέφτηκε σχεδόν φωναχτά "τι μ' ενδιαφέρει εμένα; Που την είδε την πτώση και ρωτάει αν μπορεί να σταματήσει κιάλας; Τι θέλει και μας ανακατεύει τώρα με τα στοιχεία από την έρευνα και δεν πάει να κάνει κανένα ιδιαίτερο να τα 'κονομήσει;" Θυμήθηκε πως μόλις πριν από δυο ημέρες πλήρωσε στον καθηγητή που έκανε ιδιαίτερα στην κόρη του πενήντα χιλιάδες για τον τελευταίο μήνα κι άρχισε πάλι τη μουρμούρα για το κράτος που οδηγεί τους μαθητές στα φροντιστήρια, για τους καθηγητές που τα "πιάνουν" - και δε δίνουν και αποδείξεις οι φοροφυγάδες. Σ' αυτό το τελευταίο χαμογέλασε. Ευτυχώς που έκρυβε κι αυτός τα εισοδήματα και έτσι ήτανε πάτσι. Οχι θα του τα 'τρωγε η εφορία. Ενώ τώρα μπορούσε να πληρώσει και να μη ζητήσει απόδειξη.

Ανοίξε τα μάτια του και τα περίεργα φωτεινά σχήματα - δημιουργήματα της χαοτικής τάξης, φόρεσαν το αρνητικό τους. Εγιναν μαύρα και για λίγο δεν τον άφηναν να δει παρόλο που είχε τα μάτια του ανοιχτά. Κούνησε απότομα το κεφάλι δεξιά και αριστερά για να διώξει το σκοτάδι από μπροστά του. Στο μυαλό

του χόρευαν ακόμη τα στοιχεία που διάβασε μόλις πριν λίγο. Μέσοι όροι επιδόσεων κάτω από τη βάση 50% των μαθητών να συγκεντρώνονται στη χαμηλότερη περιοχή της βαθμολογικής κλίμακας, εμφάνιση τάσεων εξαφάνισης της διαφοράς των επιδόσεων αγοριών και κοριτσιών προς τις χειρότερες επιδόσεις, πολλά χρήματα, άσκοπα στα φροντιστήρια. Ομως τι τον ενδιέφερε αυτόν; Μονος του πόθος να περάσει η κόρη του στο πανεπιστήμιο. Γι' αυτό δεν πλήρωνε άλλωστε; Τώρα το ότι δεν διάβαζε η μικρή όλα τα μαθήματα, παρά μόνο αυτά που πίστευε ότι την ενδιέφεραν, δεν είχε καμιά σημασία. Αλλωστε το είπε και ο φροντιστής της. Τι και αν ορισμένοι καθηγητές της στο σχολείο έλεγαν πως έχει αδυναμίες και πρέπει να προσέχει, πως έπρεπε να κάνει τις εργασίες της γιατί μέσα από εκεί ολοκληρώνεται σαν προσωπικότητα. "Τα χρειαζόμαστε αυτά;" ρωτούσε, όπως ακριβώς ρωτούσε και αυτόν η μικρή. Οχι, αφού δεν τα δίνουμε, απαντούσε μόνος του, εξετάσεις. Αρα γιατί να τα παρακολουθήσουμε κιάλας, αφού ήταν άχρηστα; Δικαιολόγησε ακόμη μια φορά τη μαθήτριά - κόρη του που έφευγε χωρίς λόγο από ορισμένα μαθήματα του σχολείου και τον εαυτό του βέβαια, που πήγαινε και υπέγραφε ψέμματα πως η κόρη του ήταν άρρωστη στο σπίτι, για να δικαιολογήσει τις απουσίες της.

Μπορεί να είχε προβλήματα σε ορισμένα μαθήματα το παιδί, όμως στις γενικές εξετάσεις θα γράψει καλά, τόσα ξοδεύουμε άλλωστε.

Αλλά μήπως υπάρχουν στοιχεία για τις επιδόσεις των μαθητών των σχολείων της Βέροιας στις γενικές εξετάσεις;

ΑΠΟ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ ΣΤΙΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Ας βοηθήσουμε τον κ. Μάζα στους προβληματισμούς του.

Αυτό που καταγράφηκε στο προηγούμενο άρθρο (πολιτιστικά δρώμενα Ιούλιος - Σεπτέμβριος '94, σ.21) έδειχνε μια **μονοδιάστατη πορεία** του μαθητικού συνόλου, μια **υποχώρηση της κριτικής ικανότητάς** του, ένα **κομφορμισμό, ομοιομορφία**, των μερών του συνόλου και **συμμόρφωσή** τους σε σχήματα που επιβάλλονται, εκδηλώσεις καταναλωτισμού, χαμηλή ενέργεια σύνδεσης των μερών του συνόλου, ύπαρξη ισορροπίας σε επίπεδα χαμηλής κινητικότητας κ.λ.π.

Τι γίνεται όμως στις γενικές εξετάσεις για τις οποίες τόσα και τόσα ξοδεύονται;

Αναζητήθηκε η απάντηση στις επιδόσεις των τελειοφοίτων μαθητών της Α' δέσμης της πόλης στη Φυσική τόσο στο σχολείο τους όσο και λίγο αργότερα στις Γενικές Εξετάσεις, και στους δυο τύπους λυκείων (Γ.Ε.Λ. και Ε.Π.Λ.) και τέλος η πορεία των

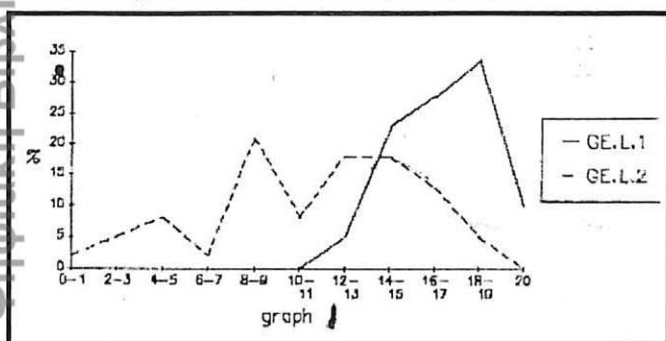
παρουσιάσεις

μέσων όρων (Μ.Ο.) και ενός συντελεστή μεταβλητικότητας (C.V.) των επιδόσεων των μαθητών στις Γενικές Εξετάσεις κατά τη διάρκεια της τελευταίας πενταετίας.

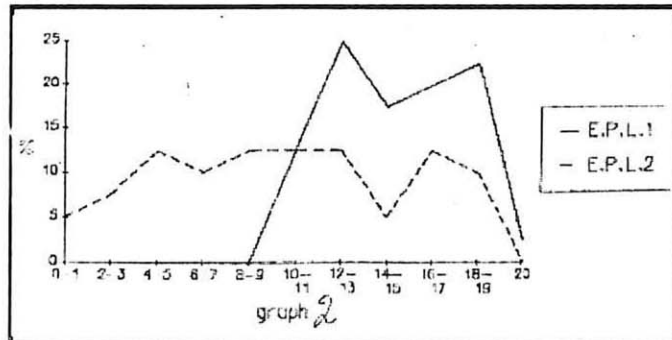
ΜΕ ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Η παρουσίαση των στοιχείων θα γίνει με γραφήματα, χωρίς τους αντίστοιχους πίνακες και μικρό μόνο σχολιασμό εξαιτίας του περιορισμένου χώρου.

Ερχονται οι μαθητές στο λύκειο και εκεί μέσα "εκπαιδεύονται" κύρια για να αντιμετωπίσουν τις γενικές εξετάσεις. Ας δούμε στα επόμενα δυο γραφήματα τις κατανομές των επιδόσεων των μαθητών της Α' δέσμης όλης της πόλης της Βέροιας τη χρονιά του 1991, στο μάθημα της Φυσικής, τόσο στο σχολείο (Γ' Λυκείου), όσο και στις γενικές εξετάσεις για τις οποίες το σχολείο ηλιθίως τους ετοιμάζει.



graph 1



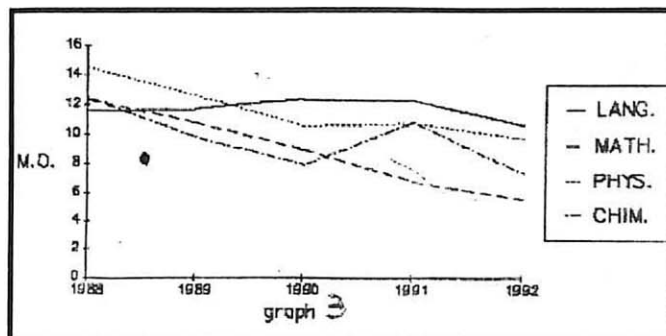
graph 2

Στα γραφήματα 1 και 2 παρουσιάζονται οι κατανομές των μαθητών της Α' δέσμης, της πόλης της Βέροιας, στη Φυσική στους δυο τύπους λυκείων που υπήρχε Α' δέσμη. Στο γενικό λύκειο (GE.L.) και στο ενιαίο πολυκλαδικό λύκειο (E.P.L.). Παρουσιάζονται οι κατανομές τόσο στη προφορική βαθμολογία των μαθητών από τους καθηγητές τους (GE.L. 1, E.P.L. 1), όσο και στη βαθμολογία τους στις γενικές εξετάσεις (GE.L.2, E.P.L.2).

Τα γραφήματα παρουσιάζονται μαζί για να φανεί πως δεν εμφανίζεται καμιά διαφορά στη μακροσκοπική συμπεριφορά και των δυο τύπων λυκείων και στη προφορική αξιολόγηση και στη γραπτή από τις γενικές εξετάσεις. Επίσης για να φανεί πως και

στους τύπους λυκείων υπάρχει η ίδια διαφορά στις κατανομές μεταξύ των προφορικών και των γραπτών επιδόσεων. Παρατηρείται λοιπόν πως οι μεν κατανομές των μαθητών στις προφορικές επιδόσεις προσδιορίζονται στο ανώτερο τμήμα της εικοσαβάθμιας κλίμακας (12-20), οι δε κατανομές των επιδόσεων στις γενικές εξετάσεις σ' όλη τη κλίμακα (0-19). Παρατηρείται ακόμη πως οι κατανομές έχουν περίπου την ίδια μορφή και στους δυο τρόπους αξιολόγησης και στους δυο τύπους λυκείων. Δηλαδή παρά την ύπαρξη διαφορετικών τύπων λυκείων εμφανίζεται έντονα το φαινόμενο της ομοιομορφίας τους πράγμα που πρέπει να οδηγήσει σε προβληματισμούς για το σύστημα των λυκείων. Ακόμη παρατηρείται πως παρ' όλο που το σχολείο προσανατολίζει τις προσπάθειές του για τις γενικές εξετάσεις ή δεν προετοιμάζει καλά τους μαθητές και γι' αυτό υπάρχει η διαφορά των κατανομών προφορικών - γραπτών ή δεν δείχνεται στους μαθητές η πραγματική τους κατάσταση αλλά κάποια πλαστή, πράγμα που οδηγεί στην ίδια κατάσταση. Πάντως είτε έτσι είτε αλλιώς το φαινόμενο πρέπει να προκαλέσει επίσης προβληματισμό σ' όλους μας.

Βέβαια εμφανίζεται το ερώτημα: αν αυτή η εικόνα μιας χρονιάς στο μάθημα της Φυσικής στη Α' δέσμη ποιά είναι η διαχρονική εικόνα των επιδόσεων στα



μαθήματα της ίδιας δέσμης;

graph 3

Στο γράφημα 3 παρουσιάζεται η πορεία των μέσων όρων (Μ.Ο.) των επιδόσεων στα τέσσερα μαθήματα της Α' δέσμης την πενταετία 1988-1992.

Απο το γράφημα φαίνεται πως μόνο η Εκθεση (LANG.) παρουσιάζει μηδενική κλίση, ενώ σ' όλα τα άλλα μαθήματα Μαθηματικά (MATH.), Φυσική (PHYS.) και Χημεία (CHIM.) οι κλίσεις είναι αρνητικές δηλαδή σ' όλα τα μαθήματα εμφανίζεται μια πτωτική πορεία κατά τη διάρκεια της πενταετίας. Το ερώτημα είναι αν η πορεία αυτή είναι πορεία όλου του μαθητικού πληθυσμού ή υπάρχει διάλυση του πληθυσμού αυτού.

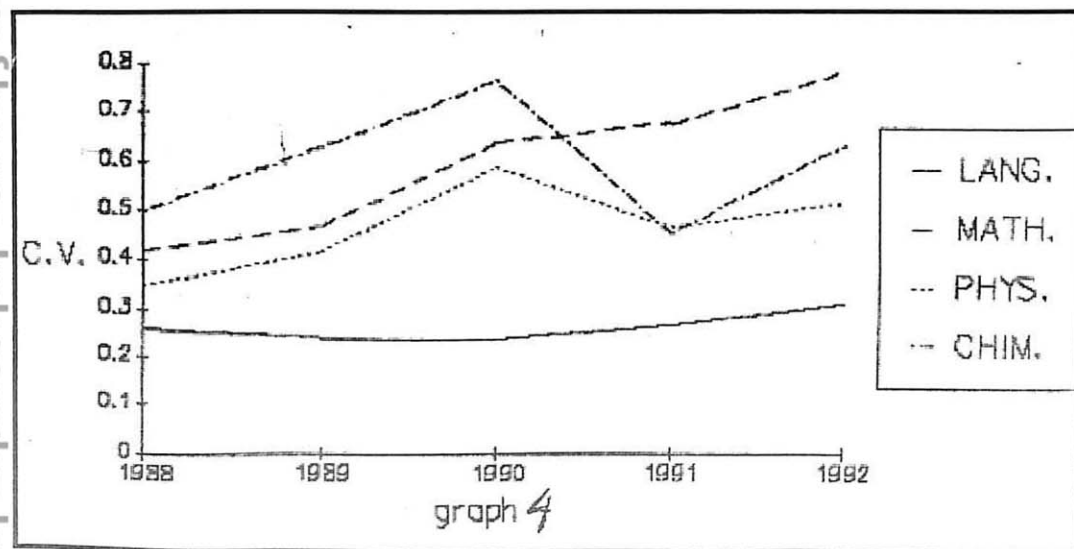
Ας προχωρήσουμε στο τελευταίο γράφημα.

Στο γράφημα 4 παρουσιάζεται η πορεία του συντελεστή (C.V.) μεταβλητικότητας, στα τέσσερα μαθήματα της Α' δέσμης κατά την τελευταία πενταετία 1988-1992. Ο συντελεστής αυτός είναι ένα μέτρο που δίνει το βαθμό συγκεντρώσεως των παρα-

παρουσιάσεις

ρος είναι ο συντελεστής τόσο μεγαλύτερη ομοιογένεια έχουν οι τιμές που ελέγχονται.

τος. Αυτά όλα παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειες όλων, πολιτείας, σχολείου, γονέων και μαθητών να



graph 4

Απο το γράφημα φαίνεται πως η πορεία του συντελεστή για όλα τα μαθήματα της Α' δέσμης στην πενταετία είναι αυξητική πράγμα που σημαίνει πως κατά τη διάρκεια της πενταετίας 88-92, οι πληθυσμοί των μαθητών γίνονται όλο και πιο ανομοιογενείς. Παρ' όλο που το σχολείο με ζήλο τους ετοιμάζει όλους για το ίδιο τέλος, με τον ίδιο τρόπο, απο όλο και μικρότερη ηλικία, αυτό δεν οδηγεί για όλους στην ίδια τελική κατάσταση.

Θα μπορούσε να δείξει κάποιος πως τα δυο τελευταία γραφήματα 3 και 4 αποκαλύπτουν και αυτά την μονομέρεια και την ταξικότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όμως δεν είναι στόχος αυτής της εισήγησης αυτή η διάσταση του θέματος, γιατί μετά θα έπρεπε να απλωθεί πάρα πολύ.

ΜΕΡΙΚΑ ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το σχολείο είναι ο διάδρομος μέσα απο τον οποίο οι περισσότεροι νέοι περνάνε στο επόμενο επίπεδο της οποιας κοινωνικής μας οργάνωσης. Αν επιχειρηθεί με σύντομο λόγο να συγκεντρωθούν τα συμπεράσματα, μερικά μόνο συμπεράσματα, που ξεπηδάνε απο τη μετατροπή της πραγματικότητας σε αριθμούς και εικόνες, όπως έγινε προηγουμένα θα οδηγήσει στην αποκάλυψη δυο καταστάσεων: ομοιομορφία και πτώση.

Το σχολείο δεν καταφέρνει παρά να οδηγήσει το σύστημα των μαθητών σε ομοιόμορφες καταστάσεις χαμηλών επιδόσεων, τόσο στην αρχή του λυκείου όσο και στο τέλος του, στις Γενικές Εξετάσεις, που τάχα όλο το σχολείο, για την καλή απόδοση των μαθητών σ' αυτές, πασχίζει. Ακόμη χειρότερα το σχολείο δεν καταφέρνει να κρατήσει το σύστημα συγκεντρωμένο. Η πτωτική πορεία των Μ.Ο. συνοδεύεται απο μια αύξηση της αταξίας του συστήμα-

τος. Αυτά όλα παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειες όλων, πολιτείας, σχολείου, γονέων και μαθητών να διατηρηθεί το σύστημα συνδεδεμένο με σωληνάκια με το παιδευτικό ναρκωτικό που λέγεται φροντιστήριο. Τον καταναλωτισμό και την υποχώρηση της κριτικής ικανότητας των μαθητών που καταγράφηκε προηγουμένως μπορεί κάποιος να τα συνδυάσει μ' αυτή τη πνευματική νάρκωση. Το ίδιο το σχολείο φαίνεται πως μετασχηματίζει τον μαθητή σε άτομο-μάζα, επιβάλλει τη διάλυση των μερών του συστήματος, οδηγεί τα

ΛΟΙΠΟΝ, ΤΙ ΚΑΝΟΥΜΕ;

Στα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν, αναφέρθηκαν μόνον αυτά της Α' δέσμης, μιας δέσμης μάλλον μέσου επιπέδου, για να μην γίνει περισσότερο μεγάλο το δεύτερο μέρος του άρθρου. Η εικόνα δεν αλλάζει. Ακόμη χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία μέχρι και τη χρονιά 1992. Αυτό γιατί τα θέματα των γενικών εξετάσεων του 1993 απαιτούσαν κρίση και η αποτυχία των περισσότερων μαθητών οδήγησε σε χαμηλούς μέσους όρους, κάτι που σαφώς είχε προβλεφθεί όπως φαίνεται απο τα στοιχεία που προηγήθηκαν, ενώ ο χυδαίος λαϊκισμός στον οποίο όλη η χώρα είναι δέσμια, οδήγησε στη πρόταση των ευκολοτατων θεμάτων στις γενικές εξετάσεις του 1994, έτσι ώστε η σύγκριση των μέσων όρων με αυτούς των προηγούμενων χρόνων να είναι λίγο παρακινδυνευμένη.

Τα στοιχεία όμως αυτά θα πρέπει να κατατεθούν. Αυτό θα γίνει στο τρίτο και τελευταίο μέρος του άρθρου στο επόμενο τεύχος. Ένα ακόμη μέρος είναι αναγκαίο μιας και σ' αυτό θα κατατεθεί μια πρόταση για το ξεπέρασμα αυτής της προβληματικής κατάστασης πράγμα που είναι δύσκολο να γίνει σ' αυτό το τεύχος.

Λοιπόν, τι κάνουμε;

Ο κ. Μάζας μπορεί να περιμένει λίγο.
Είμαι σίγουρος.

ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Χιονίδης Χ. Γιώργος. Ιστορικός

Σχηματικά, επιλεκτικά και με μακεδονική (δωρική) συντομία θα κάμω μερικές τομές στο φυσικό ιστορικό και πολιτιστικό παρελθόν της Ημαθίας και κυρίως της Βέροιας.

Ως προς την προιστορία της Ημαθίας θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στη Νέα Νικομήδεια του νομού μας (την παλιά Μπρανιάτα) έχουμε τον παλιότερο γνωστόν παραλίμνιο (ή και παραθαλάσσιο ίσως) οικισμό, που ανασκάφηκε το 1961 και ύστερα, από την ομάδα του ύστερα πανεπιστημιακού καθηγητή R. Ronten και χρονολογήθηκε στο 6.220 (ή, κατ' άλλους, στο 5.600-5.300) πριν τη γέννηση του Χριστού.

Εξάλλου πάμπολλα πετρωμένα δάση (στην περιοχή της Βέροιας - Αλιάκμονα και της Νάουσας, όπως και στην περιφέρειά της) μας θυμίζουν πως και η Ημαθία παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον και από παλιοντολογική άποψη, όπως το κατέδειξαν και οι έρευνες του Μακεδόνα στρατιωτικού αρχιάτρου και καθηγητή του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης Αριστοτέλη Βρίτσιου.

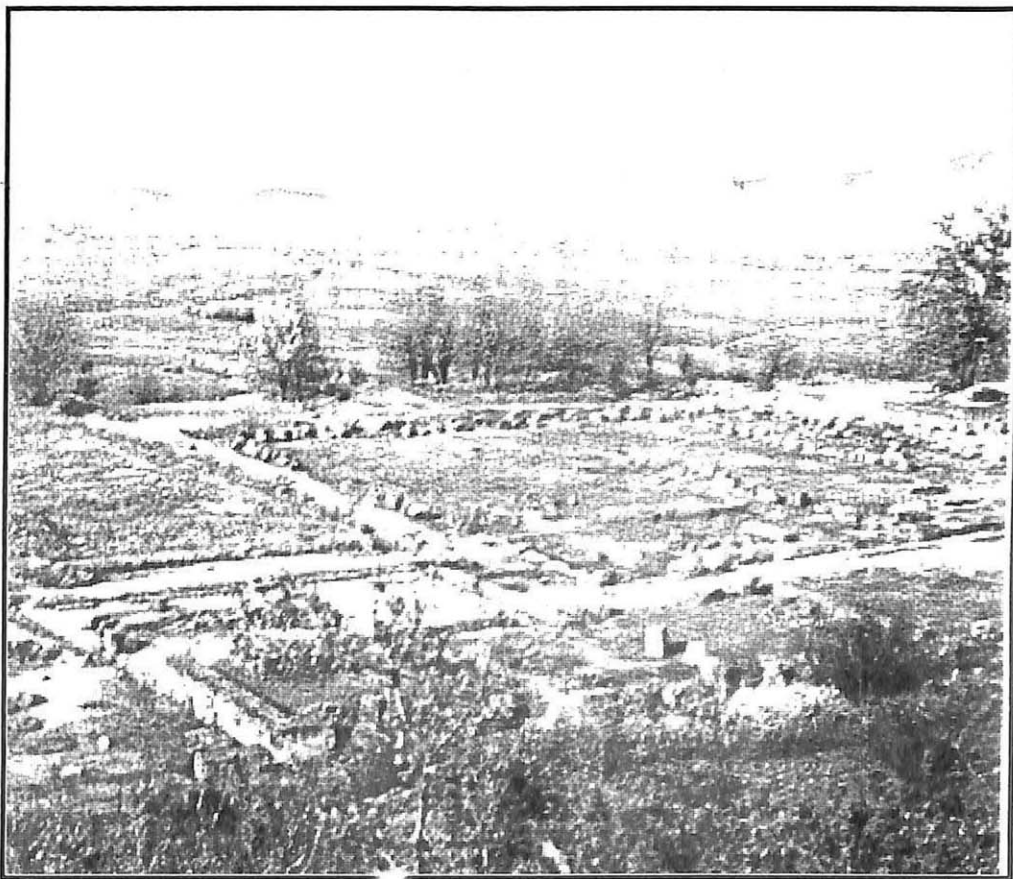
Αλλωστε και οι πολλές και αξιόλογες σπηλιές και τα σπήλαια του νομού μας κρύβουν, ασφαλώς, σημαντικά τεκμήρια εκείνης της

εποχής, χωρίς να γνωρίζουμε τίποτε το συγκεκριμένο, διότι δεν έχουν εξε-

ρευνηθεί και μάλιστα συστηματικά από ειδικούς, όπως έγινε αλλού. Στον νομό μας τούτο έγινε, μονάχα ευκαιριακά, κυρίως κατά τη διάνοιξη δρόμων, οπότε, όμως, τμήματά τους, καταστράφηκαν όπως, π.χ. συνέβη, πριν 3-5 χρόνια με τα σπήλαια, που βρέθηκαν κατά τη διάνοιξη της "Εγνατίας οδού" στην περιοχή του Νοσοκομείου της Βέροιας - Ασωμάτων ή παλιότερα στην περιοχή Λευκόπετρας, Ροδοχωρίου κ.α.

Ο Ομηρος αποκαλεί την Ημαθία "ερατεινή" δηλαδή αξιαγάπητη, χαριτωμένη. Ο Ηρόδοτος τοποθετεί στους πρόποδες του Βερμίου ορους τους περιβόητους κήπους του Μήδα, όπου φύτρωναν άγρια τριαντάφυλλα, που είχαν εξήντα φύλλα και ήσαν μοναδικά για την μυρωδιά τους.

Ο Αλιάκμονας ήταν ο ιερός ποταμός των αρχαίων Μακεδόνων και όχι μόνο διότι ήταν και τότε ο με-



Το παλάτι της Βεργίνας.

γαλύτερος, αλλά επειδή η ροή του οδήγησε τούτο από την αρχαία Λεβαία, πόλη της Ανω Μακεδονίας, στην εύφορη πεδιάδα της Κάτω Μακεδονίας, όπως αποκλήθηκε η Ημαθία, σώζοντας τον Περδίκκα και τους αδελφούς του από τον κατοπληρωτή και δεισιδαίμονα βασιλιά της προαναφερθείσας πόλεως, όπου δούλεψαν τούτοι ως βοσκοί των μεγάλων και μικρών ζώων του.

παρουσιάσεις

Αλλωστε στην Ημαθία πλανιέται ο μύθος και για τον ίδιο, το μυθικό Μακεδόνα, όπως και για τον Βέρητα, ο οποίος συνταυτίζεται (απο συγγραφέα) με τον Αλιάκμονα. Σύμφωνα δε με μια άποψη ο Βέρητας ήταν ο γιος της Βέροιας, όπως ονομαζόταν και η μία κόρη του, ενώ η άλλη λεγόταν Μίεζα. Υπήρχε δε και ένας γιός, ο Ολγανος ο οποίος έδωσε και το όνομά του σ' έναν άλλον ποταμόν, άποψη που διέσωσε ο Στέφανος Βυζάντιος.

Θα σημειώσω εδώ ότι η τοπογραφία του κάμπου της Ημαθίας ήταν, τότε πολύ διαφορετική, όπως αποδεικνύουν οι έρευνες και οι μελέτες των γεωλόγων, κ.τλ. η οποία μας δίδουν και το σκαρίφημα της περιοχής. Αρκεί να υπενθυμίσω ότι και στα Βυζαντινά χρόνια (στην εποχή του Ιωάννου Κατακουζηνού, δηλαδή στα μέσα του 14ου αιώνα) ο Λουδίας ή και ο Αλιάκμονας ήταν πλωτοί. Οι προσχώσεις, λοιπόν, του Αλιάκμονα, του Αξιού και του Λουδία (όπως και των άλλων, μικρότερων ποταμών, των ποταμίσκων) μετέβαλαν σιγά - σιγά τη μορφολογία του εδάφους, "έφαγαν" και μείωσαν τον χώρο που κατελάμβανε η θάλασσα - λιμνοθάλασσα και τελικά την περιόρισαν στην ευρύτερη περιοχή στη γνωστή λίμνη των Γιαννιτών, την οποία αποξήραναν οι Νεοέλληνες, στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας και η μόνη θύμησή της είναι η ομίχλη, που εμφανίζεται, "ως τιμωρός" στις βροχερές ημέρες του φθινοπώρου - χειμώνα, όπως και η περιγραφή ή η απλή καταγραφή της ύπαρξής της στα κείμενα των περιηγητών και απομνημονεύματα, κυρίως των Μακεδονομάχων ή στο γνωστό βιβλίο της Πηνελόπης Δέλτα, για **"τα Μυστικά του Βάλτου"**...

Για να κατανοήσουμε πόσο όμορφο ήταν τότε το φυσικό περιβάλλον της Ημαθίας, θα πρέπει να σημειώσω ότι δεν ήταν τυχαίο ότι η περιοχή της σημερινής Βεργίνας διαλέχτηκε για τόπος της πρώτης πρωτεύουσας των αρχαίων Μακεδόνων - όπως πιστεύεται - και ότι εκεί υπήρχαν, οπωσδήποτε, βασιλικοί τάφοι, που αποδίδονται στον βασιλιά Φίλιππο Β', πατέρα του Μ. Αλεξάνδρου.

Αλλωστε, είναι πολυσήμαντο το γεγονός ότι το **"Νυμφαίο"** της περιοχής της τωρινής Νάουσας επιλέχθηκε ως ο καταλληλότερος χώρος για να κτισθεί και για να λειτουργήσει ειδικό σχολείο, το σπουδαιότερο της Ελληνικής αλλά και της παγκόσμιας ιστορίας. Αναφέρομαι στη σχολή, όπου δίδαξε ο πανεπιστήμονας Αριστοτέλης (ο κράτιστος του πνεύματος) τον Αλέξανδρο, ο οποίος αναδείχθηκε ύστερα ως ο μεγαλύτερος στρατηλάτης και εκπολιτιστής. Να επισημάνω ότι εκεί δίδαξε, μεταξύ των άλλων και ο μαθητής του Αριστοτέλη Θεόφραστος, σπουδαίος φυσιοδίφης, ο οποίος βρήκε κατάλληλο φυσικό περιβάλλον για να πλουτίσει την συλλογή του των φυτών κ.τ.λ. και να σιγκεντρώσει υλικό για να γράψει, όπως έκαμε και ο Αριστοτέλης, ο οποίος κατόρθωσε στη Μίεζα την περίφημη συλλογή του, τα **"Πολιτικά"**. Είναι γνωστό δε ότι ο Θεόφραστος είναι εκείνος, ο οποίος συστηματοποίησε τις γνώσεις των

προηγούμενων συγγραφέων για τη φύση και θεωρείται, συνεπώς, ο πατέρας της περιβαλλοντολογίας...

Εχει γίνει δεκτό πιά ότι η Βέροια είναι η ιδιαίτερη πατρίδα του Αντίγονου, ιδρυτή της δυναστείας των Αντιγονιδών, που υπήρξε η τελευταία των Ελλήνων - Μακεδόνων, μέχρις ότου άρχισε η Ρωμαιοκρατία, με την παράδοση των πόλεων (22.6.168 π.Χ.) από τον Βεροιώτη στρατηγό Ιππία, φίλο του μοιραίου βασιλιά Περσέα. Χρειάζεται, όμως, να θυμηθούμε τη διήγηση του Πλούταρχου, στους βίους του Δημήτριου Πολιορκητή (που ήταν γόνος αυτής, της Βεροιώτικης, βασιλικής δυναστείας των Αντιγονιδών) και του Πύρρου, βασιλιά της Ηπείρου, γιατί συνδέεται με την περιοχή μας και θα ξεκουράσει τον αναγνώστη ή την αναγνώστριά:

Ο Δημήτριος Πολιορκητής επισκέφθηκε την προγονική ιδιαίτερη πατρίδα του τη Βέροια. Οι κάτοικοι της τον περιποιήθηκαν διότι ήταν συμπολίτης τους και βασιλιάς. Ενθουσιασμένος ο άρχοντας είχε την κακή έμπνευση να καλέσει τους Βεροιώτες να υποβάλουν γραπτώς τα αιτήματά τους, προκειμένου να τα ικανοποιήσει...

"Ω της αφελείας του"!!!

Γέμισε ολόκληρη χλαμύδα με τα σημειώματά τους και ας ήταν πανάκριβη η γραφική ύλη και πολλοί οι αγράμματοι. Τρόμαξε ο βασιλιάς, αλλά απέκρυψε την έκπληξή του. Όταν λοιπόν η συνοδεία περνούσε τον ποταμό Αξιό, διέταξε να αδειάσουν τη χλαμύδα σε τούτον, λέγοντας ότι ο ίδιος, αν και βασιλιάς, δεν μπορεί να δώσει λύση και να ικανοποιήσει τα αιτήματά των Βεροιωτών και, ίσως, το πετύχει τούτο ο Αξίος!!

Να, λοιπόν, ότι απο τότε είναι μολυσμένος ο ποταμός τούτος και - ιδού - η έκφραση "ας το πάρει το ποτάμι" είναι παλιά, πολύ παλιά, όσο και η ρουσφετομανία των ανθρώπων και ιδίως των πρωταθλητών της, των Ελλήνων. Συνεπώς, η δικαιολογία ότι το ελάττωμα τούτο (που νεκρώνει τη Δημοκρατία, καθώς βάλλει εναντίον της όποιας τυχόν αξιοκρατίας υπάρχει ή επιτείνει την απαράδεκτη κατάσταση της Διοικήσεως) προτοσεμφανίστηκε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας δεν είναι ακριβής, ούτε οφείλεται σ' αυτή, άσχετα από το αναμφισβήτητο δεδομένο ότι στα χρόνια της δουλείας του Ελληνικού έθνους η δωροδοκία ήταν μόνιμος και... νόμιμος θεσμός!!

Με το περιβάλλον της Ημαθίας σχετίζεται έμμεσα και η επίσκεψη του Αποστόλου Παύλου στη Βέροια και στην περιοχή της:

Οι πράξεις των Αποστόλων (κεφ. ιζ', 10-15) αναφέρουν, μεταξύ των άλλων ότι στην πρώτη άφιξη στη Βέροια του Α. Παύλου (ο οποίος ήλθε στην πόλη μας δύο ή και τρεις φορές) θορυβήθηκαν οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, διότι η σπορά του Χριστιανισμού ήταν καρποφόρα, και προκάλεσαν επεισόδια στη Βέροια (όπως είχε συμβεί, άλλωστε, και στη Θεσσαλονίκη). Για τούτο αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πόλη, ο κήρυκας της νέας θρησκείας. Ο Α. Παύλος έφυγε για την Αθήνα, μέσω της θάλασσας. Σύμφωνα

παρουσιάσεις

δε με την παράδοση τούτο έγινε απο τη σημερινή Μεθώνη (του νομού της Πιερίας). Η γραμματική - συντακτική διατύπωση του κειμένου παρουσίαζε (στο σημείο αυτό, των πράξεων των Αποστόλων) διάφορες μορφές - εκδοχές, στους περισσότερους κώδικες που διασώθηκαν. Ετσι μπορεί να υποστηριχθεί ακόμα, και ότι ο Απ. Παύλος ταξίδεψε με πλοίο (προς την Αθήνα), το οποίο πήρε κοντά στη Βέροια. Αρα είναι δυνατό να

σημαίνει τούτο ότι χρησιμοποίησε ποταμόπλοιο ή πλοίο της λίμνης μέχρις ότου έφθασε στην κυρίως θαλασσινή περιοχή της Πιερίας, όπου άλλαξε πλοίο κατάλληλο για το ταξίδι μέχρι τον Πειραιά. Συνεπώς, άλλη ήταν η μορφολογία του εδάφους της Ημαθίας και διαφορετικό το φυσικό περιβάλλον της στα μέσα του 1ου αιώνα, μετά τη γέννηση του Χριστού, οπότε ήλθε ο Απ. Παύλος.

Στα χρόνια της Ρωμαιοκρατίας η Βέροια υπήρξε πολύ σπουδαία πόλη. Δεν είναι τυχαίο ότι αποτελούσε την έδρα του "Κοινού των Μακεδόνων" (μάλλον μετά το 27 π.Χ.). Σκοπός του ήταν η τέλεση πράξεων λατρείας για τους Ρωμαίους αυτοκράτορες. Λάβαιναν χώρα αγώνες, που είχαν το ελληνικότατο όνομα "Ολύμπια", απόδειξη ότι ο ελληνισμός αμυνόταν και η παράδοση (απο τα Μακεδονικά χρόνια) συνεχιζόταν, αφού η πόλη ήταν γενέτειρα του ιδρυτή της δυναστείας των Αντιγονιδών, όπως σημειώθηκε. Τον 3ο μ.Χ. αιώνα οι αγώνες αυτοί ήσαν αφιερωμένοι πια και στον Μ. Αλέξανδρο και ονομάζονταν πλέον "Αλεξάνδρεια - Ολύμπια", σύμφωνα με τα νομίσματα της εποχής, δεδομένου ότι το "Κοινόν των Βεροιέων" έκοβε και νομίσματα, είχε δε πολλούς αξιωματούχους.

Η επισήμανση αυτή γίνεται διότι πρέπει να κατανοηθεί η σπουδαιότητα του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος, του συγκροτήματος των κατάλληλων κτιρίων, των δρόμων και των έργων γενικά, που υπήρχαν στην πόλη και στην περιοχή, δεδομένου ότι τη Βέροια επισκέπτονταν και οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες, οι οποίοι έρχονται ειδικά (μετά πολυήμερο ταξίδι απο τη Ρώμη), προκειμένου να παραβρίσκονται στις πράξεις - τελετές λατρείας και τούτων. Γνωρίζουμε, απο αφιερωματικές επιγραφές - μνημεία, τα ονόματα Ρωμαίων αυτοκρατόρων που τιμήθηκαν επιτοπίως. Το σπουδαίο γεγονός τούτο πρέπει να μας οδηγήσει στο εύλογο συμπέρασμα ότι - όπως σημειώθηκε ήδη - η Βέροια κοσμούσαν απο καλλι-

μάρμαρα μέγαρα, στάδια κ.τ.λ., ώστε να υπάρχουν οι κατάλληλοι χώροι για να φιλοξενηθούν πολλοί ξένοι από όλη, σχεδόν, τη Μακεδονία - και μάλιστα και Ρωμαίοι αυτοκράτορες - να τελεσθούν δε οι αγώνες κ.τ.λ. Αν θέλετε να κατανοήσετε καλύτερα και ευκολότερα αυτή την άποψη, σκεφθείτε πόσα έργα έγιναν, π.χ., στην Κέρκυρα, για να πραγματοποιηθεί (τον Ιούνιο του 1994) η διάσκεψη των αρχηγών της Ευρωπαϊκής Ενώ-



Το Αρχαίο θέατρο της Μιέζας.

σεως (πρώην Ε.Ο.Κ.) ή στις πόλεις - χώρες, όπου τελούνται οι Ολυμπιακοί, οι Ευρωπαϊκοί κ.τ.λ. αγώνες...

Αυτά, λοιπόν, για την τιμημένη Βέροια και στα Ρωμαϊκά χρόνια, η οποία αναφέρεται σε επιγραφές ως "Η των Βεροιέων μητρόπολις και δις νεωκόρος" ή "Η σεμνοτάτη μητρόπολις της Μακεδονίας" ή "Η λαμπροτάτη μητρόπολις". Και σημειώσατε ότι οι τίτλοι αυτοί δεν είναι συνηθισμένοι, τοπικοί και χωρίς σημασία, αλλά υπονοούν, ως δεδομένα, ορισμένα δικαιώματα και την εξέχουσα θέση της Βέροιας, όπου συγκεντρωνόταν η αφρόκρεμα (όπως θα λέγαμε) του Μακεδονικού Ελληνισμού, στους αγώνες κ.τ.λ., τον Οκτώβριο μήνα.

Αυτά για την πόλη μας, (στα αρχαία χρόνια) για την οποία ο Λουκιανός γράφει ότι (στα μέσα του 2ου αιώνα μ.Χ.) ήταν "πόλις της Μακεδονίας μεγάλη και πολυάνθρωπος".

Λίγα χρόνια ύστερα άρχισε η Βυζαντινή περίοδος της ιστορίας της Βέροιας, για την οποία δημοσίευσα ήδη "μια νοερή περιήγηση" στις στήλες αυτού, του ίδιου, περιοδικού (βλ. "Πολιτιστικά δρώμενα", τεύχος 60, Απριλίου - Ιουνίου 1994 και συγκεκριμένα τις σελίδες 7-12).

παρουσιάσεις

Ο ΧΟΡΟΣ ΣΤΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Σταυρίδης Αθανάσιος. Καθηγητής Φυσικής Αγωγής

Μία από τις εκφράσεις της ανθρώπινης ψυχής, από τα χρόνια του πρωτόγονου μέχρι του σύγχρονου ανθρώπου, αποτελεί και ο χορός σε συνδυασμό πάντα με τη μουσική, γιατί ο άνθρωπος - όπως ξέρουμε - είναι ψυχοσωματικό ον ή όπως η ψυχή του εκφράζει το σώμα του, έτσι και το κορμί του τον ψυχισμό του. Κι αυτός ο τρόπος έκφρασης, ο χορός, παρατηρείται σε όλες τις φυλές και όλους τους λαούς της γης, για να δηλώσει την πολιτιστική φυσιογνωμία τους, σε ομαδικό - κοινωνικό επιπέδον επίπεδο, καθώς και τις αξίες που βιώνουν τα μέλη της ομάδας - κοινωνίας.

Ο λαός που έδωσε την πιο μεγάλη αξία στο χορό ήταν οι Αρχαίοι Έλληνες. Από τα πρώτα ακόμα χρόνια, τα προϊστορικά, μέσα στους μύθους και τη λογοτεχνία τους υπήρχαν πλήθος αναφορές στο χορό και τους χορευτές. Βιβλ. 1. Τη λέξη "ορχείσθαι" τη χρησιμοποιούσαν για να δηλώσουν διαφόρων ειδών ρυθμικές κινήσεις όλων των μελών του σώματος, όχι μόνο των ποδιών και των χεριών, αλλά και του κεφαλιού και των ματιών (όρχηση: ελλ. λεξικό). Σύμφωνα με τους νόμους του Πλάτωνα μέρος της γυμναστικής (795P). Ηρόδοτος (κυρίως χορός παντομιμικός) σ.129]. Βιβλ.2.

Οι Έλληνες ονόμαζαν χορό ακόμη και την παρέλαση ή τη λιτανεία, το ρυθμικό παιχνίδι των παιδιών, το παίξιμο της μπάλας, τις ταχυδακτυλουργίες, τις ακροβασίες, τις σχοινοβασίες, ή τις χειρονομίες ενός τραγικού χορού. Η λέξη χορός μπορούσε επίσης να περιγράψει τις ρυθμικές κινήσεις των ζώων, των δένδρων, των ποταμών, των πλεούμενων. Στη σκέψη τους ο χορός δεν ήταν αυτοτελής τέχνη παρά μόνο αν συνδυαζόταν απαραίτητα με τη μουσική και ταυτόχρονα με την πρόσθεση του στίχου.

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με το χορό στη Μυκηναϊκή Εποχή, όπως φαίνεται και περιγράφεται στα Ομηρικά έργα. Να διευκρινίσουμε όμως ότι οι πληροφορίες που έφτασαν ως εμάς σήμερα για το χορό γενικά της Αρχαίας Ελληνικής Περιόδου δεν είναι άμεσες, αλλά αντλούμε στοιχεία, όπως άλλωστε και για τη μουσική της ίδιας εποχής, από μαρτυρίες ποιητών και συγγραφέων, από παραστάσεις σε αγγεία και ανάγλυφα.

Οι Μυκηναίοι (βιβλ. Χ.Τζούντα κ.α.) ανέπτυξαν τον πολιτισμό που εγκωμιάζεται στα έπη του Ομήρου, αφού δέχτηκαν επιδράσεις από τον Μινωικό πολιτισμό των Αρχαίων Κρητών και κατά συνέπεια επηρεάστηκαν και στους χορούς τους, σύμφωνα πάντα με τις ενδείξεις που έχουμε. Πολλοί από τους μύθους συμβαίνει να αναφέρουν το χορό. Για παράδειγμα οι "ουράνιοι δίδυμοι", Κάστορας και Πολυδεύκης δημιουργούσαν και εκτελούσαν συχνά ένα χορό με ό-

πλα και όποτε οι νεκροί έφηβοι χόρευαν οπλισμένοι προς τιμή τους, οι ήρωες κατά καιρούς εμφανίζονταν και χόρευαν μαζί τους. Βιβλ. L.B. LAWLER, σελ. 44. Παρόμοιο χορό με την "πρύλη" των Μινωιτών, που ήταν ένοπλος επιτύμβιος χορός, με τον οποίο προσπαθούσαν να εμφυσήσουν πάλι ζωή στο νεκρό και παράλληλα να διώξουν τα κακά πνεύματα, είχαν και οι Μυκηναίοι.

"Εφευρέτη" θεωρούν οι μετέπειτα μύθοι τον Αχιλλέα ή τον γιό του Πύρρο. Η τελευταία απόδοση μπορεί να πηγάζει από την κοινή ετυμολογία, μια και στα κλασικά χρόνια ο πιο σημαντικός πολεμικός χορός ονομαζόταν "πυρρίχιος" (Βιβλ. L.B. LAWLER, σελ.44). Η πραγματική ετυμολογία πρέπει να βρίσκεται στη λέξη "πυρ" υπονοώντας μία σύγκριση των χορευτών με τις φλόγες που πηδούν. Μια παραλλαγή του επιτάφιου ένοπλου χορού φαίνεται ότι ήταν και η κυ-



Νεαρή αυλητρίδα παίζει αυλό ενώ κωμαστίς χορεύει (520-510 π.Χ.).

κλική λιτανεία αρμάτων και πάνοπλων αντρών, σαν αυτή που περιγράφεται στην Ιλιάδα, στην Ψαλμωδία, γύρω από το πτώμα του Πατρόκλου, στίχοι 12-14: "Είπε ο Αχιλλέας, και πρώτος κίνησε το θρήνο, κι οι άλλοι ακολουθούν, και τ' άτια τρεις φορές κυκλόφε-

παρουσιάσεις

σαν μπρος το νεκρό με βόγγους, κι ήταν η Θέτη που συνδαύλιζε του θρήνου τη λαχτάρα", ή οι αρματοδρομίες στην ίδια ραψωδία με έπαθλο έναν τρίποδα για τη νικήτρια ομάδα, στίχος 262 και εξής: **"Βάζει τρανά βραβεία στους γρήγορους αλογαλάτες πρώτα..."** (Ιλιάδα, ραψ.Ψ, στ.262). Άλλες νεκρικές τελετουργίες περιλαμβάνουν χορούς λιτανευτικούς στους οποίους έπαιρναν μέρος μοιρολογήτρες, χτυπώντας το "ε'ράλι και το στήθος τους σε ένδειξη θλίψης και τραγουδώντας ελεγείες και μοιρολόγια.

Οι χοροί των παρθένων, γαλαζοαίματων και συνήθως προς τιμή της Αρτεμης ήταν χαρακτηριστικοί στη ζωή των Ελλήνων από τους μυκηναϊκούς χρόνους μέχρι και τους χριστιανικούς. Η Ελένη, η "ωραία" στη συνέχεια, κόρη του Βασιλιά της Σπάρτης, χόρευε με άλλες παρθένες προς τιμή της Ορθίας Αρτέμιδας όταν την άρπαξαν ο Θησέας και ο φίλος του Πείριθος, λέει ο Πλούταρχος στο "Θησέα" (31,2).

Αλλά και στις γαμήλιες τελετές ο χορός έπαιζε σημαντικό ρόλο, όπως συμβαίνει άλλωστε σε όλες τις εποχές στους περισσότερους λαούς. Έτσι η άφιξη του Τηλέμαχου, στη 8 ραψωδία της Οδύσσειας, στη Σπάρτη συμπίπτει με το γλέντι για τους γάμους του υιού και της κόρης του Μενέλαου, στίχοι 18-20:

"Κι ένας θεικός τραγουδιστής κοντά τους τραγουδούσε,

βαρώντας την κιθάρα του. Και κατ' αυτούς στη μέση

δύο χορευταράδες χόρευαν με το σκοπό αρχινώντας".

Και στην Ιλιάδα επίσης αναφέρεται τραγούδι και χορός, όπως στις σκηνές της ασπίδας του Αχιλλέα. Στη σκηνή του γάμου

"τις νύφες παίρναν απ' τα σπίτια τους με φώτα, με λαμπάδες,

και τις περνούσαν με νυφιάτικα τραγούδια απο τις ρούγες.

Και στριφογύριζαν χορεύοντας υιοί κι ανάμεσά τους

φιαμπόλια και κιθάρες άκουγες να παίζουν κι οι γυναίκες

στην πόρτα η καθεμιά τους έστεκε και θαύμαζε το ψίκι".

Ραψ.Σ, στ.492-6.

Στη σκηνή του τρύγου, χορεύουν, ενώ ένα αγόρι τραγουδάει το "Λίνο", που αναφέρει και ο Ηρόδοτος. Παριστάνεται ακόμη κι ένας κύκλιος χορός, στίχοι 567-572:

"Και κουβαλούσαν το μελόγλυκο καρπό στους ώμους

πάνω κοπέλες κι άγουροι χαρούμενοι μες τα πλεχτά

κοφίνια κι ανάμεσά τους την ψιλόφωνη κιθάρα κάποιον αγόρι γλυκά βαρώντας όμορφα έψελνε

του Λίνου το τραγούδι με γάργαρα φωνή κι οι επίλοιποι στη γη τα πόδια εκρούζαν ξοπίσω του, πηδούσαν, φώναζαν και τραγουδούσαν όλοι".

Ο χορός αυτός μας θυμίζει το σημερινό **"Πέρασε απο την Ικαρία κι είπε πώς σπέρναν τα κουκιά"** ή το πιο γνωστό **"Πώς το τρίβουν το πιπέρι"**.

Και στους δυο παραπάνω χορούς τα πηδήματα, τα στροβιλίσματα και το χτύπημα των ποδιών στη γη είναι γνωστά χαρακτηριστικά γονιμότητας, που παρόμοια βρίσκουμε στους γαμήλιους χορούς και τις αγροτικές τελετουργίες των πρωτόγονων λαών σ' όλες τις εποχές. (Βιβλ. L.B.LAWLER, σελ. 47).



Διονυσιακή πομπή.

Και ένας τρίτος πολύ ενδιαφέρον χορός εικονίζεται στην ασπίδα του Αχιλλέα. Η χορευτική σκηνή εκτυλίσσεται στο "χοροστάσι" της Κνωσσού, που ο Δαίδαλος κατασκεύασε για την "ομορφομαλλούσα" Αριάδνη:

"Άγουροι εκεί κι ακριβογόραστες παρθένες είχαν στήσει

χορό, κι ο ένας του αλλού εκρατούσανε πα στον αρμό τα χέρια.

Λιγνό αγανό εφορούσαν όλες τους, καλόφαντους εκείνοι

χιτώνες, απαλά που εγυάλιζαν με λάδι ποτισμένοι.

Φορούσαν όλες ανθοστέφανα στην κεφαλή κι εκείνοι

χρυσά μαχαίρια που αντικρέμουνταν από λουριά ασημένια.

Κι όλοι τους πότε αντάμα εχόρευαν με πόδια μαθημένα,

τόσο αλαφριά, σαν όντας κάθεται και στον τροχό τον βάζει

ο κανατάς, μπροστά κοιτάζοντας αν εύκολα γυρίζει,

και πότε πάλε αράδες έτρεχαν η μιά στην άλλη αντίκρα.

παρουσιάσεις

Γύρω εστεκόταν και καμάρωνε τον όμορφο χορό τους

κόσμος πολὺς και πλάι τους κάθουνταν βαρώντας τη κιθάρα

ο Θεός τραγουδιστής κι ως άνοιγε το στόμα του να ψάλει,

εκεί τη μέση τούμπες άρχιζαν να κάνουν δύο ακροβάτες".

Ραψ.Σ, στ.593-606.

Μεγάλης σημασίας είναι οι παραπάνω στίχοι για την ιστορία του Ελληνικού χορού και γι' αυτό πολλά έχουν ειπωθεί και γραφτεί για τους εικονιζόμενους χορούς, γιατί πρόκειται για δύο τύπους χορού, ένα χορικό από νέους και νέες και έναν ακροβατικό από δυο ανεξάρτητους εκτελεστές. Επιπλέον ο ποιητής - παρατηρούμε - συνθέτοντας τη σκηνή, έχει χάσει προς στιγμή το θέμα ενός στατικού σχεδίου πάνω σε μian ασπίδα και έχει τόσο παρασυρθεί με τη νοητή εικόνα αυτής της σκηνής, ώστε να περιγράφει διαδοχικές χορευτικές φιγούρες. Με την αναφορά της Κνωσσού ίσως ο ποιητής να υπονοεί πως ο χορός κληροδοτήθηκε στους Μυκηναίους από τους Μινωίτες.

Ο χορός των αγοριών και των κοριτσιών είναι χαρακτηριστικός. Αποτελείται από μία ζωηρή κυκλική φιγούρα, που ακολουθείται από μία μετωπική κίνηση σε δύο γραμμές. Ο χορός αυτός που δε συνηθιζόταν πιά στα κλασικά χρόνια, πρέπει να ήταν "κοσμικός", δηλαδή η κυκλική γρήγορη φιγούρα του να αναπαριστούσε τις κινήσεις των πλανητών στους ουρανούς και οι μετωπικές γραμμές το επερχόμενο πλησίασμα των πλανητών στη γη και αναμεταξύ τους καθώς και τον

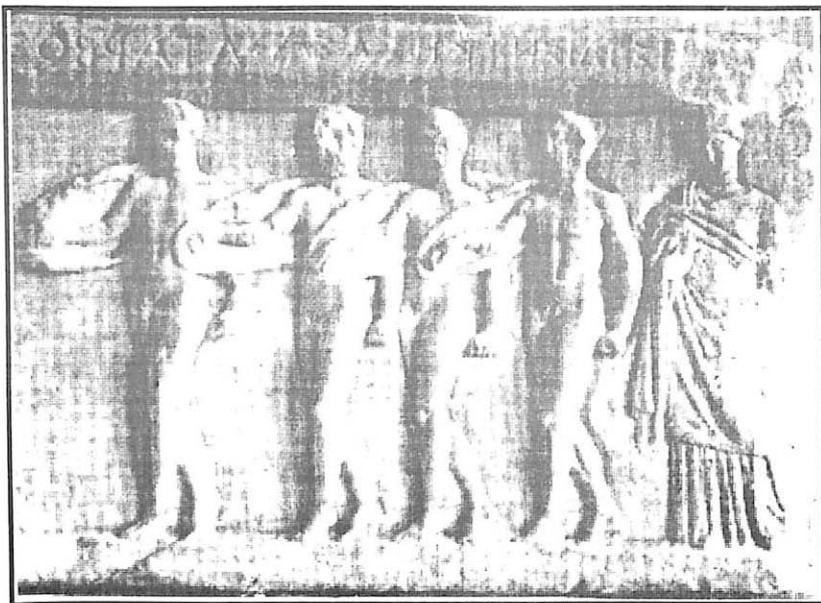
επακόλουθο αποχωρισμό τους. Αυτοί οι χοροί της ασπίδας χαρακτηρίζονται από τον Ευριπίδη "αιθέριοι χοροί άστρων" και πολύ πιθανόν να είναι οι μακρινοί πρόγονοι των συγχρόνων "country dances" και "square dances" ή και τον "virginia Reel". Ενας άλλος χορός, εντελώς διαφορετικός, που όμως συγχέεται από μερικούς αρχαίους και σύγχρονους συγγραφείς, είναι ο περίφημος "γέρανος".

Ο Πλούταρχος σχετικά μ' αυτόν γράφει: **"Επειτα χόρεψε (ο Θησέας) με τους νέους τον κυκλικό χορό, που τον χορεύουν, όπως λένε, ακόμη οι κάτοικοι της Δήλου, απομίμηση των κλωθογυρισμάτων των περιπλανήσεων μέσα στο Λαβύρινθο, που χορεύεται κατά έναν ορισμένο ρυθμό με περιστροφές και ξετυλίγματα"**. Ο μυθικός Θησέας λοιπόν πρωτοχόρεψε το γέρανο στη Δήλο, μετά τη νίκη του εναντίον του Μινώταυρου με τη βοήθεια της Αριάδνης, με τους νέους που απελευθέρωσε από την αιχμαλωσία τους στην Κνωσό και από τότε καθιερώθηκε σε ό-

λες τις επόμενες περιόδους του νησιού. (Βιβλ. Πλούταρχου "Θησέας", 21).

Η ονομασία του χορού αυτού προέρχεται από τη ρίζα γερ-, που σημαίνει "στριφογυρνά, όπως τα ποτάμια και τα φίδια". Επιγραφές που βρέθηκαν στη Δήλο βεβαιώνουν, με αναφορές σε πυρσούς και λυχνίες για τους χορευτές του γέρανου, ότι εκτελούνταν τη νύχτα. Όπως και τόσοι άλλοι παλιοί χοροί γονιμότητας, πιθανόν να ξεκίνησε σαν μίμηση της ελικοειδούς πορείας ενός φιδιού. Εξάλλου παρόμοιο χορό, κατά τον οποίο κρατούσαν τελετουργικά ένα μεγάλο φίδι ή ομοίωμά του, χόρευαν και οι Μινωίτες.

"Και μας αρέσουν οι χοροί, τα γλέντια, το τραγούδι" λέει ο βασιλιάς Αλκίνοος στο φιλοξενούμενό του Οδυσσέα (θ,257) και στη συνέχεια καλεί να χορέψουν **"οι πρώτοι χορευτάδες"** γιατί η Σχερία φημιζό-



Ο πυρρίχιος χορός. Μουσείο Ακρόπολης.

ταν για την υπεροχή της στο χορό και το τραγούδι, πέρα από τη ναυτική τέχνη και τους αγώνες δρόμου. Γι' αυτό και η Ναυσικά ζητάει από τον πατέρα της στη ζαψωδία να πάει στο ρέμα να πλύνει τα ρούχα των ανύπαντρων αδελφών της, γιατί **"σαν πηγαίνουν στο χορό, θέλουν να βάζουν πάντα νιόπλυτα ρούχα..."** (στ. 66-7).

Η επιθυμία της βασιλοπούλας τελικά πραγματοποιήθηκε,

"Κι αφού χαρήκαν το φαί κι αυτή κι οι παρακóρες, βγάλανε τις μαντιλωσές να παίζουνε το τόπι.

Κι άρχισε η πρώτη η Ναυσικά να ρίξει τραγουδώντας".

(Ραψ.Ζ, 100-3).

Η Ναυσικά επομένως ηγείται του χορού και του τραγουδιού. Αρα και οι **"κυρίες της αυλής"** συνήθιζαν να χορεύουν χρησιμοποιώντας μπάλες έξω στην ύπαιθρο.

παρουσιάσεις

**"Τότε ο Αλκίνοος πρόσταξε το Λαοδάμα κι Άλιο
μόνοι να πιάσουν το χορό, που δεν τους έφτανε
άλλος."**

**Κι αυτοί μια κόκκινη όμορφη σφαίρα στα χέρια
παίρνουν**

**.....
άρχισαν κ' χορεύανε στο μαλακό το χώμα,
συχνά το κάβο αλλάζοντας κι οι άλλοι οι νιοί, που
γύρω
για το χορό στεκότανε, τα χέρια τους χτυ-
πούσαν..."**

Από την παραπάνω περιγραφή του Ομήρου στη θ ραψωδία (στίχοι 385-7 και 393-5) της Οδύσσειας, στο παλάτι του βασιλιά των Φαιάκων πάλι, εξάγεται πως οι χορευτές έπαιρναν θέση γύρω από το λυράρη και συγχρόνιζαν τις κινήσεις τους με τη μουσική υπό-κρουση. Όχι σπάνια, όταν το κέφι κορυφωνόταν, κα-λά ασκημένα ζευγάρια νέων έμπαιναν στο κέντρο της πίστας και έκαναν επιδειξη χορευτικής, χρησιμοποιώ-ντας φορητά όργανα, όπως τη σφαίρα των στίχων που διαβάσαμε. Ο άλλος τότε χορευτικός όμιλος, κα-θώς και ο παριστάμενος λαός, εκδήλωνε τον ενθου-σιασμό του με ρυθμικά χειροκροτήματα, παλαμάκια όπως λέμε εμείς σήμερα.

Στην ίδια ραψωδία (στ. 277 και εξής) ο Δημόδοκος παίζει τη φόρμιγγα και ψάλλει ένα υπόρχημα, που μιλά τολμηρά για την εύθυμη ερωτική ιστορία του Αρη και της Αφροδίτης, ενώ οι νέοι χορεύουν τον κυκλικό χορό. Αυτή η εικόνα του χορού θυμίζει την τελευταία σκηνή από την ασπίδα του Αχιλλέα (Σ, 590 κκ) που σχολιάσαμε προηγούμενα. Σ' αυτό το χωρίο όμως ο χορός δίνεται σύντομα, μόνο με τη γρήγορη κίνηση των ποδιών. Εκταση εδώ παίρνει το περιεχό-μενο του τραγουδιού, που ρυθμίζει το χορό των νέων. Ότι χρειαζόταν όμως και χάρη να έχει ένας ομηρικός χορευτής και θεωρούνταν μάλιστα ιδιαίτε-ρο προσόν για έναν άντρα, φαίνεται από τον αμέσως επόμενο στίχο της Ιλιάδας (Η,241):

**"Ξέρω να στήνω στο αντροπάλεμα χορό στον Αρη
αντρείκιο",** όπου η χάρη στο χορό παραλληλίζεται με την αντρείκια στον πόλεμο.

Αλλά και οι μνηστήρες της Πηνελόπης στο παλάτι της Ιθάκης μετά από κάθε γεύμα ή δείπνο τραγου-δούν και χορεύουν γύρω από το γνωστό τραγουδι-στή των επών Φήμιο (α 158, ρ 610... και αλλού). Η ιστορία της Κίρκης στην Οδύσσεια πάλι (ραψωδία κ) παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αποκαλείται "θεά", που με μαγικά φίλτρα μεταμορφώνει τους αν-θρώπους σε ζώα και μ' ένα μαγικό ραβδί και με τρα-γούδια τους κρατά σε τάξη. Το όνομα της υπονοεί μαγικό κύκλο ή δακτύλιο. Πολύ πιθανόν ο μύθος αυ-τός να είναι μιά ποιητική ανάμνηση ζωομορφικών χο-ρών σε μιά εκστατική, κάτω από την επήρεια ναρκωτικών, τελετουργία προς τιμή αρχαίας θεάς που προΐσταται στο ζωικό βασίλειο. Και επίσης ίσως

να χόρευαν κάποιους χορούς στην ομηρική εποχή με μάσκες ζώων.

Θα είναι παράλειψή μας όμως, αν δεν αναφερ-θούμε και στη χορευτική μανία, μία από τις θεαματι-κότερες φάσεις του Μυκηναϊκού χορού. Η ελληνική παράδοση διέσωσε πολλές ξεχωριστές ιστορίες που αναφέρουν ότι η χορευτική μανία κατέλαβε τους ήρωές τους. Η πιο συχνά επαναλαμβανόμενη ιστορία είναι αυτή που σχετίζεται με τις κόρες του Προΐτου, βασιλιά της Τίρυνθας.

Χορευτική μανία παρατηρούμε σε περιπτώσεις κα-ταστροφικών αναστατώσεων, όπως λοιμών, πολέ-μων, λιμών, όταν τα βάσανα και η ενταση της ζωής αποδεικνύονται βαρύτερα απ' ό,τι μπορεί να υποστεί η ανθρώπινη αντοχή. Η υστερική ακαταμάχητη φρε-νίτιδα απλώνεται σε ολόκληρη την κοινότητα και συνήθως δεν μπορεί να ελεγχθεί πριν κάνει τη θλι-βερή πορεία της, που έχει ως αποτέλεσμα το θάνατο πολλών από τα θύματά της. Να προσθέσουμε, προ-τού κλείσουμε τη συνοπτική παραπάνω ιστορία του χορού στη Μυκηναϊκή εποχή, ότι χρησιμοποιούσαν και μια ποικιλία μουσικών οργάνων, αρκετά μεγάλη και αξιόλογη για τα χρόνια εκείνα. Λύρα, αυλό, που ο Όμηρος τον αναφέρει ως μουσικό όργανο των Τρώων μαζί με τη σύριγγα, τη σάλπιγγα, που για τον Όμηρο έχει δυνατή φωνή, την κίθαρι, την φόρμιγγα, το τύμπανο του χεριού και τα κύμβαλα.

Τέλος να σημειώσουμε την πιθανότητα οι Έλληνες συγγραφείς, όταν μιλούν για το χορό στη Μυκηναϊκή περίοδο, να αναφέρονται ή να περιγράφουν στην πραγματικότητα το χορό της δικής τους εποχής. Ο-πως και να είναι, ο χορός γενικά είναι συντηρητική τέχνη και μπορεί να υπήρξε σημαντική συνέχιση απο-τους Μυκηναϊκούς χρόνους μέχρι την κλασική εποχή και για κάποιους χορούς, όπως τον κύκλιο ή το γέρα-νο, μέχρι και τους νεότερους χρόνους, σύμφωνα βέ-βαια με τα συμπεράσματα των μουσικολόγων πως ο ρυθμός τους διατηρήθηκε στο σημερινό του νεοελ-ληνικού συρτού καλαματιανού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Γ2, Εκδο-τική Αθηνών ΑΕ.
2. Lillian B. Lawler, ο χορός στην Αρχαία Ελλάδα, Εκδοση Κέντρου Παραδοσιακού Χορού, Αθήνα 1984, Μετάφραση Μίρκα Δημητριάδη - Ψαρο-πούλου.
3. Ομήρου Οδύσσεια, Μετάφραση Ζ. Σιδέρη, ΟΕΔ-Β, Αθήνα 1990.
4. Ομήρου Ιλιάδα, Μετάφραση Ν. Καζαντζάκη-Ι. Κα-κριδής, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1990.
5. Γιάννη Γ. Κόκκινου, Ελληνικοί Χοροί, Εκδοση Σάλτο, Θεσ/νίκη 1987.
6. Πλουτάρχου Θησέας.
7. Δ. Αθανασιάδη, Ιστορία της Μουσικής (No 1), Εκ-δοση Μακεδονικού Ωδείου, Θεσ/νίκη 1984.

παρουσιάσεις

ΤΟ ΚΟΥΚΛΟΣΠΙΤΟ ΤΟΥ ΙΨΕΝ

Καραχισαρίδης Γιάννης. Καλλιτεχνικός Διευθυντής του ΔΗΠΕΘΕ Βέροιας.

Το ΔΗΠΕΘΕ Βέροιας προετοιμάζεται για την έναρξη των χειμερινών δραστηριοτήτων του. Στα μέσα του Νοέμβρη θ' αρχίσουν οι πρόβες για το έργο του Ερρίκου Ιψεν "**Το κουκλόσπιτο**", που είναι επίσης γνωστό με το όνομα του βασικού γυναικείου ρόλου, "**Νόρα**". Η παράσταση θα είναι έτοιμη στις αρχές του Γενάρη, μετά τις γιορτές.

Η μετάφραση είναι του Κώστα Νταλιάνη, η σκηνοθεσία του Μιχάλη Παπαμιχάλη, τα σκηνικά του Αντώνη Στεφανόπουλου και τα κοστούμια της Ολγας Καβαργύρη. Ο Μιχάλης Παπαμιχάλης είναι ένας νέος σκηνοθετης, με σημαντικές σπουδές στην Θεσ/νικη και στο Λονδίνο. Ο Αντώνης Στεφανόπου-

λος εργάζεται στο ΔΗΠΕΘΕ απο την ίδρυση του και εκτός απο ηλεκτρολόγος του θεάτρου, είναι και ένας σημαντικός ζωγράφος. Η Ολγα Καβαργύρη, γέννημα θρέμμα της Βέροιας, έχει σπουδάσει στη Θεσ/νικη και ήδη έχει συνεργαστεί με την "**Εκφραση**" στο αφιέρωμα στο Λορκα.

Οι επιλογές των συντελεστών έγιναν με δυο βασικά κριτήρια: Πρώτον, οτι τα ΔΗΠΕΘΕ οφείλουν να δίνουν ευκαιρίες σε νέους ταλαντούχους καλλιτέχνες να δοκιμάζουν τις δυνάμεις τους και δευτερον οτι τα ΔΗΠΕΘΕ οφείλουν επίσης να δώσουν ευκαιρίες σε καλλιτέχνες που κατοικούν και εργάζονται στη πόλη, όπου εδρεύουν.

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ ΙΨΕΝ

Μπριγκίτε Παντή.

Ο Ερρίκος Ιψεν δεν είναι μόνο ο μεγαλύτερος δραματογράφος της Σκανδιναβίας αλλά και ο σπουδαιότερος δραματικός ποιητής του 19ου αιώνα. Η επίδραση του έργου του στην Ευρώπη και στον κόσμο είναι καθοριστική και έδωσε μια επαναστατική προώθηση στην εξέλιξη του Δράματος.

Ο Ιψεν γεννήθηκε στις 20 Μαρτίου του 1828 στην μικρή Νορβηγική πόλη Skien. Ήταν το δεύτερο απο έξι παιδιά μιας οικογένειας με αστική προσήλωση. Ο πατέρας του, ένας έμπορος, πτώχευσε όταν ο Ιψεν ήταν 6 χρόνων. Στα 15 του άφησε την οικογένεια και δούλεψε για 6 χρόνια σαν βοηθός σε φαρμακείο στο Γκριμσταντ.

Το 1850 μετακόμισε στην πόλη Χριστιανία (το σημερινό Οσλο) για να τελειώσει το σχολείο, αλλά η απόπειρα απέτυχε. Εδώ δουλεύει σε ένα σατιρικό περιοδικό και γράφει το πρώτο θεατρικό του έργο "**Κατιλίνας**". Το 1850 γράφει επίσης τον "**Τάφο του Πολεμιστή**". Το 1851 προσλαμβάνεται στο Θέατρο του Μπέργκεν σαν Δραματογράφος και οργανωτής καταστάσεων όπου και έγραψε τα πρώτα του ρομαντικά κομμάτια (κύρια διασκευές απο τη Νορδική ιστορία και τους Νορδικούς μύθους). Το 1851 ο Ιψεν γράφει τη "**Νόρμα**" μια πολιτική σάτιρα και το 1852 τη "**Νύχτα του Αγίου Ιωάννη**" που ανεβαίνει την επόμενη χρονιά στο θέατρο του Μπέργκεν, χωρίς όμως επιτυχία. Ακολουθούν τα έργα "**Η κυρία Ινγκερ απ' το Εστρατ**" το 1855 και η "**Γιορτή στο Σολχάουγκ**" το 1856 που ανεβαίνει την ίδια χρονιά στο θέατρο του Μπέργκεν και τη Χριστιανία και σημειώνει επιτυχία. Το 1856 αρραβωνιάζεται με τη Σουζάνα Τόρενσεν αλλά λόγω οικονομικών δυσκολιών παντρεύεται μετά απο δυο χρόνια. Το 1859 γεννιέται το μοναδικό παιδί απο αυτή την όχι και τόσο ευτυχισμένη οικογενειακή συμβίωση. Το 1857 γίνεται Καλλιτεχνικός Διευθυντής του Νορβηγικού Θεάτρου, το οποίο όμως χρεωκόπησε μετά απο πέντε χρόνια, δημιουργώντας έτσι σο-

βαρά οικονομικά προβλήματα στον Ιψεν. Την ίδια χρονιά (1857) γράφει τον "**Ολαφ Λίλιεκρανς**" η παράσταση του οποίου σημειώνει μια μέτρια επιτυχία. Ακολουθούν τα έργα "**Τα παλικάρια στο Χέλγκελαντ**"

«Ο Ιψεν φωτίζει τον κόσμο»
Σχέδιο του Στρόνγκ, 1902.



ΕΡΡΙΚΟΣ ΙΨΕΝ

το 1858 (παίζεται στο Νορβηγικό Θέατρο με μεγάλη επιτυχία), "**Η Κωμωδία του Ερωτα**" που τυπώνεται το 1862 και "**Οι Μνηστήρες του Θρόνου**" που τυπώνεται το 1864.

Πικραμένος, απογοητευμένος και καταχρεωμένος αφήνει ο Ιψεν την πατρίδα του την άνοιξη του 1864

παρουσιάσεις

και πηγαίνει στη Ρώμη. Στη διάρκεια της εκεί τετράχρονης παραμονής του γράφει τα έργα **"Μπραντ"** και **"Πέερ Γκιντ"**. Το 1868 μετακομίζει στη Γερμανία. Παραμένει αρχικά στη Δρέσδη όπου και γράφει (1873) το διπλό δράμα **"Αυτοκράτωρ και Γαλιλαίος"** (σε δέκα πράξεις) το οποίο ο ίδιος ο ποιητής θεωρεί σαν το σπουδαιότερό του έργο. Ήταν η τελευταία τραγωδία του σε στίχους. Προηγήθηκε το 1869 ο **"Σύνδεσμος των Νέων"** και το 1871 εκδόθηκαν τα **"Ποιήματά"** του. Με τη μετακόμισή του στο Μόναχο το 1875 όπου έμεινε (με διακοπές 1878-85 στη Ρώμη) μέχρι το 1891 αρχίζει η σειρά των ονομαζόμενων Κοινωνικών Δραμάτων στα οποία ο Ίψεν διαπραγματεύεται με απόλυτη δραματουργική τέχνη τα προβλήματα της κυρίαρχης τάξης της εποχής του. Η σημαντική αυτή αλλαγή στο έργο του ποιητή προήλθε από τις **"παραδόσεις περι των κατευθύνσεων της Λογοτεχνίας του 19ου αιώνα"** του Δανού κριτικού και προσωπικού φίλου του Ίψεν Γεώργιου Μπράντ, τις οποίες ο Ίψεν θεωρούσε σαν τα **"πεδία χρυσού της Καλιφόρνιας όταν πρωτοανακαλύφθηκαν"**.

Χωρίς διακοπή εμφανίστηκαν σε διετή διαστήματα αυτά τα διάσημα κοινωνικά δράματα τα οποία έγιναν αφορμή ισχυρών αντεκλήσεων και σκανδάλων. Η αρχή γίνεται το 1877 με το έργο **"Στηρίγματα της κοινωνίας"** έργο με το οποίο αρχίζει να εξαπλώνεται η φήμη του Ίψεν. Τον Φεβρουάριο του 1878, δυο μήνες μόλις μετά τη δημοσίευσή του, το έργο παίζεται στο Βερολίνο, σε πέντε διαφορετικά θέατρα και σε τρεις διαφορετικές μεταφράσεις. Το 1879 σκάζει σαν βόμβα στην Ευρώπη το **"Κουκλόσπιτο"** ("Νόρα") που στα γερμανικά θέατρα χρειάστηκε να αλλαχτεί το τέλος του γιατί το αστικό κοινό εξαγριώθηκε από το γεγονός ότι η ηρωίδα εγκαταλείπει το σπίτι, τον άντρα και τα παιδιά της. Παράλληλα κατά την παράσταση του έργου στο Λονδίνο αρχίζουν οι μεγάλες συζητήσεις υπέρ του **"Ίψενισμού"**. Το έργο **"Οι βρυκόλακες"** ήταν η απαρχή του ξεκινήματος των ελευθέρων θεάτρων της Ευρώπης τα οποία είχαν σκοπό να παίζουν σύγχρονα απαγορευμένα δράματα σε κλειστές συγκεντρώσεις. Η **"Φραίε Μπύνε"** του Βερολίνου (1889), το **"Θέατρο Λίμπρε"** του Παρισιού (1890) και το **"Ιντεπεντέτ Θήατερ"** στο Λονδίνο (1891) ανοίγουν με το έργο αυτό. Κύρια στις Νορδικές χώρες

και στη Γερμανία όπου το έργο αυτό παιζόταν λογοκρίμενο, δημιουργούσε μεγάλο θόρυβο, βίαιες αντιδράσεις του κοινού και της κριτικής. Οι εχθρικές αντιδράσεις στη Νορβηγία έσπρωξαν τον Ίψεν στο επόμενο έργο του **"Ο Εχθρός του λαού"** στο οποίο με σατιρική δεινότητα επιτίθεται στους αντιπάλους του



*At leve er derig med brode
i hjertet og hjernens hvalv;
at sigte - det er at livde
den nedtag over sig selv.
Leben heisst: in Herz und Hirn
Kampf mit finstern Gewalten;
Dichten heisst: ein Strafgericht
Haben sich selber halten.)
d. 10 Aug. 1883. Henrik Ibsen*

Ζωή θα πει: στην καρδιά και το μυαλό αγώνας ενάντια στις σκοτεινές δυνάμεις, ποίηση θα πει: να δικάσεις τον ίδιο τον εαυτό σου.

(1882).

Ακολουθούν το 1884 η **"Αγριόπαπια"** και το 1886 το **"Ρόσμερσχολμ"**. Τα επόμενα έργα του **"Η Κυρά της**

παρουσιάσεις

θάλασσας" 1888, **"Έντα Γκάμπλερ"** 1890, **"Αρχιτέκτονας Σόλνες"** 1892, **"Ο μικρός Εγιολφ"** 1895, **"Τζων Γαβριήλ Μπόρκμαν"** 1896 και **"Όταν εμείς οι νεκροί ξυπνήσαμε"** 1900, δείχνουν μια σημαντική αλλαγή των θεμάτων και φανερώνουν την εξέλιξη από το πολεμικό μοραλιστικό δράμα στο ψυχολογικό συμβολικό δράμα με ρομαντικές επιρροές.

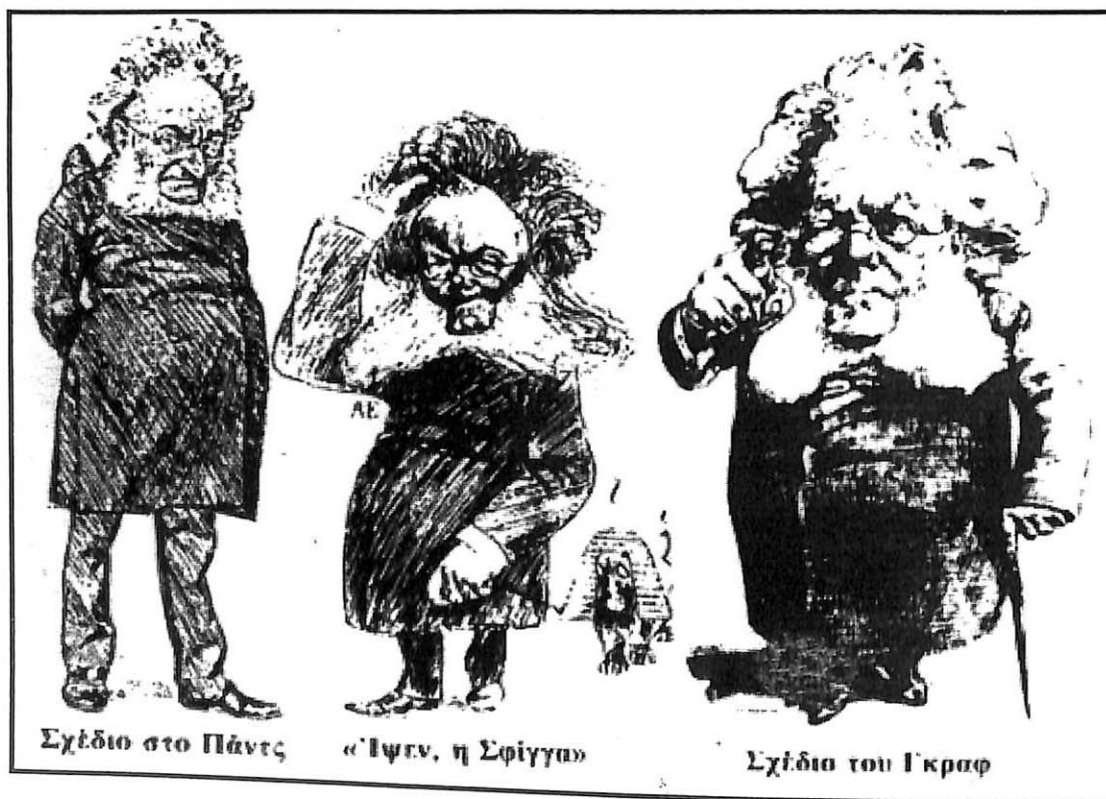
Ο Ιψεν διάσημος πλέον ποιητής παγκόσμια γυρίζει το 1891 στην πατρίδα του και εγκαθίσταται στην Χριστιανία. Μετά από δυο εγκεφαλικά επεισόδια που τα τελευταία έξι χρόνια τον έκαναν σχεδόν παράλυτο, ο Ιψεν πεθαίνει στις 28 Μαΐου του 1906 στις Οσλο, σε ηλικία 78 χρόνων.

Γιατί αρχίζει μια νέα εποχή με το Δράμα του Ιψεν;

Με την βίαιη οικονομική ανάπτυξη της αστικής τάξης στα μέσα του περασμένου αιώνα αρχίζει και μια νέα ανάπτυξη της αστικής λογοτεχνίας η οποία αναπτύσσεται μέσα από την κριτική των εξελισσόμενων και σταθεροποιούμενων συνθηκών της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Στην περιοχή του Δράματος, ο Ιψεν ήταν ο πρώτος και κύριος εκφραστής μιας τάσης κριτικής ενάντια στο ήθος και το ύφος της Αστικής τάξης. Επειδή ο Ιψεν βλέπει στον Γάμο μια

πράξη κοινή αγοραπωλησίας και στην οικογένεια μια σκλαβιά από την οποία προσπαθεί να απελευθερωθεί η γυναίκα, ταρακουνάει τα κύρια στηρίγματα της Αστικής Τάξης.

Η νέα κοινωνική θεματολογία ζητάει να εκφραστεί και μέσα από τις καινούργιες μορφές. Όπως ο τόπος του δράματος περιορίζεται στο Αστικό σαλόνι έτσι και η Πρόζα, μορφή του διαλόγου, γίνεται το εκφραστικό μέσο του. Όμως ο Ιψεν δεν άλλαξε μόνο το περιεχόμενο και την μορφή του Δράματος, αλλά και τον ρόλο του: το Θέατρο πρέπει να δρα και να αναμορφώνει. Ο Ιψεν δεν δίνει λύση στα εικονιζόμενα προβλήματα. Δεν δείχνει έναν δρόμο εξόδου από το τέλμα της αστικής κοινωνίας την οποία αναπαριστά. Γι' αυτό τον λόγο παραμένει ένας μοναδικός ατομικιστής στα πλαίσια της αστικής σκέψης. Το τέλειωμα των Δραμάτων του παραμένει ανοικτό. Όπως είπε ο Ιψεν το 1857 *"Δεν τελειώνει το έργο με το κλείσιμο της σκηνης στην πέμπτη πράξη. Το πραγματικό τέλος βρίσκεται έξω από τα πλαίσια του θεάτρου"*. Ο ποιητής υποδείχνει την κατεύθυνση στην οποία πρέπει να αναζητηθεί. Και τώρα είναι δική μας δουλειά με την ποίησή μας να το βρούμε. Ο καθένας για λογαριασμό του.



"...Όλο το ποιητικό μου έργο είναι ενωμένο σφιχτά με ό,τι πέρασα στη ζωή μου... Κάθε νέο μου έργο έχει για μένα έναν και μοναδικό σκοπό: πώς να μου χρησιμεύσει για να εξαγνισθώ και να λυτρωθώ πνευματικά. Γιατί ποτέ να μην πεις πως δεν έχεις και συ ευθύνη και δεν είσαι ένοχος στην κοινωνία που βρίσκεσαι".

Ερρίκος Ιψεν

βιβλιοπαρουσιάσεις

Κότσαλου - Πάπαρη Βούλα. Βιβλιοθηκονόμος Δημοτική Βιβλιοθήκης "Θ. Ζωγιοπούλου".

Σκούρτης Γιώργος "Το χειρόγραφο της Ρωξάνης"

(Καστανιώτης)



"Πώς μπορείς να οραματίζεσαι έναν κόσμο όμορφο, όπου οι άνθρωποι θα παίζουμε κυνηγητό με την ευτυχία, όταν εσύ ο ίδιος ζεις μες την μιζέρια των ανταγωνιστικών κοινωνικών σχέσεων;... Πώς μπορείς να προπαγανδίζεις την ελευθερία, την στιγμή που ζεις μέσα σε δεσμά που σε πνίγουν;"

Ο ελκρινής μονόλογος μιας νέας γυναίκας που προσπαθεί να βάλει σε μια σειρά τη ζωή της μέσα από τα λάθη και τα πά-

θη του παρελθόντος. Η ζωή της Ρωξάνης, μοίρα και ζωή κάθε γυναίκας, γραμμένη σε γλώσσα ελεύθερη και σκληρή.

Ξανθούλης Γιάννης "Το ροζ που δεν ξέχασα"

(Καστανιώτης)



Η ιστορία ενός ταξιτζή, με τις μικρές κούρσες και τις ατέλειωτες αναβολές στην πραγματική στην μία επιθυμία να φύγει και να μην γυρίσει. Ταυτόχρονα μια σειρά διαδρομές στο παρόν και το παρελθόν.

Τα πρόσωπα που είναι πάντα τα ίδια και έρχονται και ξανάρχονται μέσα από διαφορετικές σιωπές και σχήματα στη ζωή του. Η αίσθηση του πόνου και τα ροζ σημάδια των ουλών που δεν σβήνουν απ' το κορμί και απ' την ψυχή, όσα χρόνια κι αν περάσουν, όσο κι αν ξεθωριάσει η γεύση του πόνου.

Παπαδάκη Αλκυόνη "Το χρώμα του φεγγαριού"

(Καλέντης)



Τι χρώμα μπορεί να 'χει η λύπη, η χαρά, η μοναξιά και η αγάπη. Οι ελπίδες και τα όνειρα μιας οικογένειας, οι δρόμοι της ζωής τους που σμίγουν, χωρίζουν, προχωρώντας στο μέλλον μ' έναν κοινό παρανομαστή άλλοτε τον έρωτα παρόντα ή απόντα, και άλλοτε την διάψευση για το πώς πέρασε, πώς περνάει η ζωή μέσα από τα χέρια μας.

Ενα λυρικό μυθιστόρημα που κεντρίζει και διαβάζεται μονορούφι.

Ζατέλη Ζυράννα "Περσινή αρραβωνιαστικιά"

(Σιγαρέτα)



Τα πρώτα διηγήματα της Ζατέλης Ξανά στο προσκήνιο της επικαιρότητας μετά την επιτυχία που γνώρισε το πρώτο της μυθιστόρημα "Και με το φως του λύκου επανέρχονται". Μια συλλογή με εννιά διηγήματα που αποτελεί και το πρώτο της βήμα στον εκδοτικό χώρο.

Γεννιούνται οι πρώτες εικόνες από τη Θεσσαλονίκη όπου γεννήθηκε και έζησε τα μαθητικά της χρόνια. Το βιβλίο πρωτοκυκλοφορεί τον Ιούνιο του 1984 και μέσα σ' ένα χρόνο έχει ήδη πραγματοποιήσει 4 απανωτές

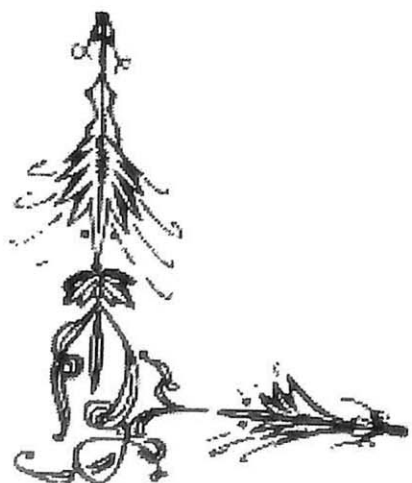
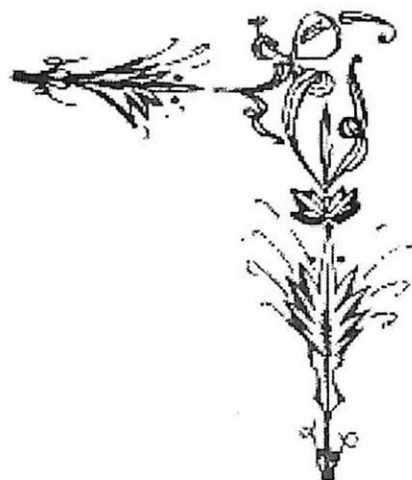
εκδόσεις.

Τα βιβλία που παρουσιάζονται μπορείτε να τα βρείτε στην ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "Θ. ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ".

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΑΞΕΙΣ
ΦΡΑΙΣΚΟΤΟΤΕΣ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΙ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΙ

1994



ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Σάββατο 12
6.00 μ.μ.

Επίδειξη πιάνου τάξης κ. Χατζηδήμου (είσοδος ελεύθερη)

Σάββατο 19
6.00 μ.μ.

Επίδειξη πιάνου τάξης κ. Φιρτινίδου (είσοδος ελεύθερη)

Δευτέρα 21
8.30 μ.μ.

Κινηματογραφική Λέσχη. Σύριλ Κόλαρ ΑΓΡΙΕΣ ΝΥΧΤΕΣ (Γενική είσοδος 500 δρχ.)

Κυριακή 27
8.30 μ.μ.

Μουσική δωματίου. Συναυλία Μουσικής Δωματίου, Σουσάμογλου Πέτρος φλάουτο, Ζαρόγκας Βασίλειος φαγκότο, Σαμανίδου Μαρисяόλ πιάνο (Γενική είσοδος 500 δρχ.)

Δευτέρα 28
8.30 μ.μ.

Κινηματογραφική Λέσχη. Μάικ Γουόντλν ΓΟΥΝΤΣΤΟΚ (Γενική είσοδος 500 δρχ.)

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σάββατο 26

Κουκλοθέατρο

Κυριακή 27
11.00 π.μ.

ΗΜΕΡΙΔΑ με θέμα Παιδί και Θέατρο, στο θέατρο της Στέγης

ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Τετάρτη 16
8.30 μ.μ.

Θεατρική παράσταση Πολυκλαδικού Λυκείου

Πέμπτη 17
8.30 μ.μ.

Θεατρική παράσταση Πολυκλαδικού Λυκείου

Σάββατο 26
8.30 μ.μ.

Αφιέρωμα στον Μακεδονικό Αγώνα. Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Ν. Ημαθίας

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Τετάρτη 16 έως
Κυριακή 27

Εκθεση Ζωγραφικής Σκουρτα Δημητρίου

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Σάββατο 3

8.30 μ.μ.

Συναυλία Μουσικής Δωματίου. Πετρίδου Χαρά φλάουτο, Φιλίπποβα πιάνο (είσοδος ελεύθερη)

Κυριακή 4

8.30 μ.μ.

Συναυλία Μικτής Χορωδίας ΔΕΤΟΠΟΚΑ (είσοδος ελεύθερη)

Δευτέρα 5

8.30 μ.μ.

 Κινηματογραφική Λέσχη. *Ρόμπερτ Ρέτφορντ* ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ ΚΥΛΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΜΑΣ (Γενική είσοδος 500 δρχ.)

Παρασκευή 9

8.30 μ.μ.

Ρεσπάλ Τραγουδιού. Τραγουδούν: Β. Ποζίδου, Ε. Χαϊδεμενίδου, στο πιάνο συνοδεύει ο Νίκος Αστρινίδης (Γενική είσοδος 500 δρχ.)

Σάββατο 10

8.30 μ.μ.

Αφιέρωμα στον Ελληνικό Κινηματογράφο με αφορμή τα 100 χρόνια

Κυριακή 11
Δευτέρα 12
Τετάρτη 14
Σάββατο 17

Το πρόγραμμα θα ανακοινωθεί έγκαιρα με δελτίο τύπου

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σάββατο 3

11.00 π.μ.

Κουκλοθέατρο

Σάββατο 10

8.00 μ.μ.

ΗΜΕΡΙΔΑ με θέμα Το παιδικό βιβλίο, στο θέατρο της Στέγης

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Κυριακή 18

8.00 μ.μ.

Συναυλία Μικτής Χορωδίας ΔΕΤΟΠΟΚΑ στο συναισθητικό θέατρο Καλλιθέας (10ο Δημοτικό Σχολείο) (είσοδος ελεύθερη)

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Σάββατο 10 έως
Κυριακή 18

Εκθεση Ζωγραφιάς για τον Κινηματογράφο



ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ - ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ - ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

★ Τα **"Πολιτιστικά Δρώμενα"** θα φιλοξενούν στην ύλη τους κατά καιρούς, εκτός απ' τα αφιερώματα, και άρθρα ποικίλου περιεχομένου ώστε να έχουν τη δυνατότητα να εκπροσωπούνται όσοι επιθυμούν να παρουσιάσουν τη μελέτη τους σε κάποιο θέμα. Αυτό το σκοπό εξυπηρετεί η ποικιλία των άρθρων στο συγκεκριμένο τεύχος.

★ Η **Συντακτική επιτροπή** ευχαριστεί τους αρθρογράφους που ζητούν να συμμετέχουν στην ύλη του περιοδικού. Ζητά συγγνώμη απ' όσους δεν συμπεριλήφθηκαν στο συγκεκριμένο τεύχος. Ο αριθμός των σελίδων του περιοδικού δεν επέτρεψε να δημοσιευθούν όλα τα άρθρα που δόθηκαν. Θα συμπεριληφθούν οπωσδήποτε σε επόμενη έκδοση.

★ Η φωτογραφία του εξωφύλλου του τεύχους 7 **"Μπαρμπούτα Δεκαετία '50"** ανήκει στη συλλογή φωτογραφιών του φωτογραφείου **Ελσας Κανάρα**.



ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΔΗΣ

ΤΩΡΑ ΜΕ ΥΠΟΓΡΑΦΗ!

**Κουρτίνες - υφάσματα επιπλώσεων
ΕΛΛΗΝΙΚΑ Κ' ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ**

Χαλιά: χειροποίητα - Ανατολής, μάλλινα και ακρυλικά.
Μοκέτες όλων των εργοστασίων αμερικάνικων και ευρωπαϊκών



Τώρα και μέχρι 31-12-94 ο Κουγιουμτζίδης σε συνεργασία
με την sit-in- Ανατόλια σας προσφέρει σε κάθε
αγορά μάλλινου χαλιού ένα ΔΩΡΟ ίδιας ποιότητας

ΠΡΟΣΟΧΗ!!!

Τώρα αναλαμβάνουμε και την φροντίδα των χαλιών σας και μετά την αγορά σας!
Καθαρισμός - φύλαξη μοκεττών και χαλιών, με τα πιο σύγχρονα
μηχανήματα και με τη γνωστή πείρα - εγγύηση

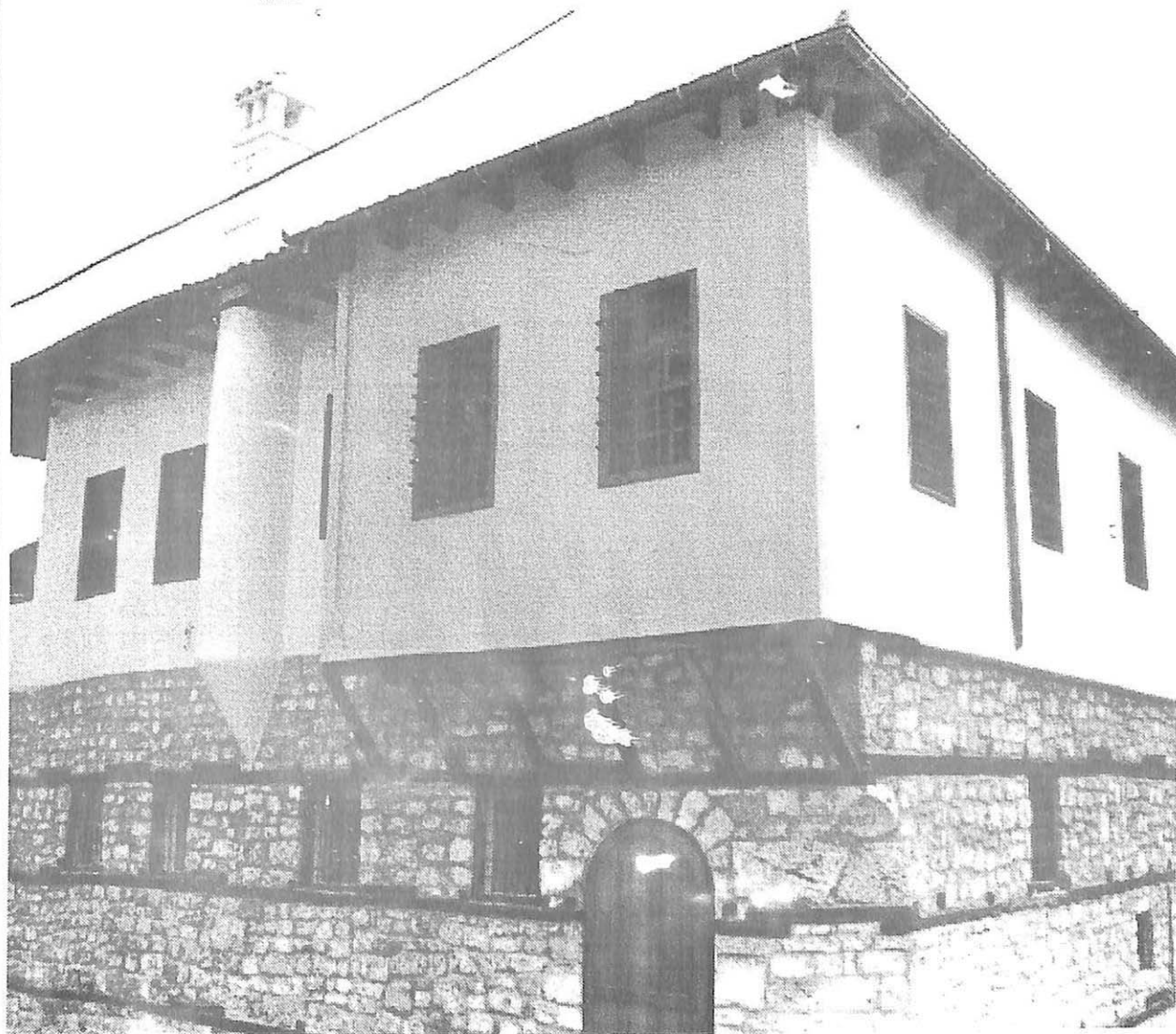
ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΔΗΣ

Τσούπελη 4 ΒΕΡΟΙΑ - Τηλ.: (0331) 26319 - 72190



ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ

PIANO
BAR



Στέλιος Ζιαμπούλης - Δημήτρης Τζέλης

Ιεραρχών 7 Βέροια
τηλ. 72728 κινητό: 094 385093



ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΛΛΑΣ

Εστιατόριο-Καφετέρια

**Η αίθουσα διατίθεται για χορούς, γάμους,
βαφτίσεις και διάφορες εκδηλώσεις**

Κατά τη χειμερινή περίοδο υπάρχει ζωντανή ορχήστρα

ΡΕΖΕΡΒΕ: 71015 - 24676

Μελισσα

30 χρόνια κορτά σας



ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗ ΩΡΑ
ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΣΑΣ
ΣΑΛΟΝΙ
ΝΥΦΙΚΩΝ ΒΑΠΤΙΣΤΙΚΩΝ

Νυφικά
εισαγωγής

Μεγάλες
εκπλήξεις
στις τιμές μας

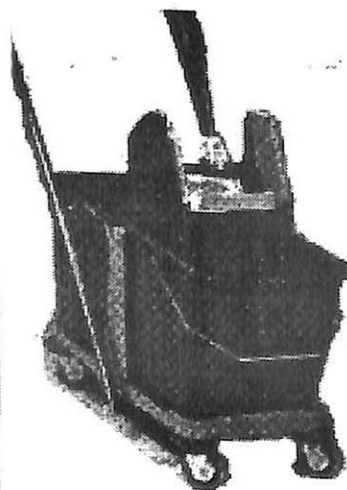
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ 149 ΒΕΡΟΙΑ ΤΗΛ. 63505-60750

ΖΗΤΑ ΚΑΠΑ PROFESSIONAL

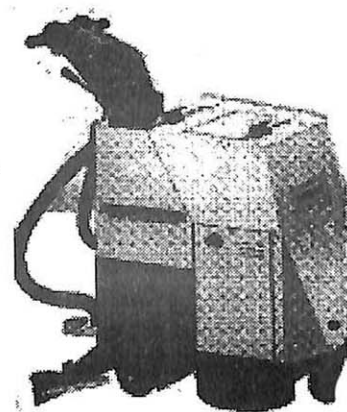
Επαγγελματικά Συστήματα Καθαρισμού



- * ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΙΚΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ ΠΛΥΣΕΩΣ - ΣΤΕΓΝΩΣΕΩΣ ΔΑΠΕΔΩΝ
- * ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ ΠΛΥΣΕΩΣ ΧΑΛΙΩΝ - ΜΟΚΕΤΩΝ
- * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΣΚΟΥΠΕΣ ΑΝΑΡΡΟΦΗΣΗΣ
- * ΧΗΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ - ΑΠΟΡΡΥΠΑΝΤΙΚΑ
- * ΧΑΡΤΙΚΑ
- * ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ
- * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΣΚΕΥΕΣ W.C.



ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΙ:
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ
ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΩΝ
ΚΑΦΕΤΕΡΙΑΣ
CLUB
ΤΑΒΕΡΝΑΣ
FAST FOOD
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
ΓΡΑΦΕΙΩΝ

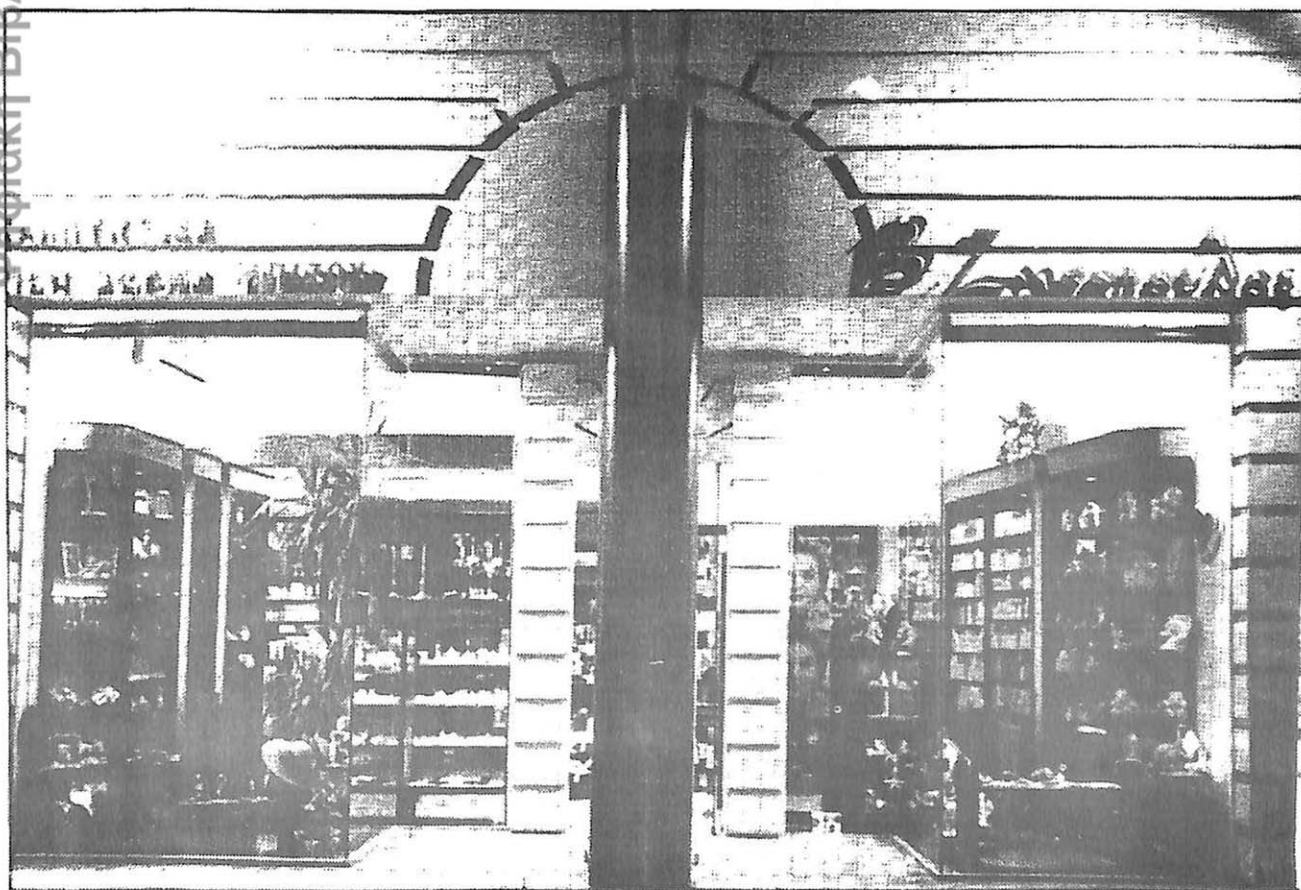


ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ - ΛΑΖΑΡΟΣ ΖΕΥΓΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΕΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ



ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ 5 ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΒΕΡΟΙΑ, ΤΗΛ. (0331) 71419 - 20034 - 27703

B. Ζηνοπούλου



**ΚΑΛΥΝΤΙΚΑ - ΕΙΔΗ ΛΩΡΩΝ
ΜΠΙΖΟΥ**

Εμμανουήλ Ζάχου 10, ΒΕΡΟΙΑ, ΤΗΛ. (0331) 24230, FAX 24230

Εκκαρα

Π
ρ
ε
τ
ο
π
ο
ρ
ε
ί



Π
ρ
ε
τ
ο
π
ο
ρ
ε
ί

και στο

ΠΑΙΔΙΚΟ ΝΤΥΣΙΜΟ

Για το γούστο και το συμφέρον σας